

APOSTOLUS
CHRISTINOPOLITANUS

of the twelfth century

Kyiv 2023

ХРИСТИНОПІЛЬСЬКИЙ
АПОСТОЛ

XII століття

Київ 2023

Христинопільський Апостол XII століття : Факсимільне видання та кодикологічне дослідження / Упорядник та автор дослідження архим. Методій (Станіслав) Волощенко; вступна стаття Олександра Охріменка. Київ : Видавництво “Горобець”, 2023. xvii, 606, CL с.

Apostolus Christinopolitanus of the Twelfth Century : Facsimile Edition and Codicological Research / Compiler and Author of the Research archim. Methodius (Stanislav) Voloshchenko; Introductory Article by Oleksandr Okhrimenko. Kyiv : Horobets Publishing House, 2023. xvii, 606, CL p.

ISBN 978-966-2377-64-4

У 2009 році видавництво “Горобець” започаткувало проєкт *Повертаємо в Україну культурну спадщину*, покликаний удоступнити науковцям і всім, хто цікавиться культурною спадщиною, факсимільних видань середньовічних кодексів Русі-України, які опинилися за кордоном. До таких рукописних книг належить *Христинопільський Апостол* XII ст., три частини якого зберігаються в колекціях України та Республіки Польща. Основна частина середньовічного рукопису у вигляді кодексу знаходиться у колекції Львівського історичного музею (Інв. No. Рук. 39, 291 аркуш). Інші дві частини є фрагментами і належать зібранням Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (Ф. VIII, од. зб. 3М, 8 аркушів) та Бібліотеки князів Чарторийських Національного музею у Кракові (Од. зб. 11601, 4 аркуші). *Христинопільський Апостол* є унікальним пергаментним манускриптом, переписаним на теренах Русі-України у XII ст. Кодекс є найдавнішим і найповнішим перекладом послідовно викладених *Діянь і Послань апостолів* церковнослов'янською мовою. Пропоноване видання складається зі вступної статті Олександра Охріменка, присвяченої книжковій культурі середньовічної Європи та Русі-України; повної фотокопії усіх трьох частин *Христинопільського Апостола*, відомих на 2023 р.; кодикологічного дослідження рукопису, підготовленого архим. Методієм (Станіславом) Волощенком.

W 2009 r. wydawnictwo “Horobec” zapoczątkowało projekt *Zwracamy Ukrainie jej dziedzictwo kulturowe*, którego celem jest udostępnienie naukowcom i wszystkim zainteresowanym dziedzictwem kulturowym faksymiliów średniowiecznych kodeksów Rusi-Ukrainy znajdujących się dziś poza granicami kraju. Do takich rękopisów należy *Apostol Krystynopolski* z XII wieku, którego trzy części znajdują się w zbiorach Ukrainy i Rzeczypospolitej Polskiej. Główna część średniowiecznej księgi w formie kodeksu jest przechowywana w kolekcji Muzeum Historycznego we Lwowie (Nr. Inw. Rkps 39, 291 kart). Pozostałe dwie części w postaci fragmentów znajdują się w zbiorach Instytutu Rękopisów Biblioteki Narodowej Ukrainy imienia W. I. Wernadskiego (Zespół VIII, sygn. 3M, 8 kart) i Biblioteki Książąt Czartoryskich Muzeum Narodowego w Krakowie (Sygn. Rkps 11601, 4 karty). *Apostol Krystynopolski* to unikatowy manuskrypt pergaminowy przepisany w XII wieku na terenach Rusi-Ukrainy. Kodeks jest najstarszym i najpełniejszym tłumaczeniem *Dziejów i Listów Apostolskich* na język cerkiewnosłowiański. Na niniejszą publikację składa się przedmowa Aleksandra Ochrimenki, poświęcona kulturze książki w średniowiecznej Europie i Rusi-Ukrainie, fotokopie wszystkich trzech części *Apostola Krystynopolskiego*, które są obecnie (2023 r.) znane, oraz opis kodykologiczny rękopisu przygotowany przez archim. Metodía (Stanisława) Wołoszczenkę.

In 2009, the Horobets Publishing House launched the project *Returning cultural heritage to Ukraine*, designed to make available to scientists and everyone interested in cultural heritage, facsimile editions of the medieval codices of Rus-Ukraine, which nowadays belong to foreign gatherings. Such handwritten books include the *Apostolus Christinopolitanus* of the 12th century, three parts of which are kept in the collections of Ukraine and the Republic of Poland. The main part of the medieval manuscript in the form of a codex is in the storage of the Lviv Historical Museum (Inv. No. MS 39, 291 folios). The other two parts are fragments and belong to the collections of the Institute of Manuscripts of the V. Vernadskyi National Library of Ukraine (Collection 8, no. 3M, 8 folios) and the Princes Czartoryski Library of the National Museum in Kraków (No. MS 11601, 4 folios). The *Apostolus Christinopolitanus* is a unique parchment manuscript written in Rus-Ukraine in the 12th century. The codex is the oldest and most complete translation of the *Acts and Epistles of the Apostles* to the Church Slavonic language. The proposed edition consists of an introductory article by Oleksandr Okhrimenko, dedicated to the book culture of medieval Europe and Rus-Ukraine; a complete photocopy of all three parts of the *Apostolus Christinopolitanus*, known as of 2023; a codicological study of the manuscript prepared by archim. Methodius (Stanislav) Voloshchenko.

Краківська частина *Христинопільського Апостола* є власністю Національного музею в Кракові, знаходиться в Бібліотеці князів Чарторийських. Krakowska część *Apostola Krystynopolskiego* jest własnością Muzeum Narodowego w Krakowie, znajduje się w Bibliotece Książąt Czartoryskich. The Kraków part of the *Apostolus Christinopolitanus* is the property of the National Museum in Kraków, located in the Princes Czartoryski Library.

Зміст Content

	<i>OLEKSANDR OKHRIMENKO</i> <i>OLEKSANDR OKHRIMENKO</i>
vii xiii	Книжкова культура середньовічної Європи та Русі-України Book culture of medieval Europe and Rus-Ukraine
1	ХРИСТИНОПІЛЬСЬКИЙ АПОСТОЛ XII століття Факсимільне відтворення рукописної книги APOSTOLUS CHRISTINOPOLITANUS of the twelfth century Facsimile reproduction of the manuscript
	<i>Додаток 1</i> <i>Appendix 1</i>
I V	Конкордація нумерації сторінок факсиміле та аркушів трьох частин Христинопільського Апостола Concordance between the facsimile’s page and folio in three parts of Apostulus Christinopolitanus
	<i>АРХИМ. МЕТОДІЙ (СТАНІСЛАВ) ВОЛОЩЕНКО</i> Христинопільський Апостол: кодикологічне дослідження кириличного кодексу XII століття
	<i>Додаток 2</i> <i>Appendix 2</i>
LXXIII	Ілюстрації Illustrations
	<i>ARCHIM. METHODIUS (STANISLAV) VOLOSHCHENKO</i> The Apostulus Christinopolitanus: a codicological study of the Cyrillic codex of the twelfth century
LXXXI CXLIX	Відомости про авторів Information about the authors

Книжкова культура середньовічної Європи та Русі-України

Українська рукописна спадщина доби середньовіччя – це те надбання, від якого залишилися тільки окремі уламки, переміщені до колекцій музеїв, бібліотек, архівів по всьому світу. Це різні культури – кирилична, глаголична, грецька (візантійська), латинська, єврейська, арабська, юдейська, скандинавська, угро-фінська тощо. Однак лише виключним історичним пам'яткам, що вціліли до сьогодні, вдалося відобразити поєднання хоча б кількох із цього переліку. Проект *Повертаємо в Україну культурну спадщину*, у рамках якого реалізовано це видання, дає змогу зануритися в цю прадавню спадщину.

Відтворення *Христинопільського Апостола* XII століття у вигляді факсиміле в час активних воєнних дій Російської Федерації на території України надзвичайно важливе. Рукопис належить до тієї спадщини Русі-України, яка вивозилася до Москви та Санкт-Петербурга з XVIII століття. У сучасних українських колекціях відсутні кращі рукописи, що створені в середньовічному Києві, Чернігові, Володимирі, Львові чи інших містах, про які пишуть у підручниках чи працях з історії Русі-України, – всі вони переважно в Росії. На цій апропрійованій спадщині будований російський імперіалізм. Доля *Христинопільського Апостола* була іншою, пов'язана з територіями, куди Росія дібралася лише в Першій світовій війні – до заходу України. І тоді ж його вивезла до Ростова. Але було повернуто в міжвоєнний період стараннями польської дипломатії до Львова. Нині цей рукопис – найдавніший артефакт з киево-руської кириличної спадщини на території сучасної України, що збережений у вигляді кодексу (повноцінної книги).

У рамках цього проекту “повернення спадщини” зумовлено тим, що середньовічні артефакти загалом збережені дуже обмежено. За тисячу років багато що було знищено, перероблено та вийшло з використання, перетворившись на музейний об'єкт чи розпорошилося. Тут “повернення” має два значення. Перше – фізичне, оскільки *Христинопільський Апостол* зараз зберігається у трьох частинах – різних інституціях в Україні та Польщі. Завдяки видавництву “Горобець” збережені до сьогодні основа книги у 291 аркуш з колекції Львівського історичного музею (Рук. No. 39) та фрагменти з Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (Фонд VIII, no. 3M, 8 аркушів) й Бібліотеки князів Чарторийських Національного музею у Кракові (No. 11601, 4 аркуші) поєднані наново у правильній послідовності. Однак певна кількість аркушів втрачена або ще не віднайдена. Друге – це повернення сенсів: значення цієї книги для людей близько 1100 року, для нас у 2023 році та всіх тих поколінь, які дев'ятсот років читали, осмислювали, передавали цю книгу, оберігали й нищили, дописували й різали, забували про неї та віднаходили. На пошуки цих розумінь будуть покликані нові покоління дослідників чому й сприяє це видання.

І БУВ РІК 6608

Сильвестр, ігумен Михайлівського Видубицького монастиря, упорядкував *Повість минулих літ* за часом від створення світу, а не від Різдва Христового. На його календарі 6608 рік (1100 за загальним літочисленням). Його скрипторій у передмісті Києва ще понад десятиліття працюватиме над літописом, який зберігся лише в пізніших копіях. Цілком можливо, що там і постав *Христинопільський Апостол*.

Цей період в європейській історії називають “Відродженням XII століття” й розглядають так зване “довге” дванадцять століття – починають з 1070-х та завершують 1240-ми. В Русі-Україні це час між правлінням нащадків Ярослава Мудрого – Ярославовичів до монгольського завоювання. Це час розвитку науки, культури, мистецтва. Хоча водночас політична ситуація була нестабільною по всій Європі, і на заміну особистісним союзам приходять право як система забезпечення існування держави.

Дванадцять століття – це час усіх “стереотипних” асоціацій з періодом середньовіччя. Хрестові походи (перший 1096–1099 роки; другий 1147–1149 роки; третій 1189–1192 роки; четвертий 1202–1204 роки), у яких серед інших брали участь граф Вермандуа Гуго Великий, син французького короля Генріха I та Анни Ярославівни, король Німеччини Фрідріх I Барбаросса, король Англії Річард I Левине Серце та інші особистості, що так чи інакше відомі через популярну культуру, якщо не з уроків історії. Водночас організовуються лицарські ордени госпітальєрів, тамплієрів, тевтонців. Подвиги оспівують трубадури, поезія яких набуває популярності. Зростають міста з так званою “романською культурою”, з місцевим самоврядуванням й правом. Темпи урбанізації (з близько 2–3% до 10–12%) від 1000 до 1300 року співрозмірні з “індустріальним” XIX століттям. Ця дещо “казковість” з життя європейської верхівки не відображає всього. Селяни складають більшість населення. Їхнє повсякдення теж змінюється: нововведена упряж для коня полегшує та збільшує обробіток поля, численні млини змінюють природний рельєф сільської місцевості. Поруч із цим зростає загальна чисельність населення. Для певної частини людей цієї доби спасіння душі перетворюється на основну мету життя. У католицизмі зрештою утверджується Чистилище як частина уявлень. Розширюється в Європі мережа монастирів різних орденів – бенедиктинців, домініканців, францисканців. Розбудовуються і Києво-Печерська Лавра, і Видубицький монастир в Києві. Але це все разом привело до інтелектуального відродження.

Концепція “відродження XII століття” добре відпрацьована на західноєвропейських матеріалах. Це час нових філософських підходів, повернення античності через переклади з арабської мови на латинську, нове захоплення працями Аристотеля чи Овідія. Натомість для Русі-України це “відродження” проходило через Візантію, а переклади одразу були з національними особливостями. *Ізборники* князя Святослава Ярославовича 1073 та 1076 років наповненні філософією, теологією, граматиною та риторикою з грецьких першоджерел. *Христинопільський Апостол* – це найдавніший послідовний переклад Діянь і Послань апостолів давньою українською мовою, перша редакція такого перекладу. Водночас цей переклад супроводжується коментарями Отців Церкви та теологів. Зокрема, чи не найбільше тлумачень *Святого Письма* було запозичено в Екуменія Трицького, який їх склав приблизно 990 року. Тобто, використання цієї

книги – не суто богослужбове, але й теологічно-наукове. Система посилань – використання для цього глаголичних та спеціальних знаків – засвідчує знайомство писарів із різними писемними культурами Балкан, а використання латинськомовних заголовків та фраз – з європейськими. Текст був дуже ретельно вивчений – всередині наявні посилання на інші місця тексту, що містять ту ж інформацію. Сам зовнішній вигляд аркуша, його візуальний образ – основний текст та обтікаючі його коментарі – повторює грецькі рукописи *Діянь та Послань апостолів*.

Книжкова культура цього періоду віддзеркалює усі суспільні процеси того часу. Завдяки хрестовим походам західноєвропейська латинська культура поширює себе на схід, але й набирається від грецько-візантійської та арабської. Міста стають посередниками міжкультурних контактів. Євреї з Русі-України торгують від Візантії аж до Англії. І ця писемна та книжна культура тільки на перший погляд не торкається селян. Сторінки рукописів цього періоду виготовляють з пергаменту – шкір тварин. Щоб постав *Христинопільський Апостол*, треба була продукція тваринництва – понад 150 шкір молодих телят, сотні специфічних пер птахів тощо. Виготовлення одного кодексу – це величезні фінансові інвестиції. Це стимулювало розвиток суспільства, економіки й культури.

Писарський центр, припустимо у Києві, акумулює різні культури для створення *Христинопільського Апостола*. Логічно зауважити, що цей процес був двостороннім. Так, західноєвропейські рукописи засвідчують зацікавлення кириличною культурою в цю ж добу. Записи алфавіту з транслітерацією назв літер з українською вимовою зафіксовано за єврейського посередництва у рукописі, що зберігається нині в Бодлеянській бібліотеці в Оксфорді, Велика Британія (MS Or. 3), а також Міської бібліотеки Бамберга, Німеччина (MS Patr. 130). Алфавіт – це той ключ, який давав доступ до іншої писемності та культури. Дослідження в цьому напрямі взаємодії середньовічних культур залишаються перспективними, а книжкова спадщина – основними джерелами.

“І ВЗЯЛИ ВОНИ МАЙНА БЕЗЛІЧ, І ЦЕРКВИ ОГОЛИЛИ ОД ІКОН, І КНИГ, І РИЗ, І ДЗВОНІ ПОЗНИМАЛИ”

1169 рік, грабунок Києва князями під керунком Володимиро-Суздальського князя Андрія Боголюбського. Він – син Юрія Довгорукого, київського князя й засновника Москви, онук Володимира Мономаха. Вивезено, серед іншого, Вишгородську ікону Божої Матері, за викрадення якої він й отримав своє прізвище. Скільки книг було вивезено з Києва – достеменно невідомо. XII століття поклато початок насильницької політики східних князівств Русі до Києва. Традиційно в історіографії це пограбування розглядається як початок занепаду політичного значення Києва в Русі. Однак не символічного.

Для людини через дев’ятсот років по тому події Русі-України, значення давніх рукописів та артефактів може здаватися цілком нерелевантними. Віднайдення у 2020 році ще чотирьох аркушів *Христинопільського Апостола* дослідником Станіславом Волощенком в Бібліотеці князів Чарторийських Національного музею в Кракові ніби не потягнуло змін у світовій політиці. Однак це віднайдення стало маленьким

кроком до обговорення того, а як ці аркуші там опинилися та коли. Сам рід Чарторійських походить з української Волині. Саме вони донували кошти, серед іншого, на створення *Пересопницького Євангелія* 1556–1561 років, на якому нині присягають на вірність народу України президенти. Це дало можливість громаді в містечку Червонограді обговорити потребу повернення історичної назви – Христинопіль, за яким традиційно називають рукопис з XIX століття. Зрештою, це стало історією про спадщину, мову та людей. І тепер ви тримаєте цей рукопис у своїх руках, щоб знайти сенс для себе.

Факсиміле Христинопільського Апостола

У цьому виданні факсимільного відтворення *Христинопільського Апостола* були вперше упорядковані всі збережені частини в послідовності, що відповідає первісному кодексу. Деталізовану історію рукопису, його найповніший опис, систему координацій розміщено наприкінці.

Факсиміле якомога точно відтворює розміри оригіналу *Христинопільського Апостола*, кольори тла – пергаменту, атраменти літер та декоративних елементів. Пошкодження, втрати, написи різних періодів – все збережено так, як вони є на 2023 рік. Проте три частини цього кодексу – львівська, київська та краківська – мають різну історію збереження, переміщення, реставрації, що зумовлює контрастність одних аркушів, деяку відмінність у відтінках. Водночас редакція видавництва зіткнулася із технічною проблемою. Серед усіх видань проєкту *Повертаємо в Україну культурну спадщину* це – найбільше за розмірами: на межі друкарських можливостей та становить виклик у його обрамленні. Також від’єднані фрагменти – аркуші з Києва та Кракова дещо більші за основну частину зі Львова, яка була обрізана для нової оправки. Щоб узгодити аркуші до єдиної книги, було обрано розміри львівської основи, а фрагменти – пропорційно зменшено, що дає похибку кількох міліметрів порівняно з оригіналом. Це технічне рішення ніяким чином не впливає на якість видання.

Насмілюся дати кілька порад для тих, хто знайомиться з цим кодексом вперше та не є фахівцями в галузі давніх книг. Прогортайте факсиміле аркуш за аркушем: звикніть до тексту – форм літер, як вони написані, як поділено основний текст та коментарі обабіч, рубрики, розмічено частини, використані декоративні елементи. Деталізовано всі акценти, які розставлені у прикінцевій статті, читаючи яку, можна знайти все описане у власне факсимільному відтворенні. Наприклад, знайдіть обличчя людини, заховане в ініціалі літери С (сторінка факсиміле 171, аркуш 80 львівської частини) та поруч слово “старець”. Спробуйте прочитати певний фрагмент – давньоукраїнська мова XII століття та середньовічні люди стануть вам ближчими.

Висновки: книга як медія

Христинопільський Апостол XII століття, який ви тримаєте у своїх руках, у формі факсиміле є вашим провідником до української історії, мови, культури на глибину в дев’ятсот років. Для людей близько 1100 року ця книга була найновішою науковою технологією, а зараз сприймається як спадщина Укра-

їни. Первісний кодекс утратив певні аркуші й цілісність, але здобув дописи та дотики усіх попередніх поколінь. *Христинопільський Апостол* запланований при створенні як книга в одному екземплярі для сотень допитливих людей, зараз відтворена у три сотні точних копій, щоб уможливити досвід сприйняття культурної спадщини.

Щоб познайомитися з оригіналом книги, доведеться здійснити три подорожі: до Львова, Києва та Кракова. Ця книга поєднує кілька інституцій: Львівський історичний музей, Національну бібліотеку України імени В. І. Вернадського та краківський Національний музей, де зберігається *Христинопільський Апостол*, поруч із Христинопільським монастирем, який дав йому назву, історичні Ставропігійський Інститут у Львові (закритий з окупацією советської влади у 1940 році Західної України) та Університет Святого Володимира (нині – Київський національний університет імени Тараса Шевченка), до колекцій яких рукопис належав раніше.

Христинопільський Апостол XII століття важливий, поки він слугує спільноті людей, поєднує їх, пов’язує покоління. Він є свідком різних часів. Поставити йому питання та домогтися відповідей – непросте завдання. Перегорніть аркуш, щоб задовольнити свою допитливість.

***

Від імени видавництва “Горобець” та авторів текстів до факсимільного видання *Христинопільського Апостола* XII століття, висловлюємо слова вдячності найперше очільникам і працівникам наукових інституцій, у яких зберігаються три частини кодексу, благодійникам, а також Павлу Вежбіцькому, Ользі Ткачук, Дмитрові Лукіну, Марині Охріменко, Тетяні Фецан та Ніколасу Атанасоу без допомоги та їх ласкавої помочи важко було б увявити цей видавничий проєкт.

Конкордація нумерації сторінок факсиміле та аркушів трьох частин Христинопільського Апостола

№ сторінки у факсиміле	№ аркуша манускрипту	№ сторінки у факсиміле	№ аркуша манускрипту	№ сторінки у факсиміле	№ аркуша манускрипту	№ сторінки у факсиміле	№ аркуша манускрипту
1	ХА Київ, 1	35	ХА Львів, 12	69	ХА Львів, 29	103	ХА Львів, 46
2	ХА Київ, 1 зв.	36	ХА Львів, 12 зв.	70	ХА Львів, 29 зв.	104	ХА Львів, 46 зв.
3	ХА Київ, 2	37	ХА Львів, 13	71	ХА Львів, 30	105	ХА Львів, 47
4	ХА Київ, 2 зв.	38	ХА Львів, 13 зв.	72	ХА Львів, 30 зв.	106	ХА Львів, 47 зв.
5	ХА Київ, 3	39	ХА Львів, 14	73	ХА Львів, 31	107	ХА Львів, 48
6	ХА Київ, 3 зв.	40	ХА Львів, 14 зв.	74	ХА Львів, 31 зв.	108	ХА Львів, 48 зв.
7	ХА Київ, 4	41	ХА Львів, 15	75	ХА Львів, 32	109	ХА Львів, 49
8	ХА Київ, 4 зв.	42	ХА Львів, 15 зв.	76	ХА Львів, 32 зв.	110	ХА Львів, 49 зв.
9	ХА Київ, 5	43	ХА Львів, 16	77	ХА Львів, 33	111	ХА Львів, 50
10	ХА Київ, 5 зв.	44	ХА Львів, 16 зв.	78	ХА Львів, 33 зв.	112	ХА Львів, 50 зв.
11	ХА Київ, 6	45	ХА Львів, 17	79	ХА Львів, 34	113	ХА Львів, 51
12	ХА Київ, 6 зв.	46	ХА Львів, 17 зв.	80	ХА Львів, 34 зв.	114	ХА Львів, 51 зв.
13	ХА Київ, 7	47	ХА Львів, 18	81	ХА Львів, 35	115	ХА Львів, 52
14	ХА Київ, 7 зв.	48	ХА Львів, 18 зв.	82	ХА Львів, 35 зв.	116	ХА Львів, 52 зв.
15	ХА Київ, 8	49	ХА Львів, 19	83	ХА Львів, 36	117	ХА Львів, 53
16	ХА Київ, 8 зв.	50	ХА Львів, 19 зв.	84	ХА Львів, 36 зв.	118	ХА Львів, 53 зв.
17	ХА Краків, 4	51	ХА Львів, 20	85	ХА Львів, 37	119	ХА Львів, 54
18	ХА Краків, 4 зв.	52	ХА Львів, 20 зв.	86	ХА Львів, 37 зв.	120	ХА Львів, 54 зв.
19	ХА Львів, 1	53	ХА Львів, 21	87	ХА Львів, 38	121	ХА Львів, 55
20	ХА Львів, 1 зв.	54	ХА Львів, 21 зв.	88	ХА Львів, 38 зв.	122	ХА Львів, 55 зв.
21	ХА Львів, 2	55	ХА Львів, 22	89	ХА Львів, 39	123	ХА Львів, 56
22	ХА Львів, 2 зв.	56	ХА Львів, 22 зв.	90	ХА Львів, 39 зв.	124	ХА Львів, 56 зв.
23	ХА Львів, 3	57	ХА Львів, 23	91	ХА Львів, 40	125	ХА Львів, 57
24	ХА Львів, 3 зв.	58	ХА Львів, 23 зв.	92	ХА Львів, 40 зв.	126	ХА Львів, 57 зв.
25	ХА Львів, 4	59	ХА Львів, 24	93	ХА Львів, 41	127	ХА Львів, 58
26	ХА Львів, 4 зв.	60	ХА Львів, 24 зв.	94	ХА Львів, 41 зв.	128	ХА Львів, 58 зв.
27	ХА Львів, 5	61	ХА Львів, 25	95	ХА Львів, 42	129	ХА Львів, 59
28	ХА Львів, 5 зв.	62	ХА Львів, 25 зв.	96	ХА Львів, 42 зв.	130	ХА Львів, 59 зв.
29	ХА Львів, 6	63	ХА Львів, 26	97	ХА Львів, 43	131	ХА Львів, 60
30	ХА Львів, 6 зв.	64	ХА Львів, 26 зв.	98	ХА Львів, 43 зв.	132	ХА Львів, 60 зв.
31	ХА Краків, 5	65	ХА Львів, 27	99	ХА Львів, 44	133	ХА Львів, 61
32	ХА Краків, 5 зв.	66	ХА Львів, 27 зв.	100	ХА Львів, 44 зв.	134	ХА Львів, 61 зв.
33	ХА Львів, 11	67	ХА Львів, 28	101	ХА Львів, 45	135	ХА Львів, 62
34	ХА Львів, 11 зв.	68	ХА Львів, 28 зв.	102	ХА Львів, 45 зв.	136	ХА Львів, 62 зв.

№ сторінки у факсимілі	№ аркуша манускрипту	№ сторінки у факсимілі	№ аркуша манускрипту	№ сторінки у факсимілі	№ аркуша манускрипту	№ сторінки у факсимілі	№ аркуша манускрипту
137	ХА Львів, 63	177	ХА Львів, 83	217	ХА Львів, 103	257	ХА Львів, 123
138	ХА Львів, 63 зв.	178	ХА Львів, 83 зв.	218	ХА Львів, 103 зв.	258	ХА Львів, 123 зв.
139	ХА Львів, 64	179	ХА Львів, 84	219	ХА Львів, 104	259	ХА Львів, 124
140	ХА Львів, 64 зв.	180	ХА Львів, 84 зв.	220	ХА Львів, 104 зв.	260	ХА Львів, 124 зв.
141	ХА Львів, 65	181	ХА Львів, 85	221	ХА Львів, 105	261	ХА Львів, 125
142	ХА Львів, 65 зв.	182	ХА Львів, 85 зв.	222	ХА Львів, 105 зв.	262	ХА Львів, 125 зв.
143	ХА Львів, 66	183	ХА Львів, 86	223	ХА Львів, 106	263	ХА Львів, 126
144	ХА Львів, 66 зв.	184	ХА Львів, 86 зв.	224	ХА Львів, 106 зв.	264	ХА Львів, 126 зв.
145	ХА Львів, 67	185	ХА Львів, 87	225	ХА Львів, 107	265	ХА Львів, 127
146	ХА Львів, 67 зв.	186	ХА Львів, 87 зв.	226	ХА Львів, 107 зв.	266	ХА Львів, 127 зв.
147	ХА Львів, 68	187	ХА Львів, 88	227	ХА Львів, 108	267	ХА Львів, 128
148	ХА Львів, 68 зв.	188	ХА Львів, 88 зв.	228	ХА Львів, 108 зв.	268	ХА Львів, 128 зв.
149	ХА Львів, 69	189	ХА Львів, 89	229	ХА Львів, 109	269	ХА Львів, 129
150	ХА Львів, 69 зв.	190	ХА Львів, 89 зв.	230	ХА Львів, 109 зв.	270	ХА Львів, 129 зв.
151	ХА Львів, 70	191	ХА Львів, 90	231	ХА Львів, 110	271	ХА Львів, 130
152	ХА Львів, 70 зв.	192	ХА Львів, 90 зв.	232	ХА Львів, 110 зв.	272	ХА Львів, 130 зв.
153	ХА Львів, 71	193	ХА Львів, 91	233	ХА Львів, 111	273	ХА Львів, 131
154	ХА Львів, 71 зв.	194	ХА Львів, 91 зв.	234	ХА Львів, 111 зв.	274	ХА Львів, 131 зв.
155	ХА Львів, 72	195	ХА Львів, 92	235	ХА Львів, 112	275	ХА Львів, 132
156	ХА Львів, 72 зв.	196	ХА Львів, 92 зв.	236	ХА Львів, 112 зв.	276	ХА Львів, 132 зв.
157	ХА Львів, 73	197	ХА Львів, 93	237	ХА Львів, 113	277	ХА Львів, 133
158	ХА Львів, 73 зв.	198	ХА Львів, 93 зв.	238	ХА Львів, 113 зв.	278	ХА Львів, 133 зв.
159	ХА Львів, 74	199	ХА Львів, 94	239	ХА Львів, 114	279	ХА Львів, 134
160	ХА Львів, 74 зв.	200	ХА Львів, 94 зв.	240	ХА Львів, 114 зв.	280	ХА Львів, 134 зв.
161	ХА Львів, 75	201	ХА Львів, 95	241	ХА Львів, 115	281	ХА Львів, 135
162	ХА Львів, 75 зв.	202	ХА Львів, 95 зв.	242	ХА Львів, 115 зв.	282	ХА Львів, 135 зв.
163	ХА Львів, 76	203	ХА Львів, 96	243	ХА Львів, 116	283	ХА Львів, 136
164	ХА Львів, 76 зв.	204	ХА Львів, 96 зв.	244	ХА Львів, 116 зв.	284	ХА Львів, 136 зв.
165	ХА Львів, 77	205	ХА Львів, 97	245	ХА Львів, 117	285	ХА Львів, 137
166	ХА Львів, 77 зв.	206	ХА Львів, 97 зв.	246	ХА Львів, 117 зв.	286	ХА Львів, 137 зв.
167	ХА Львів, 78	207	ХА Львів, 98	247	ХА Львів, 118	287	ХА Львів, 138
168	ХА Львів, 78 зв.	208	ХА Львів, 98 зв.	248	ХА Львів, 118 зв.	288	ХА Львів, 138 зв.
169	ХА Львів, 79	209	ХА Львів, 99	249	ХА Львів, 119	289	ХА Львів, 139
170	ХА Львів, 79 зв.	210	ХА Львів, 99 зв.	250	ХА Львів, 119 зв.	290	ХА Львів, 139 зв.
171	ХА Львів, 80	211	ХА Львів, 100	251	ХА Львів, 120	291	ХА Львів, 140
172	ХА Львів, 80 зв.	212	ХА Львів, 100 зв.	252	ХА Львів, 120 зв.	292	ХА Львів, 140 зв.
173	ХА Львів, 81	213	ХА Львів, 101	253	ХА Львів, 121	293	ХА Львів, 141
174	ХА Львів, 81 зв.	214	ХА Львів, 101 зв.	254	ХА Львів, 121 зв.	294	ХА Львів, 141 зв.
175	ХА Львів, 82	215	ХА Львів, 102	255	ХА Львів, 122	295	ХА Львів, 142
176	ХА Львів, 82 зв.	216	ХА Львів, 102 зв.	256	ХА Львів, 122 зв.	296	ХА Львів, 142 зв.

№ сторінки у факсимілі	№ аркуша манускрипту	№ сторінки у факсимілі	№ аркуша манускрипту	№ сторінки у факсимілі	№ аркуша манускрипту	№ сторінки у факсимілі	№ аркуша манускрипту
297	ХА Львів, 143	337	ХА Львів, 163	377	ХА Львів, 183	417	ХА Львів, 203
298	ХА Львів, 143 зв.	338	ХА Львів, 163 зв.	378	ХА Львів, 183 зв.	418	ХА Львів, 203 зв.
299	ХА Львів, 144	339	ХА Львів, 164	379	ХА Львів, 184	419	ХА Львів, 204
300	ХА Львів, 144 зв.	340	ХА Львів, 164 зв.	380	ХА Львів, 184 зв.	420	ХА Львів, 204 зв.
301	ХА Львів, 145	341	ХА Львів, 165	381	ХА Львів, 185	421	ХА Львів, 205
302	ХА Львів, 145 зв.	342	ХА Львів, 165 зв.	382	ХА Львів, 185 зв.	422	ХА Львів, 205 зв.
303	ХА Львів, 146	343	ХА Львів, 166	383	ХА Львів, 186	423	ХА Львів, 206
304	ХА Львів, 146 зв.	344	ХА Львів, 166 зв.	384	ХА Львів, 186 зв.	424	ХА Львів, 206 зв.
305	ХА Львів, 147	345	ХА Львів, 167	385	ХА Львів, 187	425	ХА Львів, 207
306	ХА Львів, 147 зв.	346	ХА Львів, 167 зв.	386	ХА Львів, 187 зв.	426	ХА Львів, 207 зв.
307	ХА Львів, 148	347	ХА Львів, 168	387	ХА Львів, 188	427	ХА Львів, 208
308	ХА Львів, 148 зв.	348	ХА Львів, 168 зв.	388	ХА Львів, 188 зв.	428	ХА Львів, 208 зв.
309	ХА Львів, 149	349	ХА Львів, 169	389	ХА Львів, 189	429	ХА Львів, 209
310	ХА Львів, 149 зв.	350	ХА Львів, 169 зв.	390	ХА Львів, 189 зв.	430	ХА Львів, 209 зв.
311	ХА Львів, 150	351	ХА Львів, 170	391	ХА Львів, 190	431	ХА Львів, 210
312	ХА Львів, 150 зв.	352	ХА Львів, 170 зв.	392	ХА Львів, 190 зв.	432	ХА Львів, 210 зв.
313	ХА Львів, 151	353	ХА Львів, 171	393	ХА Львів, 191	433	ХА Львів, 211
314	ХА Львів, 151 зв.	354	ХА Львів, 171 зв.	394	ХА Львів, 191 зв.	434	ХА Львів, 211 зв.
315	ХА Львів, 152	355	ХА Львів, 172	395	ХА Львів, 192	435	ХА Львів, 212
316	ХА Львів, 152 зв.	356	ХА Львів, 172 зв.	396	ХА Львів, 192 зв.	436	ХА Львів, 212 зв.
317	ХА Львів, 153	357	ХА Львів, 173	397	ХА Львів, 193	437	ХА Львів, 213
318	ХА Львів, 153 зв.	358	ХА Львів, 173 зв.	398	ХА Львів, 193 зв.	438	ХА Львів, 213 зв.
319	ХА Львів, 154	359	ХА Львів, 174	399	ХА Львів, 194	439	ХА Львів, 214
320	ХА Львів, 154 зв.	360	ХА Львів, 174 зв.	400	ХА Львів, 194 зв.	440	ХА Львів, 214 зв.
321	ХА Львів, 155	361	ХА Львів, 175	401	ХА Львів, 195	441	ХА Львів, 215
322	ХА Львів, 155 зв.	362	ХА Львів, 175 зв.	402	ХА Львів, 195 зв.	442	ХА Львів, 215 зв.
323	ХА Львів, 156	363	ХА Львів, 176	403	ХА Львів, 196	443	ХА Львів, 216
324	ХА Львів, 156 зв.	364	ХА Львів, 176 зв.	404	ХА Львів, 196 зв.	444	ХА Львів, 216 зв.
325	ХА Львів, 157	365	ХА Львів, 177	405	ХА Львів, 197	445	ХА Львів, 217
326	ХА Львів, 157 зв.	366	ХА Львів, 177 зв.	406	ХА Львів, 197 зв.	446	ХА Львів, 217 зв.
327	ХА Львів, 158	367	ХА Львів, 178	407	ХА Львів, 198	447	ХА Львів, 218
328	ХА Львів, 158 зв.	368	ХА Львів, 178 зв.	408	ХА Львів, 198 зв.	448	ХА Львів, 218 зв.
329	ХА Львів, 159	369	ХА Львів, 179	409	ХА Львів, 199	449	ХА Львів, 219
330	ХА Львів, 159 зв.	370	ХА Львів, 179 зв.	410	ХА Львів, 199 зв.	450	ХА Львів, 219 зв.
331	ХА Львів, 160	371	ХА Львів, 180	411	ХА Львів, 200	451	ХА Львів, 220
332	ХА Львів, 160 зв.	372	ХА Львів, 180 зв.	412	ХА Львів, 200 зв.	452	ХА Львів, 220 зв.
333	ХА Львів, 161	373	ХА Львів, 181	413	ХА Львів, 201	453	ХА Львів, 221
334	ХА Львів, 161 зв.	374	ХА Львів, 181 зв.	414	ХА Львів, 201 зв.	454	ХА Львів, 221 зв.
335	ХА Львів, 162	375	ХА Львів, 182	415	ХА Львів, 202	455	ХА Львів, 222
336	ХА Львів, 162 зв.	376	ХА Львів, 182 зв.	416	ХА Львів, 202 зв.	456	ХА Львів, 222 зв.

Concordance between the facsimile's page and folio in three parts of Apostulus Christinopolitanus

№ сторінки у факсимілі	№ аркуша манускрипту	№ сторінки у факсимілі	№ аркуша манускрипту	№ сторінки у факсимілі	№ аркуша манускрипту	№ сторінки у факсимілі	№ аркуша манускрипту
457	ХА Львів, 223	497	ХА Львів, 243	537	ХА Львів, 263	577	ХА Львів, 283
458	ХА Львів, 223 зв.	498	ХА Львів, 243 зв.	538	ХА Львів, 263 зв.	578	ХА Львів, 283 зв.
459	ХА Львів, 224	499	ХА Львів, 244	539	ХА Львів, 264	579	ХА Львів, 284
460	ХА Львів, 224 зв.	500	ХА Львів, 244 зв.	540	ХА Львів, 264 зв.	580	ХА Львів, 284 зв.
461	ХА Львів, 225	501	ХА Львів, 245	541	ХА Львів, 265	581	ХА Львів, 285
462	ХА Львів, 225 зв.	502	ХА Львів, 245 зв.	542	ХА Львів, 265 зв.	582	ХА Львів, 285 зв.
463	ХА Львів, 226	503	ХА Львів, 246	543	ХА Львів, 266	583	ХА Львів, 286
464	ХА Львів, 226 зв.	504	ХА Львів, 246 зв.	544	ХА Львів, 266 зв.	584	ХА Львів, 286 зв.
465	ХА Львів, 227	505	ХА Львів, 247	545	ХА Львів, 267	585	ХА Львів, 287
466	ХА Львів, 227 зв.	506	ХА Львів, 247 зв.	546	ХА Львів, 267 зв.	586	ХА Львів, 287 зв.
467	ХА Львів, 228	507	ХА Львів, 248	547	ХА Львів, 268	587	ХА Львів, 288
468	ХА Львів, 228 зв.	508	ХА Львів, 248 зв.	548	ХА Львів, 268 зв.	588	ХА Львів, 288 зв.
469	ХА Львів, 229	509	ХА Львів, 249	549	ХА Львів, 269	589	ХА Львів, 289
470	ХА Львів, 229 зв.	510	ХА Львів, 249 зв.	550	ХА Львів, 269 зв.	590	ХА Львів, 289 зв.
471	ХА Львів, 230	511	ХА Львів, 250	551	ХА Львів, 270	591	ХА Львів, 290
472	ХА Львів, 230 зв.	512	ХА Львів, 250 зв.	552	ХА Львів, 270 зв.	592	ХА Львів, 290 зв.
473	ХА Львів, 231	513	ХА Львів, 251	553	ХА Львів, 271	593	ХА Львів, 291
474	ХА Львів, 231 зв.	514	ХА Львів, 251 зв.	554	ХА Львів, 271 зв.	594	ХА Львів, 291 зв.
475	ХА Львів, 232	515	ХА Львів, 252	555	ХА Львів, 272	595	ХА Краків, 6
476	ХА Львів, 232 зв.	516	ХА Львів, 252 зв.	556	ХА Львів, 272 зв.	596	ХА Краків, 6 зв.
477	ХА Львів, 233	517	ХА Львів, 253	557	ХА Львів, 273	597	ХА Львів, 7
478	ХА Львів, 233 зв.	518	ХА Львів, 253 зв.	558	ХА Львів, 273 зв.	598	ХА Львів, 7 зв.
479	ХА Львів, 234	519	ХА Львів, 254	559	ХА Львів, 274	599	ХА Львів, 8
480	ХА Львів, 234 зв.	520	ХА Львів, 254 зв.	560	ХА Львів, 274 зв.	600	ХА Львів, 8 зв.
481	ХА Львів, 235	521	ХА Львів, 255	561	ХА Львів, 275	601	ХА Львів, 9
482	ХА Львів, 235 зв.	522	ХА Львів, 255 зв.	562	ХА Львів, 275 зв.	602	ХА Львів, 9 зв.
483	ХА Львів, 236	523	ХА Львів, 256	563	ХА Львів, 276	603	ХА Львів, 10
484	ХА Львів, 236 зв.	524	ХА Львів, 256 зв.	564	ХА Львів, 276 зв.	604	ХА Львів, 10 зв.
485	ХА Львів, 237	525	ХА Львів, 257	565	ХА Львів, 277	605	ХА Краків, 7
486	ХА Львів, 237 зв.	526	ХА Львів, 257 зв.	566	ХА Львів, 277 зв.	606	ХА Краків, 7 зв.
487	ХА Львів, 238	527	ХА Львів, 258	567	ХА Львів, 278		
488	ХА Львів, 238 зв.	528	ХА Львів, 258 зв.	568	ХА Львів, 278 зв.		
489	ХА Львів, 239	529	ХА Львів, 259	569	ХА Львів, 279		
490	ХА Львів, 239 зв.	530	ХА Львів, 259 зв.	570	ХА Львів, 279 зв.		
491	ХА Львів, 240	531	ХА Львів, 260	571	ХА Львів, 280		
492	ХА Львів, 240 зв.	532	ХА Львів, 260 зв.	572	ХА Львів, 280 зв.		
493	ХА Львів, 241	533	ХА Львів, 261	573	ХА Львів, 281		
494	ХА Львів, 241 зв.	534	ХА Львів, 261 зв.	574	ХА Львів, 281 зв.		
495	ХА Львів, 242	535	ХА Львів, 262	575	ХА Львів, 282		
496	ХА Львів, 242 зв.	536	ХА Львів, 262 зв.	576	ХА Львів, 282 зв.		

No. of the facsimile's page	No. of the folio in manuscripts	No. of the facsimile's page	No. of the folio in manuscripts	No. of the facsimile's page	No. of the folio in manuscripts	No. of the facsimile's page	No. of the folio in manuscripts
1	ChA Kyiv, 1r	35	ChA Lviv, 12r	69	ChA Lviv, 29r	103	ChA Lviv, 46r
2	ChA Kyiv, 1v	36	ChA Lviv, 12v	70	ChA Lviv, 29v	104	ChA Lviv, 46v
3	ChA Kyiv, 2r	37	ChA Lviv, 13r	71	ChA Lviv, 30r	105	ChA Lviv, 47r
4	ChA Kyiv, 2v	38	ChA Lviv, 13v	72	ChA Lviv, 30v	106	ChA Lviv, 47v
5	ChA Kyiv, 3r	39	ChA Lviv, 14r	73	ChA Lviv, 31r	107	ChA Lviv, 48r
6	ChA Kyiv, 3v	40	ChA Lviv, 14v	74	ChA Lviv, 31v	108	ChA Lviv, 48v
7	ChA Kyiv, 4r	41	ChA Lviv, 15r	75	ChA Lviv, 32r	109	ChA Lviv, 49r
8	ChA Kyiv, 4v	42	ChA Lviv, 15v	76	ChA Lviv, 32v	110	ChA Lviv, 49v
9	ChA Kyiv, 5r	43	ChA Lviv, 16r	77	ChA Lviv, 33r	111	ChA Lviv, 50r
10	ChA Kyiv, 5v	44	ChA Lviv, 16v	78	ChA Lviv, 33v	112	ChA Lviv, 50v
11	ChA Kyiv, 6r	45	ChA Lviv, 17r	79	ChA Lviv, 34r	113	ChA Lviv, 51r
12	ChA Kyiv, 6v	46	ChA Lviv, 17v	80	ChA Lviv, 34v	114	ChA Lviv, 51v
13	ChA Kyiv, 7r	47	ChA Lviv, 18r	81	ChA Lviv, 35r	115	ChA Lviv, 52r
14	ChA Kyiv, 7v	48	ChA Lviv, 18v	82	ChA Lviv, 35v	116	ChA Lviv, 52v
15	ChA Kyiv, 8r	49	ChA Lviv, 19r	83	ChA Lviv, 36r	117	ChA Lviv, 53r
16	ChA Kyiv, 8v	50	ChA Lviv, 19v	84	ChA Lviv, 36v	118	ChA Lviv, 53v
17	ChA Kraków, 4r	51	ChA Lviv, 20r	85	ChA Lviv, 37r	119	ChA Lviv, 54r
18	ChA Kraków, 4v	52	ChA Lviv, 20v	86	ChA Lviv, 37v	120	ChA Lviv, 54v
19	ChA Lviv, 1r	53	ChA Lviv, 21r	87	ChA Lviv, 38r	121	ChA Lviv, 55r
20	ChA Lviv, 1v	54	ChA Lviv, 21v	88	ChA Lviv, 38v	122	ChA Lviv, 55v
21	ChA Lviv, 2r	55	ChA Lviv, 22r	89	ChA Lviv, 39r	123	ChA Lviv, 56r
22	ChA Lviv, 2v	56	ChA Lviv, 22v	90	ChA Lviv, 39v	124	ChA Lviv, 56v
23	ChA Lviv, 3r	57	ChA Lviv, 23r	91	ChA Lviv, 40r	125	ChA Lviv, 57r
24	ChA Lviv, 3v	58	ChA Lviv, 23v	92	ChA Lviv, 40v	126	ChA Lviv, 57v
25	ChA Lviv, 4r	59	ChA Lviv, 24r	93	ChA Lviv, 41r	127	ChA Lviv, 58r
26	ChA Lviv, 4v	60	ChA Lviv, 24v	94	ChA Lviv, 41v	128	ChA Lviv, 58v
27	ChA Lviv, 5r	61	ChA Lviv, 25r	95	ChA Lviv, 42r	129	ChA Lviv, 59r
28	ChA Lviv, 5v	62	ChA Lviv, 25v	96	ChA Lviv, 42v	130	ChA Lviv, 59v
29	ChA Lviv, 6r	63	ChA Lviv, 26r	97	ChA Lviv, 43r	131	ChA Lviv, 60r
30	ChA Lviv, 6v	64	ChA Lviv, 26v	98	ChA Lviv, 43v	132	ChA Lviv, 60v
31	ChA Kraków, 5r	65	ChA Lviv, 27r	99	ChA Lviv, 44r	133	ChA Lviv, 61r
32	ChA Kraków, 5v	66	ChA Lviv, 27v	100	ChA Lviv, 44v	134	ChA Lviv, 61v
33	ChA Lviv, 11r	67	ChA Lviv, 28r	101	ChA Lviv, 45r	135	ChA Lviv, 62r
34	ChA Lviv, 11v	68	ChA Lviv, 28v	102	ChA Lviv, 45v	136	ChA Lviv, 62v

No. of the facsimile's page	No. of the folio in manuscripts	No. of the facsimile's page	No. of the folio in manuscripts	No. of the facsimile's page	No. of the folio in manuscripts	No. of the facsimile's page	No. of the folio in manuscripts
137	ChA Lviv, 63r	176	ChA Lviv, 82v	215	ChA Lviv, 102r	254	ChA Lviv, 121v
138	ChA Lviv, 63v	177	ChA Lviv, 83r	216	ChA Lviv, 102v	255	ChA Lviv, 122r
139	ChA Lviv, 64r	178	ChA Lviv, 83v	217	ChA Lviv, 103r	256	ChA Lviv, 122v
140	ChA Lviv, 64v	179	ChA Lviv, 84r	218	ChA Lviv, 103v	257	ChA Lviv, 123r
141	ChA Lviv, 65r	180	ChA Lviv, 84v	219	ChA Lviv, 104r	258	ChA Lviv, 123v
142	ChA Lviv, 65v	181	ChA Lviv, 85r	220	ChA Lviv, 104v	259	ChA Lviv, 124r
143	ChA Lviv, 66r	182	ChA Lviv, 85v	221	ChA Lviv, 105r	260	ChA Lviv, 124v
144	ChA Lviv, 66v	183	ChA Lviv, 86r	222	ChA Lviv, 105v	261	ChA Lviv, 125r
145	ChA Lviv, 67r	184	ChA Lviv, 86v	223	ChA Lviv, 106r	262	ChA Lviv, 125v
146	ChA Lviv, 67v	185	ChA Lviv, 87r	224	ChA Lviv, 106v	263	ChA Lviv, 126r
147	ChA Lviv, 68r	186	ChA Lviv, 87v	225	ChA Lviv, 107r	264	ChA Lviv, 126v
148	ChA Lviv, 68v	187	ChA Lviv, 88r	226	ChA Lviv, 107v	265	ChA Lviv, 127r
149	ChA Lviv, 69r	188	ChA Lviv, 88v	227	ChA Lviv, 108r	266	ChA Lviv, 127v
150	ChA Lviv, 69v	189	ChA Lviv, 89r	228	ChA Lviv, 108v	267	ChA Lviv, 128r
151	ChA Lviv, 70r	190	ChA Lviv, 89v	229	ChA Lviv, 109r	268	ChA Lviv, 128v
152	ChA Lviv, 70v	191	ChA Lviv, 90r	230	ChA Lviv, 109v	269	ChA Lviv, 129r
153	ChA Lviv, 71r	192	ChA Lviv, 90v	231	ChA Lviv, 110r	270	ChA Lviv, 129v
154	ChA Lviv, 71v	193	ChA Lviv, 91r	232	ChA Lviv, 110v	271	ChA Lviv, 130r
155	ChA Lviv, 72r	194	ChA Lviv, 91v	233	ChA Lviv, 111r	272	ChA Lviv, 130v
156	ChA Lviv, 72v	195	ChA Lviv, 92r	234	ChA Lviv, 111v	273	ChA Lviv, 131r
157	ChA Lviv, 73r	196	ChA Lviv, 92v	235	ChA Lviv, 112r	274	ChA Lviv, 131v
158	ChA Lviv, 73v	197	ChA Lviv, 93r	236	ChA Lviv, 112v	275	ChA Lviv, 132r
159	ChA Lviv, 74r	198	ChA Lviv, 93v	237	ChA Lviv, 113r	276	ChA Lviv, 132v
160	ChA Lviv, 74v	199	ChA Lviv, 94r	238	ChA Lviv, 113v	277	ChA Lviv, 133r
161	ChA Lviv, 75r	200	ChA Lviv, 94v	239	ChA Lviv, 114r	278	ChA Lviv, 133v
162	ChA Lviv, 75v	201	ChA Lviv, 95r	240	ChA Lviv, 114v	279	ChA Lviv, 134r
163	ChA Lviv, 76r	202	ChA Lviv, 95v	241	ChA Lviv, 115r	280	ChA Lviv, 134v
164	ChA Lviv, 76v	203	ChA Lviv, 96r	242	ChA Lviv, 115v	281	ChA Lviv, 135r
165	ChA Lviv, 77r	204	ChA Lviv, 96v	243	ChA Lviv, 116r	282	ChA Lviv, 135v
166	ChA Lviv, 77v	205	ChA Lviv, 97r	244	ChA Lviv, 116v	283	ChA Lviv, 136r
167	ChA Lviv, 78r	206	ChA Lviv, 97v	245	ChA Lviv, 117r	284	ChA Lviv, 136v
168	ChA Lviv, 78v	207	ChA Lviv, 98r	246	ChA Lviv, 117v	285	ChA Lviv, 137r
169	ChA Lviv, 79r	208	ChA Lviv, 98v	247	ChA Lviv, 118r	286	ChA Lviv, 137v
170	ChA Lviv, 79v	209	ChA Lviv, 99r	248	ChA Lviv, 118v	287	ChA Lviv, 138r
171	ChA Lviv, 80r	210	ChA Lviv, 99v	249	ChA Lviv, 119r	288	ChA Lviv, 138v
172	ChA Lviv, 80v	211	ChA Lviv, 100r	250	ChA Lviv, 119v	289	ChA Lviv, 139r
173	ChA Lviv, 81r	212	ChA Lviv, 100v	251	ChA Lviv, 120r	290	ChA Lviv, 139v
174	ChA Lviv, 81v	213	ChA Lviv, 101r	252	ChA Lviv, 120v	291	ChA Lviv, 140r
175	ChA Lviv, 82r	214	ChA Lviv, 101v	253	ChA Lviv, 121r	292	ChA Lviv, 140v

No. of the facsimile's page	No. of the folio in manuscripts	No. of the facsimile's page	No. of the folio in manuscripts	No. of the facsimile's page	No. of the folio in manuscripts	No. of the facsimile's page	No. of the folio in manuscripts
293	ChA Lviv, 141r	332	ChA Lviv, 160v	371	ChA Lviv, 180r	410	ChA Lviv, 199v
294	ChA Lviv, 141v	333	ChA Lviv, 161r	372	ChA Lviv, 180v	411	ChA Lviv, 200r
295	ChA Lviv, 142r	334	ChA Lviv, 161v	373	ChA Lviv, 181r	412	ChA Lviv, 200v
296	ChA Lviv, 142v	335	ChA Lviv, 162r	374	ChA Lviv, 181v	413	ChA Lviv, 201r
297	ChA Lviv, 143r	336	ChA Lviv, 162v	375	ChA Lviv, 182r	414	ChA Lviv, 201v
298	ChA Lviv, 143v	337	ChA Lviv, 163r	376	ChA Lviv, 182v	415	ChA Lviv, 202r
299	ChA Lviv, 144r	338	ChA Lviv, 163v	377	ChA Lviv, 183r	416	ChA Lviv, 202v
300	ChA Lviv, 144v	339	ChA Lviv, 164r	378	ChA Lviv, 183v	417	ChA Lviv, 203r
301	ChA Lviv, 145r	340	ChA Lviv, 164v	379	ChA Lviv, 184r	418	ChA Lviv, 203v
302	ChA Lviv, 145v	341	ChA Lviv, 165r	380	ChA Lviv, 184v	419	ChA Lviv, 204r
303	ChA Lviv, 146r	342	ChA Lviv, 165v	381	ChA Lviv, 185r	420	ChA Lviv, 204v
304	ChA Lviv, 146v	343	ChA Lviv, 166r	382	ChA Lviv, 185v	421	ChA Lviv, 205r
305	ChA Lviv, 147r	344	ChA Lviv, 166v	383	ChA Lviv, 186r	422	ChA Lviv, 205v
306	ChA Lviv, 147v	345	ChA Lviv, 167r	384	ChA Lviv, 186v	423	ChA Lviv, 206r
307	ChA Lviv, 148r	346	ChA Lviv, 167v	385	ChA Lviv, 187r	424	ChA Lviv, 206v
308	ChA Lviv, 148v	347	ChA Lviv, 168r	386	ChA Lviv, 187v	425	ChA Lviv, 207r
309	ChA Lviv, 149r	348	ChA Lviv, 168v	387	ChA Lviv, 188r	426	ChA Lviv, 207v
310	ChA Lviv, 149v	349	ChA Lviv, 169r	388	ChA Lviv, 188v	427	ChA Lviv, 208r
311	ChA Lviv, 150r	350	ChA Lviv, 169v	389	ChA Lviv, 189r	428	ChA Lviv, 208v
312	ChA Lviv, 150v	351	ChA Lviv, 170r	390	ChA Lviv, 189v	429	ChA Lviv, 209r
313	ChA Lviv, 151r	352	ChA Lviv, 170v	391	ChA Lviv, 190r	430	ChA Lviv, 209v
314	ChA Lviv, 151v	353	ChA Lviv, 171r	392	ChA Lviv, 190v	431	ChA Lviv, 210r
315	ChA Lviv, 152r	354	ChA Lviv, 171v	393	ChA Lviv, 191r	432	ChA Lviv, 210v
316	ChA Lviv, 152v	355	ChA Lviv, 172r	394	ChA Lviv, 191v	433	ChA Lviv, 211r
317	ChA Lviv, 153r	356	ChA Lviv, 172v	395	ChA Lviv, 192r	434	ChA Lviv, 211v
318	ChA Lviv, 153v	357	ChA Lviv, 173r	396	ChA Lviv, 192v	435	ChA Lviv, 212r
319	ChA Lviv, 154r	358	ChA Lviv, 173v	397	ChA Lviv, 193r	436	ChA Lviv, 212v
320	ChA Lviv, 154v	359	ChA Lviv, 174r	398	ChA Lviv, 193v	437	ChA Lviv, 213r
321	ChA Lviv, 155r	360	ChA Lviv, 174v	399	ChA Lviv, 194r	438	ChA Lviv, 213v
322	ChA Lviv, 155v	361	ChA Lviv, 175r	400	ChA Lviv, 194v	439	ChA Lviv, 214r
323	ChA Lviv, 156r	362	ChA Lviv, 175v	401	ChA Lviv, 195r	440	ChA Lviv, 214v
324	ChA Lviv, 156v	363	ChA Lviv, 176r	402	ChA Lviv, 195v	441	ChA Lviv, 215r
325	ChA Lviv, 157r	364	ChA Lviv, 176v	403	ChA Lviv, 196r	442	ChA Lviv, 215v
326	ChA Lviv, 157v	365	ChA Lviv, 177r	404	ChA Lviv, 196v	443	ChA Lviv, 216r
327	ChA Lviv, 158r	366	ChA Lviv, 177v	405	ChA Lviv, 197r	444	ChA Lviv, 216v
328	ChA Lviv, 158v	367	ChA Lviv, 178r	406	ChA Lviv, 197v	445	ChA Lviv, 217r
329	ChA Lviv, 159r	368	ChA Lviv, 178v	407	ChA Lviv, 198r	446	ChA Lviv, 217v
330	ChA Lviv, 159v	369	ChA Lviv, 179r	408	ChA Lviv, 198v	447	ChA Lviv, 218r
331	ChA Lviv, 160r	370	ChA Lviv, 179v	409	ChA Lviv, 199r	448	ChA Lviv, 218v

АРХИМ. МЕТОДІЙ (СТАНІСЛАВ) ВОЛОЩЕНКО

ХРИСТИНОПІЛЬСЬКИЙ АПОСТОЛ: КОДИКОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КИРИЛИЧНОГО КОДЕКСУ XII СТОЛІТТЯ¹

Христинопільський Апо́стол є пергаментним кодексом біблійного змісту, переписаний церковнослов'янською мовою на землях Руси-України у XII ст. Рукопис складається з послідовно викладених новозавітних текстів *Діянь і Послань апостолів* (*Апо́стол*) та їх паралельного коментування екзегетами й Отцями Церкви III–XI ст. Унікальність цього манускрипту полягає в багатьох аспектах, серед яких варто відзначити п'ять основних:

- найдавніший із виявлених перекладів церковнослов'янською мовою;
- перший серед *Апо́столів* найдавнішої редакції;
- найбільш повний за змістом зі збережених кодексів цього типу;
- містить критичний апарат Евталія;
- найдавніший кириличний рукопис, який зберігається в сучасній Україні у формі кодексу.

У науці вважалося, що *Христинопільський Апо́стол* розділений на дві частини, що зберігаються у Львові та Києві. 2 липня 2020 р. мені вдалося віднайти третю, невідому до того часу, частину манускрипту, яка знаходиться в Республіці Польща (Волощенко 2021a; Волощенко 2021b)². Основна частина у формі кодексу, в кількості 291 аркушів, міститься у фонді *Рукописів* Львівського історичного музею під інвентарним номером Рук. 39/37 (ХА Львів). Київська частина в сумі 8 аркушів зберігається у фонді VIII *Київський університет Св. Володимира (1834–1919). Колекція рукописів XII ст. – 1927 р.* Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за номером 3М/22 (ХА Київ). Нововідкрита частина, яка складається з 4 аркушів, належить Національному музеєві в Кракові та зберігається в Бібліотеці князів Чарторийських під шифром 11601 (ХА Краків).

Манускрипт ввів до наукового обігу почесний доктор Імператорського університету Св. Володимира та член Історичного товариства ім. Нестора Літописця священник Антоній Петрушевич у 1888 р. Саме він вперше назвав цей кодекс *Христинопільським Апо́столом*, за місцем виявлення у м. Христинопіль (нині – м. Червоноград, Львівська обл.). Цей кодекс був привезений на Бібліографічно-археологічну виставку Ставропігійського Інституту у Львові, що проходила у 1888–1889 роках, з Христинопільського монас-

¹ Це дослідження постало завдяки стипендіальній підтримці Надзвичайного Фонду Наукового товариства імені Шевченка в Сполучених Штатах Америки. Хочу висловити слова вдячності моїм друзям і колегам, які у різний спосіб стали у пригоді при написанні цього дослідження: Олександрові Охріменку, Павлові Вежбіцькому та Ганні Горобець.

² Детальне наукове дослідження краківської частини *Христинопільського Апо́стола* під назвою “A Recently Discovered Folia from the 12th-century Apostolus Christinopolitanus” опубліковано в науковому часописі *Biblioteka* 26, no. 35 (2022), 33–85, <https://doi.org/10.14746/b.2022.26.3>

No. of the facsimile's page	No. of the folio in manuscripts	No. of the facsimile's page	No. of the folio in manuscripts	No. of the facsimile's page	No. of the folio in manuscripts	No. of the facsimile's page	No. of the folio in manuscripts
449	ChA Lviv, 219r	489	ChA Lviv, 239r	529	ChA Lviv, 259r	569	ChA Lviv, 279r
450	ChA Lviv, 219v	490	ChA Lviv, 239v	530	ChA Lviv, 259v	570	ChA Lviv, 279v
451	ChA Lviv, 220r	491	ChA Lviv, 240r	531	ChA Lviv, 260r	571	ChA Lviv, 280r
452	ChA Lviv, 220v	492	ChA Lviv, 240v	532	ChA Lviv, 260v	572	ChA Lviv, 280v
453	ChA Lviv, 221r	493	ChA Lviv, 241r	533	ChA Lviv, 261r	573	ChA Lviv, 281r
454	ChA Lviv, 221v	494	ChA Lviv, 241v	534	ChA Lviv, 261v	574	ChA Lviv, 281v
455	ChA Lviv, 222r	495	ChA Lviv, 242r	535	ChA Lviv, 262r	575	ChA Lviv, 282r
456	ChA Lviv, 222v	496	ChA Lviv, 242v	536	ChA Lviv, 262v	576	ChA Lviv, 282v
457	ChA Lviv, 223r	497	ChA Lviv, 243r	537	ChA Lviv, 263r	577	ChA Lviv, 283r
458	ChA Lviv, 223v	498	ChA Lviv, 243v	538	ChA Lviv, 263v	578	ChA Lviv, 283v
459	ChA Lviv, 224r	499	ChA Lviv, 244r	539	ChA Lviv, 264r	579	ChA Lviv, 284r
460	ChA Lviv, 224v	500	ChA Lviv, 244v	540	ChA Lviv, 264v	580	ChA Lviv, 284v
461	ChA Lviv, 225r	501	ChA Lviv, 245r	541	ChA Lviv, 265r	581	ChA Lviv, 285r
462	ChA Lviv, 225v	502	ChA Lviv, 245v	542	ChA Lviv, 265v	582	ChA Lviv, 285v
463	ChA Lviv, 226r	503	ChA Lviv, 246r	543	ChA Lviv, 266r	583	ChA Lviv, 286r
464	ChA Lviv, 226v	504	ChA Lviv, 246v	544	ChA Lviv, 266v	584	ChA Lviv, 286v
465	ChA Lviv, 227r	505	ChA Lviv, 247r	545	ChA Lviv, 267r	585	ChA Lviv, 287r
466	ChA Lviv, 227v	506	ChA Lviv, 247v	546	ChA Lviv, 267v	586	ChA Lviv, 287v
467	ChA Lviv, 228r	507	ChA Lviv, 248r	547	ChA Lviv, 268r	587	ChA Lviv, 288r
468	ChA Lviv, 228v	508	ChA Lviv, 248v	548	ChA Lviv, 268v	588	ChA Lviv, 288v
469	ChA Lviv, 229r	509	ChA Lviv, 249r	549	ChA Lviv, 269r	589	ChA Lviv, 289r
470	ChA Lviv, 229v	510	ChA Lviv, 249v	550	ChA Lviv, 269v	590	ChA Lviv, 289v
471	ChA Lviv, 230r	511	ChA Lviv, 250r	551	ChA Lviv, 270r	591	ChA Lviv, 290r
472	ChA Lviv, 230v	512	ChA Lviv, 250v	552	ChA Lviv, 270v	592	ChA Lviv, 290v
473	ChA Lviv, 231r	513	ChA Lviv, 251r	553	ChA Lviv, 271r	593	ChA Lviv, 291r
474	ChA Lviv, 231v	514	ChA Lviv, 251v	554	ChA Lviv, 271v	594	ChA Lviv, 291v
475	ChA Lviv, 232r	515	ChA Lviv, 252r	555	ChA Lviv, 272r	595	ChA Kraków, 6r
476	ChA Lviv, 232v	516	ChA Lviv, 252v	556	ChA Lviv, 272v	596	ChA Kraków, 6v
477	ChA Lviv, 233r	517	ChA Lviv, 253r	557	ChA Lviv, 273r	597	ChA Lviv, 7r
478	ChA Lviv, 233v	518	ChA Lviv, 253v	558	ChA Lviv, 273v	598	ChA Lviv, 7v
479	ChA Lviv, 234r	519	ChA Lviv, 254r	559	ChA Lviv, 274r	599	ChA Lviv, 8r
480	ChA Lviv, 234v	520	ChA Lviv, 254v	560	ChA Lviv, 274v	600	ChA Lviv, 8v
481	ChA Lviv, 235r	521	ChA Lviv, 255r	561	ChA Lviv, 275r	601	ChA Lviv, 9r
482	ChA Lviv, 235v	522	ChA Lviv, 255v	562	ChA Lviv, 275v	602	ChA Lviv, 9v
483	ChA Lviv, 236r	523	ChA Lviv, 256r	563	ChA Lviv, 276r	603	ChA Lviv, 10r
484	ChA Lviv, 236v	524	ChA Lviv, 256v	564	ChA Lviv, 276v	604	ChA Lviv, 10v
485	ChA Lviv, 237r	525	ChA Lviv, 257r	565	ChA Lviv, 277r	605	ChA Kraków, 7r
486	ChA Lviv, 237v	526	ChA Lviv, 257v	566	ChA Lviv, 277v	606	ChA Kraków, 7v
487	ChA Lviv, 238r	527	ChA Lviv, 258r	567	ChA Lviv, 278r		
488	ChA Lviv, 238v	528	ChA Lviv, 258v	568	ChA Lviv, 278v		

тиря Отців Василян (Петрушевич 1888, 4; Шараневич 1889, 70–1). Учений мав у своїй особистій колекції вісім пергаментних аркушів та встановив, що вони з цього *Апостола*. Про них уже було відомо в науковому світі зі статті 1876 р. доцента Новоросійського імператорського університету Олександра Кочубинського (Кочубинський 1876, 194–5; Петрушевич 1882, 73; Петрушевич 1888, 4–5). У такий спосіб в останній третині XIX ст. було відкрито для наукової спільноти цей кодекс у двох частинах.

Процес вивчення цього унікального рукопису XII ст. триває більше сторіччя. За цей час *Христинопільський Апостол* став об'єктом досліджень переважно кодикологічного, палеографічного, мовознавчого, текстологічного та мистецтвознавчого напрямів. Найперше варто відзначити короткі публікації з описом пам'ятки, у яких наведено тільки основні параметри (Владимиров 1890, 110; Воскресенський 1906, 6; Воскресенський 1908, V–VI; Геппенер та ин. 1969, 22–6; Гнатенко 2012а, 49–51; Гнатенко 2012б, 128–31; Запаско 1995, 198–201; Маслов 1910а, 9; Петрушевич 1888, 4–5; ПС 1966, 193, 272; Свенціцький 1908, 13; СК 1984, 101–3; СК 2002, 563; Шараневич 1888, 111; Шараневич 1890, 22; Nowak & Pezda 2012, 6). Ці публікації розвинулись у кодикологічні дослідження львівської (Колесса 1923, 15–27; Ясіновська 2008; Kaluzhniatskyi 1896, V–XXXIV) і київської (Маслов 1910b) частин рукопису.

Тексти *Христинопільського Апостола* почали публікуватися незадовго після його відкриття, наприкінці XIX ст. – початку XX ст. Спершу тут слід згадати Омеляна Калужняцького, який у 1896 р. видав основний текст львівської частини рукопису – Діяння та Послання апостолів (Kaluzhniatskyi 1896, XXII–IX, 30–248). Проте учений не опублікував київської частини, передмови до Послань (за винятком першої передмови ап. Павла до 14 Послань), переліків глав, коментарів та іншого допоміжного апарату книги. Лакуни тексту дослідник доповнив із *Апостола* 1220 р. Натомість київську частину повністю опублікував Сергій Маслов у 1910 р. (Маслов 1910b, 244–69). Окрім цього, публікували окремі уривки кодексу інші вчені (Волощенко 2021b, 689, 690; Воскресенський 1908, 284–326; Груньський, Ковальов 1941, 254–8; Кочубинський 1876, 194–5; Кочубинський 1892, 234–5; Сирку 1895, СХСІІ–ІІІ; Сімович 1932, 107–11; Kaluzhniatskyi 1894, 595).

Текстологічними дослідженнями *Христинопільського Апостола* займався нідерландський учений Йоганес ван дер Так наприкінці XX ст. (Van der Tak 1992; Van der Tak 1996). У працях інших дослідників кодекс фігурував в контексті аналізу текстів інших середньовічних *Апостолів* (Воскресенський 1906; Воскресенський 1908; Новак 2017; Новак 2018а; Хауптова 1984; Bakker & van der Tak 1994; Kyrychenko 2005; Nedeljković 1972; Van der Tak 1999). Львівська дослідниця Оксана Ясіновська здійснила спробу дослідження коментарів основного тексту, які називала катенами і схолями (Ясіновська 2010; Ясіновська 2016).

Варто відзначити, що *Христинопільський Апостол* був предметом зацікавлення також філологів, більшість яких розглядали його в контексті історії української мови і писемності (Будовниц 1969, 360; Бузук 1927, 19; Возняк 1920, 52; Груньський, Ковальов 1941, 15; Дурново 1969, 58–9; Жовтобрюх та ин. 1979, 350; Жовтобрюх та ин. 1980, 23; Колесса 1924, 10, 13–14; Кримський 1907, 38, 68; Свенціцький 1920, 298; Соболевський 1903, 13; Тимченко 1927, 24; Шахматов, Кримський 1922, 45–6). Кодекс як лексикографічне джерело аналізувала Марія Новак (Новак 2018b).

Мистецтвознавчий напрям дослідження рукопису представлений напрацюваннями Іларіона Свенціцького, Якіма Запаска та Оксани Ясіновської (Запаско 1957, 146; Запаско 1960, 31–2, 34; Свенціцький 1933, 7; Ясіновська 2011b).

Історія *Христинопільського Апостола* висвітлювалась в індивідуальних публікаціях дослідників (ЕУ 1984; Ясіновська 2011а; Bakshaeva et al. 2020) і в загальному контексті історії української рукописної книги (Боянівська 2001, 245; Волощенко 2021с, 157; Іст. УРСР 1982, 187; Розов 1977, 105; Фрис 2003, 60, 168).

Актуальність цього кодикологічного дослідження *Христинопільського Апостола* полягає в тому, що вперше комплексно аналізуються три невідомі частини цього рукопису і публікуються їх копії у вигляді факсиміле.

Ця стаття складається з трьох частин: 1) дослідження історії кодексу; 2) аналіз кодикологічних параметрів; 3) характеристика змісту. У першій з них за допомогою маргінальних записів й архівних матеріалів висвітлено історію манускрипту, що дало змогу реконструювати його побутування, з'ясувати обставини розпорошення та переміщення. У другому – подано результати досліджень стану його збереження, оправи, обсягу, розмірів, матеріалу, структури, організації сторінки і тексту, оздоблення, письма, ортографії та мовних особливостей, які уможливають розуміння розвитку книжкової справи Русі-України у XII ст. на прикладі окремого кодексу. В останній частині проаналізовано склад і структуру змісту *Христинопільського Апостола*, що дозволило встановити його повноту, особливості структурування текстів і їх коментування.

Історія кодексу

Місце і час створення *Христинопільського Апостола* достеменно невідомі, позаяк рукопис зберігся без колофону. На думку більшості дослідників, його виготовлено на теренах Русі у середині XII ст. Науковцями запропоновано декілька варіантів локалізації створення рукопису у межах Русі: Південна Русь (Петрушевич 1882, 73), Південно-Західна Русь (Кочубинський 1876, 195), Південно-Західна Русь або Галицька земля (Воскресенський 1897, 200), Галицько-Волинське князівство (Владимиров 1890, 110; Кримський 1907, 68; Соболевський 1903, 13), Галичина (Свенціцький 1933, 7), Волинська земля чи Південна Волинь (Гнатенко 2012а, 49; Запаско 1995, 199; Колесса 1923, 27). Анатолій Турілов зазначив, що манускрипт за походженням належить до південно-руських або, найімовірніше, галицько-волинських земель (Турілов 2005, 340). Оксана Ясіновська стверджує, що місцем постановня рукопису був Городиський монастир, у якому книга тривалий час використовувалася (Ясіновська 2008, 308). Людмила Гнатенко запропонувала ще іншу версію – західну частину Київської держави (Гнатенко 2012б, 129).

Аналіз історіографії показав, що *Христинопільський Апостол* загалом датовано дослідниками у межах XII–XIII ст. (Кочубинський 1876, 195; Кримський 1907, 68). Більшість учених вважало, що кодекс переписано у XII ст. (Владимиров 1890, 110; Воскресенський 1897, 200; Колесса 1923, 15; Маслов 1910а, 9; Петрушевич 1882, 73; Петрушевич 1888, 4). Є версії про створення рукопису в середині XII ст. (Геп-

пенер та ин. 1969, 22; Гнатенко 2012b, 128; Запаско 1995, 199; СК 1984, 101–2; Турілов 2005, 340; Ясіновська 2008, 306). Михайло Жовтобрюх припустив, що книга виготовлена у другій половині XII ст. (Жовтобрюх та ин. 1979, 350). Сергій Темчінас висловив думку, що *Христинопільський Апостол* постав не раніше 1183 р. (Темчінас 2011, 105). Кінцем XII ст. або XIII ст. датував манускрипт Іларіон Свенціцький (Свенціцький 1908, 13; Свенціцький 1933, 7).

Найдавнішим свідченням про побутування цього рукопису є запис диякона Євхима на арк. 111 зв.:

“Про мудрість Твою Господи велику, а писав Євхим, диякон у Городищі, сидячи у пекарні на вислоні, при князеві Семашку, при насмісникові городищенському Теогности, а Лазар писар (?) (‘**оі / о ѡцѣдѣти твоѣ ѡи / велнѣша я писѣ / лѣ ѡвѣхѣ^{лѣ} днѣкъ / оцѣ городищнѣ оцѣ / писарннѣ сѣда / на въслонѣ / при князи се/машкѣ, при на/мѣстѣннѣцѣ го/родищѣнскѣ / фегностѣ а лѣзо/рѣ цѣсѣ**”)” (ХА Львів, 111 зв.; іл. 1).

Наведений текст дає підстави вважати, що *Христинопільський Апостол* зберігався у Городиському монастирі. Олександр Колесса за палеографічними ознаками датував цей запис межею XIII і XIV ст. (Колесса 1923, 16). У наведеному записі, окрім Євхима, безпосереднього автора, згадуються імена князя Семашка, городиського намісника Теогноста і Лазаря. Теофіл Коструба припустив, що князем Семашком міг бути князь Семен, який згаданий у вкладному записі холмського князя Юрія Даниловича 1376 р. (Коструба 1989, 154–6). Цей запис вміщено на перших аркушах *Холмського Євангелія* кінця XIII ст., у якому йдеться, що після смерті свого сина князя Семена Юрій Данилович дарує катедральному богородичному храмові у Холмі (тепер – м. Хелм, Республіка Польща) чотири села за своє здоров'я і на вічну пам'ять про сина (ХЕ, 4–12; Корнієнко 2015, 353). Наталя Яковенко зауважила, що *Семашко* – це здрібніла форма від *Сенько* і *Семен* (Яковенко 2008, 155), тому Теофіл Коструба, можливо, й мав рацію, коли виводив генеалогію роду Семашків від Юрія Даниловича.

Перші точні згадки, пов'язані з прізвищем Семашко, які мені вдалося відшукати, датуються другою третіною XV ст. Пан Семашко “**пѣ семашко**” виступає у ролі свідка 5 травня 1434 р. у Луцьку при укладенні грамоти Великого князя Литовського Свидригайла Ольгердовича (бл. 1370–1452) для Йосифа Чуси (Perg. 779). В іншій іпостасі пан Семашко згадується в грамоті Свидригайла від 2 вересня 1437 р. в Острозі, виданій Григорію Стреченовичу “**а пани семашко прнѣкъ**” (Perg. 430). У цій же ролі він згаданий у грамоті князя, виданій у Луцьку для кухмістра Петра Мишчича від 4 лютого 1438 р., поруч з іменем князя Бориса “**прнѣкъ ікѣкъ борнѣ поѣсанъцнѣрего. а пани семашковѣ**” (Рум. 68.02). У луцькій грамоті Свидригайла Ольгердовича від 3 березня 1445 р. Семашко “**пѣ. семашко**” зазначений як член княжої ради (Рум. 68.03). Пан Семашко Єпифанович “**панъ семашко епифановнѣ**” зазначений так само і у князівській грамоті від 5 листопада 1445 р. (Розов 1928, 151). Як член князівської ради і водночас свідок згадується Семашко Михайлович “**а панъ семашко мнѣйловнѣ**” у грамоті Свидригайла 1451 р., написаній у Луцьку для князівського слуги Пашка Прокопійовича, якому за вірну службу надано

село Холопичі на Волині (Perg. 548). На Волині у 1449 р. фігурував ще один представник роду Семашків – пан Василь Семашко (Семашкович), якому в заставу віддав частину свого маєтку Кольнятич Степан Кунацкович Гуща (АЛМ 1896, 8). У Галицькій землі теж була поширена гілка цього роду, про що свідчить згадка Ячка Семашка зі с. Сторона у пергаментній грамоті, виданій генеральним руським воєводою Андрієм Одровонжем від 16 жовтня 1461 р. на володіння Ігасховою Поляною над Сяном на Самбірщині (Perg. 546). Семашки згадуються й в інших документах другої половини XV ст. – 1452, 1463, 1472 і 1478 рр. (ССУМ 1978, 336). Родинні зв'язки волинських і галицьких Семашків підтверджено у документі 1488 р., коли Івашко, син луцького Семашка Єпифановича, називає синів львівського Семашка “братією” (АЛМ 1896, 26–7; Яковенко 2008, 155). Згадки в пергаментних документах XV ст. представників давнього роду Семашків без вказівки на княжий титул можуть підтверджувати датування Олександра Колесси запису XIII–XIV ст. в *Христинопільському Апостолі*, коли їх іменували власне князями, а не панамі.

Ім'я намісника Городиського монастиря Теогноста не вдалося віднайти Олександрові Колесі серед імен, згаданих у *Городиському Пом'янику* XV ст., який дослідник віднайшов у старій дубовій скрині монастирської церкви (Колесса 1923, 6). Автор навів імена ігуменів спільноти Йони, Меркурія, Івони Дідушицького, Герасима, Сильвестра Малиновського та Антонія Терлецького, однак Теогност у ньому відсутній. На думку дослідника, ім'я Теогноста могло згадуватись у попередньому варіанті *Пом'яника*, який не зберігся, а до списку XV ст. із нез'ясованих причин його не занотували (Колесса 1923, 8, 16). Досі не встановлено й особи Лазаря – четвертого персонажа запису диякона Євхима, який міг бути також ченцем згаданої чернечої спільноти у Городищі.

У кодексі міститься інформація про його використання у цій місцевості поблизу Городища і в XVII ст.:

“Року Божого 1648. Цього ж року було Посполите рушення. Року 1651 було другий раз посольство. Це я раб Божий младенець Андрій Ричицький, який чув про тогочасну козацьку війну за козацького гетьмана Хмеля. Тоді була дуже сильна війна в Русі, що й Польщі дісталася. Першою була війна під Кумейками, друга – Збаражем, третя – Зборовим, четверта – Берестечком, п'ята – Батогом. Під Сокалем обоз стояв чотири рази (“**ро^к бѣжѣа ѡх^лмнѣ: тогѣ ро^к Пѣполнтоѣ рошеніѣ было / ро^к ѡх^лна дрѣгн разѣ Пѣполнтово было / Се ѡ ра^к бѣжѣн мла/денець ѡндрѣ ры/цн^чкн бѣже Сншѣ / ѡ коза^чкѣ вѣннѣ / на то^к Чѣ бѣдѣчѣ / За Гѣ^тмана Ко/за^чкого хмеля / Тогда была вѣна / сѣла бѣзо в ро^кнѣ / зе н По^чци Сѣ зѣчѣло, ѡ была вѣна / Пѣ Кѣмѣкамнѣ, бѣ / Пѣ зѣбараже^н, гѣ / Пѣ зѣборова^н гѣ / Пѣ бѣрѣчѣко^н гѣ / Пѣ Бѣтого^н, Пѣ / Сокале^н ѡбѣсто/ѣ ѡ разѣ**”)” (ХА Львів, 39 зв.; іл. 2).

Цитований запис належить Андрієві Ричицькому, який у 1648–1651 рр. відзначив, що чув про хід основних битв під час Козацької революції середини XVII ст.: під Кумейками, Збаражем, Зборовом, Берестечком і Батогом. Він також написав, що чотири рази обоз стояв під Сокалем, який розташований не так далеко від Городища, більше 20 км.

Для дослідження історії рукопису, окрім аналізу маргіналій, опрацьовано архівні матеріали, зокрема інвентарі Городиського монастиря. На сьогодні збереглися два найраніші описи майна чернечої спільноти, які походять з другої третини XVIII ст.: один складений 18 червня 1731 р., інший – без точної дати (МВ 133, 1–3, 16–17). Інвентар 1731 р. написаний під час візитації монастиря єпископом Холмським і Белзьким Пилипом-Феліціаном Володковичем. У розділі Книги церковні (“Xsięgi Cerkiewne”) занотовано, що монастиреві належали два рукописних *Апостоли* другого формату – “Apostolow Pisanych in folio dwa” (МВ 133, 2 зв.). Можливо, серед цих екземплярів був *Христинопільський Апостол*, проте джерельний потенціал не дає вичерпних підстав для цього. В іншому не датованому інвентарі згадано лише один друкований примірник *Апостола* (МВ 133, 17).

Згідно з матеріалами досліджень Юрія Стедика, *Христинопільський Апостол* у XVIII ст. міг змінити дві локації, що пов’язано з об’єднанням малих чернечих спільнот із більшими. У 1748 р. кодекс міг зберігатися у сусідньому з Городиським монастирем – Волсвинському, що пояснюється об’єднанням першого та другого, отже, і книги повинні були туди переїхати (Стедик 2013, 67). Ця обставина може пояснювати відсутність у не датованому інвентарі другої третини XVIII ст. двох рукописних *Апостолів* і натомість наявність друкованого екземпляра. Рукописні, які були давнішими, не використовувалися, могли перемістити до Волсвинського монастиря, а на парафії лишити друкований. Проте уже в інвентарях Волсвинського монастиря 1753, 1755 і 1758 рр. значаться лише львівські друковані *Апостоли* й жодної згадки про рукописні (МВ 133, 6, 8, 19).

На початку 1764 р. монастир у Волсвині, відповідно до фундації київського воєводи Франциска Салезія Потоцького, об’єднано з Христинопільським (МВ 409, 1а; Коссак 1867, 28–9). Враховуючи цю обставину, *Христинопільський Апостол* вразі змінив локалізацію. У протоколі візитаційного опису майна Волсвинського монастиря та його фільварку в Городищі від 21 квітня 1764 р. згадуються два *Апостоли*: один в розділі церковних книг, інший – книг, переміщених із Городища (Стедик 2013, 70, 72). Однак невідомо, чи це рукописні екземпляри, чи друковані.

В інвентарі майна Христинопільського монастиря останньої третини XVIII ст. серед книг церковних і бібліотечних (“Xięgi Cerkiewne u Biblioteczne”) вписано два *Апостоли*. Під номером 21 записано рукописний *Апостол* на пергаменті – “Apostol pisanu na pergaminie 1”, за позицією 29 переліку – рукописний *Апостол* другого формату – “Apostol piasany in fol. 1” (Прот. ЧСВВ 3076, 103). На мою думку, саме під номером 21 міг бути записаний *Христинопільський Апостол*, позаяк укладач інвентаря чітко вказав, що та книга рукописна й виконана на пергаменті. Про існування інших *Апостолів*, написаних на пергаменті, які походять з цього монастиря, науці невідомо. Віднесення *Христинопільського Апостола* саме до цього списку може означати, що в останній третині XVIII ст. він не читався у храмі під час богослужінь, а зберігався у бібліотеці. Про це також свідчить провенієнція XIX ст., виконана коричневим атраментом на верхньому березі арк. 1: “Бібліотека монастиря Отців Василян у Христинополи (“Библіота Монастыря / ОО Василянъ Кристино/пол”)), тобто книга належала бібліотеці монастиря Отців Василян у Христинополи (ХА Львів, 1; іл. 3). У книгозбірні чернечої обителі рукопис зберігався до 1888 р.

Усі ці переміщення *Христинопільського Апостола* з одного монастиря в інший у XVIII ст. позначилися на збереженості його цілісності. Тому не дивно, що вже в другій половині XIX ст. він розпорошений на три частини – київську, краківську та львівську.

Київська частина

Київська частина *Христинопільського Апостола* представлена вісьмома аркушами, які об’єднувалися у п’ятому зшитку кодексу. Вважається, що цей зшиток відокремлений у другій – останній третині XVIII ст. під час переїзду з Городиського до Христинопільського монастирів (Колесса 1923, 16). Фрагмент придбав Антоній Петрушевич у вдови директора Національного закладу імені Оссолінських у Львові Августа Бельовського (Свенціцький 1908, 13). Точно невідомо, коли саме Антоній Петрушевич викупив ці аркуші в родини Бельовських, однак на початку серпня 1874 р. вони уже знаходилися у колекції вченого, позаяк у цей час Олександр Кочубинський досліджував їх у Львові (Кочубинський 1876, 191, 193). На той момент ані власник фрагментів, ані доцент Кочубинський ще не знали із якого кодексу вони походять (Кочубинський 1876, 194–5; Петрушевич 1882, 73). Олександр Кочубинський вважав, що аркуші віднайдені в оправі якоїсь книги. Микола Геппенер піддав сумніву цю версію, адже вони становили цілісний нерозділений повний зшиток. На їхній поверхні відсутні сліди клею та інші пошкодження, пов’язані з використанням рукопису як макулатури для оправы (Геппенер та ін. 1969, 25). Лише у 1888 р. Антоній Петрушевич ототожнив ці фрагменти із *Апостолом*, який надійшов на виставку Ставропігійського Інституту з Христинопільського монастиря (АСП 730, 9). Відтоді вони почали називатися частиною *Христинопільського Апостола*. Невідомо, де ці аркуші зберігалися наприкінці XIX ст., оскільки їх текст не був включений Омеляном Калужняцьким до видання пам’ятки у 1896 р. У листі до Миколи Дашкевича від 13(26) грудня 1900 р. Антоній Петрушевич пояснив причину їхньої відсутності тим, що фрагменти знаходилися не у нього: “онъ находился тогда въ чужихъ рукахъ”. Однак уже на момент написання листа рукописи містилися в колекції Антонія Петрушевича “и теперь снова досталъ до моихъ” (КУ 3213, 2).

Із листа Миколи Дашкевича від 8 травня 1901 р. відомо, що Антоній Петрушевич у січні 1901 р. виявив бажання передати частину своєї колекції Імператорському товариству Нестора Літописця, що функціонував при Університеті Св. Володимира в Києві. Микола Дашкевич висловив вдячність від імені киян за таку щедрість і відкритість. Він запевнив, що рукописи будуть зберігатися як пам’ять про його неустанный порив до слов’янської науки і відчуття істинної братської любови, яка поєднала його серце з рідною Руссю і матір’ю городів руських – Києвом. Професор Дашкевич заявив, що прибуде до Львова в липні або серпні для особистої зустрічі. Він також написав, що Тимотей Флоринський висловив ідею, щоб Антоній Петрушевич подарував манускрипти й для Київського університету як його почесний доктор. Рукописи для університетської колекції були б більше “на виду”, коли б належали безпосередньо Університету (АСП 161, 336-В). У листі від 24 травня 1901 р. Микола Дашкевич повідомив Антонія Петрушевича, що подав прохання до адміністрації Університету про дозвіл на поїздку до Львова й сподівається прибу-

ти 15 серпня (АСП 161, 338-В). Поїздки вченого до Львова було реалізовано – і Антоній Петрушевич подарував Київському університетові вісім рукописів: фрагменти *Христинопільського Апостола*, *Октоїх*, *Скрижаль*, *три Збірники проповідей*, *Слово Теофана Прокоповича на Друге Послання до Солунян 4,13–14* та *Страсті Євангелія* (Дашкевич 1901, 179; Маслов 1910а, 2, 9, 11–12). Про цінний дар Антонія Петрушевича було оголошено Миколою Дашкевичем 19 вересня 1901 р. під час зборів Ради Київського університету. Під по. 16 четвертого пункту протоколу йдеться, що професор Дашкевич виступив із доповіддю перед членами Ради про дарування рукописів і, як підсумок, було вирішено висловити велику вдячність жертводавцю (Прот. Унів. 1902, 39). За щедрий дар ректор Університету від імени Ради надіслав подяку за по. 2606 від 30 листопада 1901 р. для Антонія Петрушевича (АСП 597, 329-В).

Київська частина *Христинопільського Апостола* відтоді стала частиною рукописного зібрання Університету Св. Володимира, про що свідчать відповідні облікові позначення. На верхній частині обкладинки посередині розміщено штамп овальної форми фіолетового кольору з текстом: “Бібліотека імператорського університету Св. Володимира (“БИБЛИОТЕКА ИМПЕРАТОРСКАГО УНИВЕРСИТЕТА СВ. ВЛАДИМИРА”)” (Іл. 4). На звороті обкладинки у верхньому зовнішньому куті зберігся давній бібліотечний екслібрис прямокутної форми із шифром та інформацією про походження. На цьому екслібрисі надруковано золотими літерами: “Відділ рукописів Бібліотеки імператорського університету Св. Володимира (“ОТДѢЛЪ РУКОПИСЕЙ / БИБЛИОТЕКИ / ИМПЕРАТОРСКАГО / Университета Св. Владиміра. / No.”)”, дописано атраментом шифр 22 і що рукопис походить з колекції Антонія Петрушевича “Із Музею Петрушевича (“Изъ музея Петрушевича”)” (ХА Київ; іл. 5). Ці дані свідчать, що фрагмент зберігався під номером 22 у відділі рукописів бібліотеки Київського університету. У 1926 р. колегія Народного комісаріату освіти Української Соціалістичної Радянської Республіки вирішила добудувати спеціальний бібліотечний корпус Університету та передати його Всенародній бібліотеці України разом із колекційними фондами його книгозбірні (Дубровіна 2018, 29). 24 жовтня 1927 р. київська частина *Христинопільського Апостола* разом із колекцією рукописів Університету були передані на постійне зберігання до фондів Всенародної бібліотеки України у Києві (нині – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського), у якій вони зберігаються до сьогодні (Арх. 40, 57). Після передачі колекції рукописів фрагментові *Христинопільського Апостола* присвоєно подвійний номер ЗМ/22, що відображено маркуванням на обкладинці та у фондово-обліковій документації Бібліотеки (Інв. ф. VIII, 1). Позначення “ЗМ” означає порядковий номер у *Каталозі рукописів* 1910 р. Сергія Маслова та першу літеру прізвища автора, а “22” – шифр, за яким рукопис зберігався у книгозбірні Київського університету (Маслов 1910а, 9).

Львівська частина

Львівська частина *Христинопільського Апостола* є основою манускрипту, збережена у вигляді кодексу й складається з 291 аркуша. Саме ця частина рукопису експонувалася у Львові під час виставки Ставропігійського Інституту упродовж 28 вересня 1888 р. – 16 лютого 1889 р., ознаменованої 300-літтям заснування Львівського братства та 900-річчям Хрещення Руси-України. Манускрипт

демонструвався у бібліографічному відділі: сьомій залі, у вітрині, поміж інших рукописів (Шараневич 1888, 111; Sokołowski 1889, 625). Тоді ж рукопис було сфотографовано та надруковано в альбомі виставки у таблиці ХLI, під першим номером (Шараневич 1889, 70). Опісля експонування рукопису на згаданій виставці він не повернувся до Христинопільського монастиря. Ставропігійський Інститут звернувся до керівництва Василіянського Чину, до відання якого належала чернеча спільнота, у справі передачі на постійне зберігання рукопису. Ці обставини випливають із листа-відповіді протоігумена Климентія Сарницького сеньору Інституту Ізидору Шараневичу. Климентій Сарницький написав, що готовий передати кодекс Інституту: “монастырь готовъ тую рукопись відступити въ замѣнъ за певне число богослуженыхъ Книгъ”. Священник навіть список із 15 книг, які в той час друкувало видавництво Ставропігії (ЛСІ 746, 2). Протоігумен василіян 2(14) травня 1889 р. отримав необхідні книжки: “въ замѣнъ за рукописный Апостоль съ 12 столѣтія точно получилъ” (ЛСІ 746, 3). З того моменту *Христинопільський Апостол* став власністю музею Ставропігійського Інституту, про що свідчить його наявність у *Каталозі* 1890 р., укладеного Ізидором Шараневичем (Шараневич 1890, 22). У Музеї рукопис зберігався під номером 37 й експонувався у вітрині (Свенціцький 1908, 13). Це ж маркування “No. 37” нанесено олівцем безпосередньо на верхньому березі арк. 53 зв. і 54 кодексу, можливо Іларіоном Свенціцьким, який у 1908 р. видав *Каталог* музейних предметів Ставропігійського Інституту й займався описом цієї колекції (ХА Львів, 53 зв.–54; Свенціцький 1908).

Під час російської окупації Львова періоду Першої світової війни русофільське керівництво Ставропігійського Інституту, побоюючись контрнаступу австро-угорсько-німецьких військ, у травні 1915 р. евакуювали музейні та архівні фонди у 39 ящиках і 12 тюках зі Львова (ЛСІ 757, 1; ЛСІ 763, 57; Тимченко 1927, 24). Казимир Тиховський доставив окремим вагоном *Христинопільський Апостол* разом з іншими пам’ятками Ставропігійського музею та Народного Дому до Києва. Музейні артефакти розміщувалися в Першій київській гімназії до 1918 р. З 1918 по 1928 рр. колекція двох львівських музеїв зберігалася у Донському університеті в Ростові-на-Дону. Лише з підписанням Ризького договору 1921 р. активізувався процес ревіндикації музейних предметів до Львова. Це питання вирішувалося на високому державному рівні урядовими комісіями Польщі та Совецького Союзу. Консенсус досягнутий 1928 р., тоді ж Іларіон Свенціцький за довіреністю Ставропігії 3 вересня вирушив із Харкова до Ростова для повернення колекції. 12 вересня 1928 р. він повідомив Інститут, що артефакти у кількості 43 ящиків і 9 тюків відправив до Міністерства іноземних справ Польщі у Варшаві (Орлевич 2013, 390, 392, 395). Музейні предмети там розміщувались у приміщенні королівського замку. 21 березня 1929 р. Міністерство закордонних справ Польщі передало майно музею до Львова, де воно й перебувало вже 27 березня (ЛСІ 763, 7, 72).

Після 14 років вимушеного переміщення *Христинопільський Апостол* повернувся до колекції Ставропігійського музею, де він зберігався до 1939 р. У період Другої світової війни та після неї кодекс зберігав Іларіон Свенціцький (Запаско 1995, 200). Лише в березні 1948 р. вчений передав манускрипт до фондів Львівського державного республіканського історичного музею, який нині іменується Львів-

ським історичним музеєм (Ясіновська 2008, 304). Львівська частина *Христинопільського Апостола* відтоді зберігається під інвентарним номером 39, про що свідчить фондово-облікове маркування на звороті вільного аркуша верхнього форзаца. Це два штампи червоного кольору: перший круглий – “Львівський державний республіканський історичний музей фонди (“Львів. Держ. Респ. Істор. Музей * / фонди)” та другий прямокутний – “ЛДРІМ ВПИСАНО / До інвентаря Рукописів / No. 39.” (Л. 6). Шифр 39 пояснюється тим, що саме під цією позицією рукописна книга описана в *Каталозі* 1908 р. Іларіона Свенціцького (Свенціцький 1908, 13). Із заміною форзаців на нові, після останньої реставрації, на приклеєній частині нижнього форзаца олівцем у нижньому внутрішньому куті проставлено нове маркування: “РУК – 39” (ХА Львів). На початку 2000-х рр. було виготовлено п’ять примірників факсимільного типу львівської частини *Христинопільського Апостола*. Це були нетиражовані подарункові фоліянти, які не завжди чітко, якісно та точно передавали оригінал. Достеменно відомо про долю чотирьох із п’яти цих примірників: один зберігається в Бібліотеці Конгресу (Вашингтон, США); другий – в експозиції Львівського історичного музею; третій – у ігумені Архангело-Михайлівського монастиря Серафими Шевчик в Одесі – та четвертий – подарований Папі Римському Бенедикту XVI. Враховуючи важливість і унікальність манускрипту, його львівська частина експонувалася на масштабному виставковому проєкті *Велике і величне* з нагоди 1025-річчя хрещення Руси-України. Виставка відбувалася в Мистецькому Арсеналі в Києві з 26 липня по 22 вересня 2013 р. та була віднесена до офіційної програми святкування на державному рівні України. Разом із *Христинопільським Апостолом* демонструвалися близько тисячі унікальних артефактів від періоду палеоліту до постмодернізму з колекцій 35 музеїв України (ВіВ 2013, 28–9, 322). Востаннє кодекс експонувався на виставці Львівського історичного музею *Культура Галицького королівства* у січні – вересні 2020 р.

Краківська частина

Третя частина *Христинопільського Апостола* складається з чотирьох аркушів, які належали 6 та 43 зшиткам первісного рукопису (Волощенко 2021а, 115). Її історія позбавлена такої насиченості подій, людей і переміщення, як двох попередніх частин книги. До сьогодні точно невідомо, коли вона відокремлена, хто її від’єднав і за яких умов опинилася у Кракові.

Достеменно відомо, що фрагменти відокремлені у 80-х рр. XIX ст. Моє припущення базується на тому, що краківські аркуші могли зникнути до часу проведення виставки Ставропігійського Інституту, яка відбулася в 1888–1889 рр. у Львові. У *Каталозі* цієї виставки Антоній Петрушевич вказав, що *Христинопільський Апостол*, який привезли із Христинопільського монастиря, складався із 291 пергаментних аркушів (Петрушевич 1888, 4). До цього числа аркушів автор не додав 8 аркушів, які влітку 1901 р. подарував бібліотеці Київського університету, а також 4 аркуші, які нині зберігаються у Кракові. Про відокремлення краківської частини до 1888 р. свідчить й відсутність на її аркушах фоліяції Антонія Пертушевича, позаяк вона є на київській та львівській частинах *Христинопільського Апостола* (ХА Київ, 8; ХА Львів, 291 зв.).

На мій погляд, відокремлення цих чотирьох аркушів було крадіжкою, а не випадковою втратою. Текст краківської частини розпочинається Act 13,5³, а завершується II Tim 2,4, тобто вони в останній третині XIX ст. були початком і кінцем львівської основної частини кодексу (Волощенко 2021b, 691). З огляду на це, на першому й останньому краківському аркушах уміщено записи олівцем сірого кольору, обидва написані польською мовою. Перший міститься на верхньому березі над текстом “Początek”, що означає початок або перший на той момент аркуш кодексу (ХА Краків, 4). Інший запис виконано тим самим почерком і кольором олівця у верхньому внутрішньому куті “Koniec”, тобто кінцевий аркуш книги (ХА Краків, 7 зв.). Це маркування, як на мене, означало позначення початкових і кінцевих аркушів *Христинопільського Апостола* в останній третині XIX ст. Позначки початку та кінця рукопису мали практичну мету, пов’язану із тим, щоб не загубилися початкові та кінцеві аркуші чи щоб не було сплутано їхній порядок, адже кодекс в той час функціонував без оправи (Воскресенський 1897, 200; Сирку 1895, СХСІ).

Схожі написи є на львівській частині *Христинопільського Апостола*. Вони такого ж змісту, написані польською мовою, олівцем сірого кольору, але тонших контурів. Маркування майже так само розміщене на аркушах. Слово початок вжито з граматичною помилкою “Poczatek” замість “Początek”, як на краківському фрагменті, міститься на першому львівському аркуші. Воно написане ближче до внутрішньої сторони на верхньому березі (ХА Львів, 1). Є також слово кінець “Koniec”, яке розташоване майже посередині внутрішнього поля арк. 10 зв. (ХА Львів, 10 зв.). На мою думку, записи на львівській частині кодексу були скопійовані із аркушів, які тепер названі краківською частиною *Христинопільського Апостола*. Аргументом цьому є відмінності почерків, товщина літер, розміщення і граматичний огріх у слові “Poczatek”. Особа, яка відокремила перші та останні аркуші у зшитках 6 і 43, на яких містилось маркування початку і кінця книги, аби не було помітно їх відсутності, написала подібним почерком – початок і кінець на другому аркуші зшитка 6 і на аркуші 7 зшитка 43 (ХА Львів, 1, 10 зв.).

Зараз важко визначити точний час, коли виявленні фрагменти *Христинопільського Апостола* опинились в колекції Бібліотеки князів Чарторийських, адже цієї інформації нема в інвентарі 2012 р. (Nowak & Pezda 2012, 6). Нема відомостей і про джерело їх надходження до цієї Бібліотеки: чи це був дар, чи це була купівля. Точно відомо, що влітку 1912 р. із цими фрагментами не працював професор Київського університету Володимир Перетц, який мав на меті описати невідомі та мало відомі слов’янські рукописи у Кракові (Перетц 1913, 1). Учений опрацьовував кириличні манускрипти бібліотек Ягеллонського університету, Академії наук та колекції князів Чарторийських. Судячи із звіту Володимира Перетца, опублікованого 1913 р. за результатами поїздки, фрагментів *Христинопільського Апостола* в зібранні Чарторийських учений не виявив (Перетц 1913, 12–15). Однак, можна із впевненістю стверджувати, що краківська частина *Христинопільського Апостола* точно знаходилася в Бібліотеці князів Чарторийських під час праці співробітниці цієї установи Барбари Жулінської (1931–2012). Саме ця бібліотекарка відчитала текст і доклала до оригіналу його транслітерований варіант у вигляді рукопису на чотирьох аркушах. Можливо, дослідниця зробила і першу атрибуцію, назвавши текст фрагментом *Біблії* (Act 13–15), ство-

³ Покликання на тексти *Святого Письма* подано за третім шпугтгартським виданням *Біблії* (Biblia 1983).

реним в XVI ст. (Nowak & Pezda 2012, 6). Станом на 2012 р. й по цей час аркуші зберігаються в папці під номером 11601 серед десяти документів різного характеру, які стосуються історії Польщі та сусідніх країн. В інвентарі зазначено, що рукописи з шифром 11601 мали раніший номер Ew. 2968 і Ew. 3071. Сучасний номер рукопису та скорочення назви Бібліотеки проставлено олівцем на верхньому березі першого аркуша “BCzart 11601” (ХА Краків, 4).

Кодикологія

Зовнішній вигляд і збереженість

Христинопільський Апостол станом на 2022 р. збережений у трьох частинах: львівська основна частина у формі кодексу, київська та краківська дійшли у фрагментах. Три частини сумарно становлять 303 аркуші. Основна частина рукопису складається із 291 аркуша, про що свідчить наскрізна фоліяція й підсумковий запис на арк. 291 зв.: “291 листовъ А Петрушев” (Антоній Петрушевич – С. В.). Дві інші частини складаються з 8 аркушів (ХА Київ) і 4 аркушів (ХА Краків).

Аркуші львівської та київської частин пронумерував Антоній Петрушевич в останній третині XIX – на початку XX ст. темно-коричневим атраментом сучасними арабськими цифрами у верхньому зовнішньому куті (ХА Київ, 8; ХА Львів, 291 зв.). Краківську частину кодексу я пронумерував 2 липня 2020 р. олівцем сучасними арабськими цифрами у верхньому зовнішньому куті. Враховуючи особливості облікування фрагментів, в папці з іншими документами під спільним для усіх шифром їх пронумерував відповідно до існуючого розташування. Вони отримали номери аркушів від 4 до 7.

Загальний об’єм манускрипту на момент створення був більший, близько 57 аркушів втрачені. Вирізувати аркуші почали ще у XIV–XV ст., про що засвідчує запис на зовнішньому березі арк. 40. У ньому йдеться, аби Бог, не дав добра ні в цьому часі, ані в майбутньому тим, хто посміє відрізати аркуші цієї святої книги: “хто ріже святу книгу не дай йому Боже добра в цей вік і в майбутній (**“ѣже сѣтъя / кнн-гы рѣже/тъ не дин ѣиц / бѣ добра в снн / вѣкъ н въ вц/дцщнн ❖”**)” (ХА Львів, 40). Наведена пересторога не була дуже дієвою, адже, як показує практика, Бога не боялись і у XVI ст. На верхньому березі арк. 86 є запис про відсутність попереднього аркуша, який хтось відрізав: “аркуш хтось вирізав, тут неповно (**“ли нѣкто вырѣза’ здѣ не полно”**)” (ХА Львів, 86).

За моїми спостереженнями, не вистачає близько 32 аркушів, які мали б розташовуватися перед київською частиною, 2 аркуші між арк. 8 і 9, а також по 1 аркушу між арк. 16 і 17, 39 і 40, 56 і 57, 85 і 86, 149 і 150, 163 і 164, 252 і 253 у львівській частині. Бракує понад 16 аркушів, які мали міститися після краківської частини і завершувати манускрипт. Тому гіпотетично кодекс міг складатися з понад 360 аркушів на момент створення.

Перед проставленням фоліяції Антонія Петрушевича львівські арк. 7–10 було вшити в неправильній послідовності, позаяк вони належать зшитковій 42, тому мають розміщуватися в кінці блоку, після арк. 291, але між краківськими арк. 6 й 7. Загальна формула аркушів рукопису після відкриття краківських фрагментів і з врахуванням лакун виглядає так: 303 аркуші = ... , 1–8 (ХА Київ) + 4 (ХА Краків) +

1–6 (ХА Львів) + 5 (ХА Краків) + 11–16, ..., 17–39, ..., 40–56, ..., 57–85, ..., 86–149, ..., 150–163, ..., 164–252, ..., 253–291 (ХА Львів) + 6 (ХА Краків) + 7–8, ..., 9–10 (ХА Львів) + 7 (ХА Краків).

На нижніх частинах львівських арк. 41–42 і 278 вирізано клаптики пергаменту прямокутної форми, які не містили тексту, а на арк. 40 – відрізано майже всю нижню частину аркуша. Аркуші кодексу збережені з розривами й тріщинами (ХА Київ, 1; ХА Львів, 8, 13, 18, 21, 25–6, 30, 32, 49, 57, 68, 114, 148, 176–7, 180, 185, 189, 194, 197, 212, 225, 247, 254, 257, 264, 274). Наявні втрати пергаменту: у верхніх внутрішніх кутах (ХА Київ, 1; ХА Львів, 56–7, 59–64, 67–8, 71), верхньому березі (ХА Київ, 3), верхніх зовнішніх кутах (ХА Краків, 4, 6; ХА Львів, 7–8, 10), зовнішньому березі (ХА Краків, 6–7; ХА Львів, 7–10, 83), нижніх зовнішніх кутах (ХА Київ, 1–8; ХА Краків, 4, 5; ХА Львів, 11) та нижньому внутрішньому куті (ХА Львів, 70). Загнутий верхній зовнішній кут (ХА Краків, 7), поверхня загортається ближче зовнішнього берега на волосяний бік (ХА Київ, 1–8; ХА Краків, 4–7). Поверхня аркушів із загальним поверхневим забрудненням; наявні плями воску, вологи, коричневого атраменту, кіноварі, іржі та жиру пальців у нижніх зовнішніх кутах. Книжковий блок піддавався пошкодженням ентомологічного характеру. Коричневий атрамент і кіновар, якими переписано основний текст, рубрики, коментарі та позначення, збережені загалом добре.

Протягом жовтня 2007 – березня 2008 рр. львівську частину кодексу відреставровано завдяки фінансовій підтримці Посольства США в Україні. Реставраційно-консерваційні заходи полягали в розшиванні книжкового блоку, механічному очищенні поверхневого забруднення пергаменту, розпрямлення аркушів у зволожувальній камері, їх пресування та доповнення втрат реставраційним сучасним пергаментом, який за фактурою, кольором і товщиною близький оригіналу. Під час реставрації збережено давнє покриття обрізів позолотою. Окрім реставрації книжкового блоку, реконструкції його шиття і виплітання капталу, виготовлено нову оправу. Київська та краківська частини не реставрувалися. У 2016 р. київську частину було прошиито в один зшиток нитками світло-сірого кольору, що зумовлено реставрацією обкладинки, яку здубльовано на новому безкислотному папері світло-синього кольору з понтюзо та вержерами.

Оправа

Первинна оправа кодексу – втрачена. Єдиним свідченням про неї є 16 отворів для шиття блоку. Вони розміщені по середині біфоліо та найкраще проглядаються на краківській та київській частинах. Аналіз збережених проколів дає можливість припустити, що книжковий блок у XII ст. зшивався на п’яти вузьких опорах (шкіряних ремнях).

Друга оправа могла бути виготовленою у XV–XVI ст. Книжковий блок при переоправленні зшивався на трьох шнурах, про що свідчать п’ять конусоподібних прорізів завдовжки 5–9 мм і завширшки 1–4 мм. Вони зроблені між отворами шиття попередньої оправи. Під час виготовлення нової оправи було вкрито позолотою обрізи кодексу. За результатами досліджень реставраторів Наталії Шевченко й Олени Асаулової, ця позолота нанесена у вигляді розчиненого золота на поліментну основу вохри з додаванням яєчного білка (Шевченко, Асаулова 2009, 236). Оправа мала металеві елементи, про що свідчать плями іржі на краківській частині (ХА Краків, 7 зв.). Ця оправа втрачена, можливо, у XVIII ст., що зумовило

розпорошення кодексу, зокрема відокремлення київської частини. Її точно не було в 1893–1894 рр., позаяк саме у цей час Поліхроній Сирку досліджував кодекс і, за його словами, книга тоді була без оправи. Книжковий блок львівської частини на кінець XIX ст. був розділений на дві складові: перша об'єднувала арк. 1–164, друга – арк. 165–291 (Сирку 1895, СХСІ).

Третя оправа виготовлена після 1894 р. Учений Яким Запаско датував її кінцем XIX ст., зазначивши, що складалася з дощок, поволочених шкірою з тисненням (Запаско 1995, 199). Так манускрипт був оправлений до останньої реставрації, про що свідчать фотокопії, завдяки яким можна описати її конструкцію, схему та елементи тиснення (Іл. 7). Вона мала конструкцію готичного типу. Книжковий блок зшивався на три шнури. При оправленні його суттєво обрізано, що особливо помітно на верхніх берегах львівської частини (ХА Львів, 56, 59, 114–16, 212, 266 зв., 287–8). Було вклеєно суцільні форзаци із мармурового паперу. Дошки оправи поволочувалися свинячою (?) шкірою світло-коричневого кольору, оздобленою блінтовим тисненням. Схема розташування тиснення на обох дошках була однаковою. По периметру дві рамки, з'єднані між собою в кутах штампом рослинного орнаменту. Перша рамка, утворена вузькою накаткою з рослинно-геометричним сюжетом, друга – двох ліній дорожника. Внутрішній простір щільно заповнювався навскісними лініями дорожника вправо та ліво, які утворювали множинні ромби. Бинти віджималися з боків накаткою, тою ж, що й перша рамка, які ділили корінець на п'ять прямокутних проміжків. На верхів'ях бинтів – накатка з рослинно-квітковим тисненням. Проміжки між бинтами по центру оздоблювалися тисненням хрестоподібної квітки, утвореної двома інструментами. У другому проміжку згори наклеєно наліпку з шкіри бордового кольору із золотим тисненням назви рукопису: “Апостол Христинопільський, пергаментний рукопис XII століття (**АПОСТОЛЪ ХРИСТИНОПОЛЬСКІЙ / РѸКОПИСЬ ПЕРГАМЕННАЯ XII ВѢКА.**)”. У внутрішньому верхньому куті верхньої дошки містилась паперова наліпка прямокутної форми із надрукованим чорним кольором інвентарним номером рукопису “37”, пізніше його закреслили олівцем і дописали нижче – “39”. Реконструкцію саме цієї оправи видавництво “Горобець” вирішило використати для факсиміле кодексу 2023 р.

Четверта оправа виготовлена у 2008 р. (Іл. 8). Вона є стилізацією оправи візантійської конструкції: суцільнокрита, шкіряна з тисненням. Блок зшитий на трьох шнурах. Корінець – глухий і каширований. Каптали ткані з ниток сірого та жовтого кольорів. Форзаци складаються лише з приклеєних частин, із паперу білого кольору. Дошки розміром 313×245×13 мм (товщина книжкового блоку в оправі становить 86–96 мм) з кантами та трьома внутрішніми виїмками. Вони поволочені шкірою світло-коричневого кольору, з чотирма застілками на накладних пробоях із шкіряними ремнями. Верхня та нижня дошки оздоблені блінтовим тисненням за допомогою штампів (8 інструментів) і дорожника. Схема розташування тиснення на дошках майже однакова: по периметру рамки, утворені з відтисків трьох різновидів бордюрних басм, облямованих та розмежованих між собою потрійними лініями дорожника. Внутрішній простір розділений шістьма навскісними потрійними лініями дорожника вправо та вліво, а також оздоблений відтисками круглих і ромбоподібних штампів з геометричним, рослинним та тератологічним сюжетами.

Аркуші київської частини зберігаються в паперовій обкладинці розміром 293×242 мм (Іл. 9). На її верхній частині міститься запис Антонія Петрушевича, виконаний світло-коричневим атраментом: “Уривок Апостола XII століття руського розряду з восьми аркушів А. С. Петрушевича (“Отривокъ Апостола изъ XII столѣтія / русскаго разряда восьми листовъ. / А. С. Петрушевича”).” Краківська частина не оправлена та не зшита, її аркуші обгорнуто папером білого кольору.

Матеріал

Кодекс переписаний на пергаменті розміром переважно 295 мм завдовжки і 245 мм завширшки. Розмір основної частини манускрипту коливається в діпазоні 285–292×235–237 мм (ХА Львів). Цим вимірам відповідають дві інші частини книги: київська – 292–294×237–240 мм і краківська – 290–295×233–240 мм. Незначна різниця в розмірах аркушів основної частини із двома іншими пояснюється обрізуванням книжкового блоку наприкінці XIX ст.

Пергамент, на якому переписано *Христинопільський Апостол*, належить до візантійського типу. Він тонкий, товщиною 0,2–0,3 мм, добре вичинений, високої якості, світло-жовтого кольору та є першого використання. Аркуші характеризуються міцністю та щільністю. Поверхня добре вигладжена та оброблена до блиску. За дослідженнями Наталії Шевченко й Олени Асаулової, поверхня пергаменту містить шар мінерального ґрунту, який складається з карбонату кальцію – кальциту (Са – 3,3%, К – 2,35%, СІ – 2,5%). Окрім того, дослідниці виявили за допомогою гістохімічного аналізу, що на поверхні ґрунту міститься міцна, щільна, прозора й еластична захисна плівка органічної сполуки тваринного походження, яка за фізичними і хімічними показниками нагадує желатин. Структура паралельно орієнтована зі збереженням ретикулярного шару й видаленням сосочкового (Шевченко, Асаулова 2009, 236–7).

Розмір одного біфоліо становить 293×477 мм (ХА Краків, 6–7), 294×478 мм (ХА Київ, 4–5), 295×482 мм (ХА Краків, 4–5). Розташування зовнішньої сторони пергаменту та міздрової для усього манускрипту, за формулою Грегорі, виглядає так: *в|м м|в в|м м|в в|м м|в в|м м|в*, де *в* – зовнішній “волосяний”, а *м* – міздровий “м'ясний” бік.

На аркушах містяться отвори різної величини та форми, утворені внаслідок укусів комах оводів чи відкладених ними під шкіру тварин личинок (ХА Київ, 2, 3; ХА Львів, 22, 42, 44, 46–50, 55–8, 60, 66, 68–70, 76, 83, 101, 106, 109–110, 127, 135, 139, 143, 161, 170, 198, 218, 223, 234–5, 239, 243, 251). Дірки на арк. 22, 49 і 56 львівської частини залатані ниткою.

Для виготовлення *Христинопільського Апостола* могло піти понад 150 шкір телят. Це число визначено із врахуванням розміру аркушів, їх можливої кількості на момент виготовлення, а також за аналогіями інших середньовічних кодексів. Доприкладу, для створення *Келльської Книги* бл. 800 р., яка складається із 340 аркушів, розміром 330×255 мм пішло 150 телят. *Вінчестерська Біблія* 1160–1175 рр. із 468 аркушів, розміром 583×396 мм, могла писатися на шкірі 250 телят (Walther & Wolf 2018, 18, 80, 136). Для книг, виготовлених на землях Русі-України XII ст., зокрема *Мстиславового Євангелія* 1103–1117 рр. із 213 аркушів, розміром 353×286 мм пішло не менше 107 шкір, а для меншого за розміром 245×197 мм *Добри-*

Таблиця 1
Нумерація зшитків й аркушів

Зшитки, їхній сучасний склад і кількість	Автентична кирилична нумерація зшитків	Фоліяція арабськими цифрами
I – 8 аркушів	Ѹ	ХА Київ, 1–8
II – 8 аркушів	ѹ	ХА Краків, 4; ХА Львів, 1–6; ХА Краків, 5
III – 7 аркушів	Ѻ	ХА Львів, 11–17
IV – 8 аркушів	ѻ	ХА Львів, 18–25
V – 8 аркушів	Ѽ	ХА Львів, 26–33
VI – 7 аркушів	ѽ	ХА Львів, 34–40
VII – 8 аркушів	Ѿ	ХА Львів, 41–48
VIII – 8 аркушів	ѿ	ХА Львів, 49–56
IX – 7 аркушів	Ѡ	ХА Львів, 57–63
X – 8 аркушів	ѡ	ХА Львів, 64–71
XI – 8 аркушів	Ѣ	ХА Львів, 72–79
XII – 7 аркушів	ѣ	ХА Львів, 80–86
XIII – 8 аркушів	Ѥ	ХА Львів, 87–94
XIV – 8 аркушів	Ѧ	ХА Львів, 95–102
XV – 8 аркушів	ѧ	ХА Львів, 103–110
XVI – 8 аркушів	Ѩ	ХА Львів, 111–118
XVII – 8 аркушів	ѩ	ХА Львів, 119–126
XVIII – 8 аркушів	Ѫ	ХА Львів, 127–134
XIX – 8 аркушів	ѫ	ХА Львів, 135–142
XX – 7 аркушів	Ѭ	ХА Львів, 143–149
XXI – 8 аркушів	ѭ	ХА Львів, 150–157
XXII – 7 аркушів	Ѯ	ХА Львів, 158–164
XXIII – 8 аркушів	ѯ	ХА Львів, 165–172
XXIV – 8 аркушів	Ѱ	ХА Львів, 173–180
XXV – 8 аркушів	ѱ	ХА Львів, 181–188

XXVI – 8 аркушів	Ѳ	ХА Львів, 189–196
XXVII – 8 аркушів	ѳ	ХА Львів, 197–204
XXVIII – 8 аркушів	Ѵ	ХА Львів, 205–212
XXIX – 8 аркушів	ѵ	ХА Львів, 213–220
XXX – 8 аркушів	Ѷ	ХА Львів, 221–228
XXXI – 8 аркушів	ѷ	ХА Львів, 229–236
XXXII – 8 аркушів	Ѹ	ХА Львів, 237–244
XXXIII – 8 аркушів	ѹ	ХА Львів, 245–252
XXXIV – 7 аркушів	Ѻ	ХА Львів, 253–259
XXXV – 8 аркушів	ѻ	ХА Львів, 260–267
XXXVI – 8 аркушів	Ѽ	ХА Львів, 268–275
XXXVII – 8 аркушів	ѽ	ХА Львів, 276–283
XXXVIII – 8 аркушів	Ѿ	ХА Львів, 284–291
XXXIX – 6 аркушів	ѿ	ХА Краків, 6; ХА Львів, 7–10; ХА Краків, 7

Оригінальне маркування зшитків збереглося на 73 сторінках: Ѹ (ХА Київ, 1, 8 зв.), ѹ (ХА Краків, 4, 5 зв.), Ѻ (ХА Львів, 11, 17 зв.), ѻ (ХА Львів, 18, 25 зв.), Ѽ (ХА Львів, 26, 33 зв.), ѽ (ХА Львів, 34), Ѿ (ХА Львів, 48 зв.), ѿ (ХА Львів, 49, 56 зв.), Ѡ (ХА Львів, 63 зв.), ѡ (ХА Львів, 64, 71 зв.), Ѣ (ХА Львів, 72, 79 зв.), ѣ (ХА Львів, 80, 86 зв.), Ѥ (ХА Львів, 87, 94 зв.), Ѧ (ХА Львів, 95, 102 зв.), ѧ (ХА Львів, 103, 110 зв.), Ѩ (ХА Львів, 111, 118 зв.), ѩ (ХА Львів, 119, 126 зв.), Ѫ (ХА Львів, 127, 134 зв.), ѫ (ХА Львів, 135, 142 зв.), Ѭ (ХА Львів, 143), ѭ (ХА Львів, 150, 157 зв.), Ѯ (ХА Львів, 158, 164 зв.), ѯ (ХА Львів, 165, 172 зв.), Ѱ (ХА Львів, 173, 180 зв.), ѱ (ХА Львів, 181, 188 зв.), Ѳ (ХА Львів, 189, 196 зв.), ѳ (ХА Львів, 197, 204 зв.), Ѵ (ХА Львів, 205, 212 зв.), ѵ (ХА Львів, 213, 220 зв.), Ѷ (ХА Львів, 221, 228 зв.), ѷ (ХА Львів, 229, 236 зв.), Ѹ (ХА Львів, 237, 244 зв.), ѹ (ХА Львів, 245, 252 зв.), Ѻ (ХА Львів, 259 зв.), ѻ (ХА Львів, 260, 267 зв.), Ѽ (ХА Львів, 268, 275 зв.), ѽ (ХА Львів, 276, 283 зв.), Ѿ (ХА Львів, 284, 291 зв.), ѿ (ХА Краків, 6, 7 зв.) (Табл. 1).

Збереженість автентичного нумерування зшитків *Христинопільського Апостола*, а також їхньої наявності на великій кількості сторінок – 73, дає змогу краще зрозуміти формування блоку, організацію аркушів у ньому через зшитки та їх маркування у XII ст. Не усі середньовічні кириличні манускрипти дійшли до наших днів із оригінальними сигнатурами, що пов'язано переважно з втратою аркушів, на яких вони містилися, значним обрізуванням блоку чи відсутністю номерів зшитків. Аналіз інших кириличних кодексів, виготовлених на теренах Русь-України у XII ст., показав, що у більшості відсутні автентичні

сигнатури. Наприклад, у *Мстиславовому Евангелії* номери зшитків пізнішого часу (МЕ), у *Добриловому Евангелії* (ДЕ) вони зрізані. У *Типографському Евангелії* по. 6 (ТЕ по. 6) та *Лістивиці* Йоана Синайського (Рум. 198) маркування зшитків відсутнє, натомість у *Галицькому Евангелії* 1144 р. (ГЕ) збережені автентичні номери зшитків.

Варто відзначити ще одну особливість, пов'язану із нумерацією зшитків *Христинопільського Апостола*, яка полягає в особливостях позначення номерів від 11 до 19 включно. Вона зорієнтована на грецьку традицію, позаяк замість звиклого порядку передачі кирилических цифр на позначення другого десятка в межах чисел 11–19 (**יא–יט**), як доприкладу в *Оршанському Евангелії* 1261–1290 (ОрЕ, 77, 92) записано сигнатури із позначенням **יא**–**יט** (ХА Львів, 48 зв., 49, 56 зв., 63 зв., 64, 71 зв., 72, 79 зв., 80, 86 зв., 87, 94 зв., 95, 102 зв., 103, 110 зв.). Ідентичні сигнатури, а саме формування зшитків із восьми аркушів, розміщення номерів зшитків у внутрішньому нижньому куті сторінок і їх нумерування в межах з 11 по 19 зшиток, знаходяться в *Галицькому Евангелії* (ГЕ, 88–163 зв.). Підтвердженням грецької моделі нумерації зшитків у кирилическій книзі можуть слугувати грецькі кодекси XII ст. із колекції Британської бібліотеки, зокрема *Апостол* 1108–1111 рр. (Gregory-Aland 203, 1–30 зв.), *Евангеліє лекціонарій* 1185 р. (Gregory-Aland I 330, 76–135 зв.), а також інше *Евангеліє тетр* XII ст. (Gregory-Aland 2280, 89 зв.–150 зв.).

Кіновар. Атрамент. Орнамент

Основний текст і коментарі манускрипту написані атраментом світло-коричневого кольору, подекуди темно-коричневого відтінку. Заголовки, рубрики, ініціали, позначення та рисунки нанесені ртутною кіновар'ю (Шевченко, Асаулова 2009, 336). *Христинопільський Апостол* декоровано ініціалами, дрібними орнаментальними прикрасами і смужками. Усі елементи художнього оформлення збережені винятково у львівській основній частині манускрипту (Запаско 1960, 34; Свенціцький 1933, 34; Ясіновська 2008, 315–17; Ясіновська 2010, 97; Ясіновська 2011b, 367, 369–71, 373, 375; Kaluzhniatskyi 1896, XVIII).

Рукопис оздоблено 36 одноколірними ініціалами різної величини. Вони належать до старовізантійського стилю й виконані із застосування рослинних елементів. Ініціали одно- та двоконтурні, без рамок, написані кіновар'ю. До першої групи належать ініціали, розташовані на початку Послань апостолів. Вони характеризуються ретельністю виконання. Більшість ініціалів першої групи заввишки у чотири рядки звичайного тексту:

- 1) **Π** (ХА Львів, 10, 53 зв., 100 зв., 137 зв., 172 зв., 197, 210, 223 зв., 233, 242 зв., 251 зв., 287; іл. 10, 12, 14, 16);
- 2) **И** (ХА Львів, 43 зв., 82; іл. 18);
- 3) **И** (ХА Львів, 257 зв.).

Чотири інші ініціали цієї групи заввишки в 3 рядки:

- 1) **Ϟ** (ХА Львів, 63, 79, 80; іл. 21, 23);
- 2) **ϙ** (ХА Львів, 70).

Середня частина ініціала С на арк. 80 містить зображення обличчя людини зрілого віку (Іл. 23). Чітко проглядаються чоло, очі з окулярами (?), ніс, вуста й підборіддя. Цей ініціал розпочинає Третє Послання Йоана, зі слів: “Старший – улюбленому Гаєві (**Старцьъ ганиевн въ ѿблвлююлюцъ**)”. Можливо, в початковій літері переписувач зобразив автора Послання або ж адресата – Гаєя, позаяк саме йому адресований апостольський лист, який становить його увесь текст (III Іо 1,1–15).

Другу групу становлять ініціали, які виписані на початках передмов до Послань. Вони, порівняно з ініціалами першої групи, меншого розміру, переважно заввишки у два рядки:

- 1) **Ϟ** (ХА Львів, 9, 135 зв., 209, 222 зв., 241 зв., 250 зв.; іл. 24);
- 2) **Π** (ХА Львів, 42, 52, 61 зв.; іл. 26);
- 3) **И** (ХА Львів, 41);
- 4) **И** (ХА Львів, 84).

Передмови до Послань Римлянам, Друге Коринтянам, Галатам, Колоссянам, Євреям і Перше Тимофею починаються з ініціалів **Ϟ**, заввишки в один рядок (ХА Львів, 99, 171, 196, 232, 254 зв., 285 зв.).

За стилістикою, формою і сюжетом, обидві групи ініціалів *Христинопільського Апостола* подібні до відповідних у *Псалтирі тлумачному* XI–XII ст. (ПТ, 93, 146, 153, 158, 171 зв., 237, 246 зв., 250; іл. 24), *Галицькому Евангелії* (ГЕ, 112, 180; іл. 17, 19), *Златоструї та фрагменті Торжественника* XII ст. (ЗТ, 12, 19, 19 зв., 34 зв., 40 зв., 43 зв., 46 зв., 52, 66, 72 зв., 74 зв., 80, 89, 93, 100, 102 зв., 107, 108, 110 зв., 114, 134 зв., 149, 156, 158, 162, 169, 180, 193 зв.; іл. 13, 15, 20, 25, 27), а також у *Віденському Октоїху* кінця XII – початку XIII ст. (ВО, 225; іл. 11), створених на землях Руси-України.

Заголовки оздоблено декоративними кіноварними елементами рослинного орнаменту (ХА Львів, 9–9 зв., 135 зв., 137 зв., 171, 195 зв., 196 зв., 208 зв., 209 зв.–210, 222 зв.–223 зв., 232–233, 241 зв., 242 зв., 250–251 зв., 254 зв., 256, 257, 285 зв.–286; іл. 28). Така ж аналогія зафіксована в оздоблені заголовків *Златоструя та фрагмента Торжественника* (ЗТ, 78 зв., 93, 100, 102 зв., 107, 108, 110 зв., 113 зв.; іл. 29). Ці декоративні елементи також вживались у поєднанні з вертикальними штрихами і символами, схожими до латинської літери “s”. Вони в сукупності утворювали вузьку горизонтальну смужку, яка розділяла структурні одиниці тексту. У цьому випадку писалися кіновар'ю та коричневим атраментом (ХА Львів, 9, 90 зв.–91, 98, 286 зв.; іл. 30).

У кодексі міститься кіноварний рисунок погруддя орла чи грифона. Він міститься на нижньому березі арк. 238 зв. й, можливо, написаний переписувачем кодексу (Іл. 31). Малюнок кіноварного грифона є й наприкінці *Галицького Евангелія* (ГЕ, 261 зв.; іл. 32). Схожі птахи зображено на мініятюрах евангелистів у *Добриловому Евангелії* (ДЕ, 1 зв., 41, 106, 159; іл. 33). За допомогою ультрафіолетового світла виявлено змиті зображення й інших рисунків часу створення кодексу. На арк. 8 частково проглядається фрагмент малюнка плетіння (ХА Львів, 8; іл. 34). Інший рисунок становлять зображення двох куль чи латинських літер “e” і “o” (?), які увінчані півмісяцем із хрестом (ХА Львів, 187; іл. 35).

Письмо

Кодекс переписано раннім уставом XII ст. Письмо двоєрове (**ѣ, љ**) юсове (**Ѧ**). Текст записано прямим каліграфічним почерком. Літери чіткі, середніх розмірів, написані на лінії рядка. Текст фактично без проміжків між словами, вони є лише при вживанні крапки між групами слів. Аналіз почерку показав, що текст писало дві людини: основний текст і 44 коментарі переписані одним почерком, а більш розлогі коментарі, які займають майже увесь простір маргіналій, – іншому переписувачу.

Переписувач основного тексту Кириличний текст

Відстань між рядками від верхньої частини літер одного рядка до нижньої частини літер другого рядка становить 13–14 мм. Ширина вузьких літер (**ѣ, љ, ѣ, Ѧ**) коливається між 1,5 і 2 мм, а ширина широких букв (**ѥ, Ѧ, Ѧ, Ѧ, Ѧ, Ѧ**) від 4 до 7 мм. Висота корпусу рядкових літер становить 4 мм. Висота верхніх осей (петель) літер вгору складає 0,5–3 мм, а нижніх осей – 1 до 7 мм.

Накреслення літер чітке, витримане пропорційно, переважно без кута нахилу між рядком і пером слабким натиском:

- Ѧ** – має нормально розвинуту ліву частину, вона вузька, витягнута догори;
- Ѧ** – має заокруглену криву;
- Ѧ** – верхня частина значно менша нижньої;
- Ѧ** – з опущеним трикутним гачком;
- Ѧ** – написана послідовно, її кінці опущені нижче лінії рядка;
- Ѧ** – кругле, досить широке із довгим язичком із крапкою, який виходить за межі корпусу;
- Ѧ** – з овальною спинкою, язичок потовщений, повторює **Ѧ**;
- Ѧ** – широка, симетрична, в п'ять прийомів, зменшена у верхній частині, центр з'єднання кривих ліній вище середини вертикального стержня;
  - Ѧ** – вжита на позначення числа 6, їй властиве давнє написання, наближене латинської s;
  - Ѧ** – складається з гострої голівки, опущеного за лінію рядка довгого та тонкого хвоста, повернутого до початку рядка;
  - Ѧ** – перетинка горизонтальна, трохи вище середини, посередині з'єднувального штриха крапка, вертикальні штрихи вгорі трохи наближені один до одного;
  - Ѧ** та **Ѧ** – без особливостей;
  - Ѧ** – права сторона написана на невеликій відстані від лівої вертикальної лінії;
  - Ѧ** – правий штрих потовщений;
  - Ѧ** – з гачком, з'єднаним із правим штрихом;
  - Ѧ** – має середню вигнуту заокруглену лінію, яка трохи виходить нижче стовпців і нижньої лінії рядка, стовпці трохи нахилені один до одного, крива лінія з'єднана з ними в горі за допомогою коротких рисочок на верхів'ях стовпців;

- Ѧ** – перетинка опущена до середини або трохи нижче правої щогли, нагадує латинську N;
- Ѧ** – з гачком, з'єднаним із правим вертикальним штрихом;
- Ѧ** – без особливостей;
- Ѧ** – із тонким вертикальним штрихом;
- Ѧ** – складається з тонкого хвоста, значно опущеного нижньої лінії рядка;
- Ѧ** – вузьке та видовжене, повторює **Ѧ**;
- Ѧ** – із симетричним коромислом, яке инколи у кінці рядка винесено вгору рядка;
- Ѧ** – тонкі хвости, опущені вниз рядка;
- Ѧ** – нижня частина у висоту рядка, повторює **Ѧ**, верхні петлі над лінією рядка;
- Ѧ** – з широкими овальними штрихами, на вертикальній лінії посередині крапка;
- Ѧ** – обидва штрихи опущені під лінію рядка, при цьому тонка перехрестина, яка йде справа наліво, довша товстішої лінії;
  - Ѧ** – з високою середньою частиною, верхня – над рядком;
  - Ѧ** – має тонкий хвіст, який значно виходять низу лінії рядка;
  - Ѧ** – симетрична, з невеликою ніжкою та вугластою чашею;
  - Ѧ** – послідовно написана, з тонкою вертикальною лінією;
  - Ѧ** – має тонкий хвіст, який виходять за межі рядка;
  - Ѧ, Ѧ** – вміщаються в рядку, **Ѧ** з подовженим верхнім вертикальним штрихом і гачком;
  - Ѧ** і **Ѧ** – послідовно написані, складаються з двох елементів: **Ѧ/Ѧ** та і без сполучення;
  - Ѧ** – щогла злегка виступає над рядком, коромисло трохи нижче верхньої межі рядка;
  - Ѧ** – містить з'єднувальну лінію посередині або трохи вище;
  - Ѧ** – з'єднувальна перекладаина ближче верхнього краю, посередині якої крапка, як в *Турівському Євангелії* другої половини XI ст. (ТуЕ, 1 зв., 4–4 зв., 7 зв.);
  - Ѧ** – з правою вузькою частиною, з'єднувальна перемичка чітко посередині і потрапляє в язичок;
  - Ѧ** – має високу середню частину, яка трохи нижча бокових;
  - Ѧ** – з'єднувальна перемичка посередині;
  - Ѧ** і **Ѧ** – замінені на **Ѧ** і **Ѧ**;
  - Ѧ** – в п'ять прийомів, з гострими кутами, дуже довгим тонким хвостом, повернутим до початку рядка, прикрашеним крапкою;
  - Ѧ** – з опущеними гачками лівого та правого штрихів, на вертикальному штриху у верхній частині прикрашена крапкою;
  - Ѧ** – написана в рядку, її вертикальна лінія ближче верхньої частини;
  - Ѧ** – вжита для нумерації коментаря в краківській частині (ХА Краків, 4 зв.); у решті випадків – у формі **Ѧ**. У всіх частинах *Христінопільського Апостола* виявлено наявність 20 лігатур, які слугували для заощадження місця, особливо наприкінці рядків. Омелян Калужняцький навів сім лігатур: **Ѧ+ї, Ѧ+Ѧ, Ѧ+Ѧ, Ѧ+Ѧ, Ѧ+Ѧ, Ѧ+Ѧ, Ѧ+Ѧ** (Kaluzhniatskyi 1896, XVII), а Сергій Маслов додав до цього переліку **Ѧ+Ѧ** з київської

кириличні. Варто відзначити особливість написання латинського відповідника слова “**прѣва**” – “**prigua**” (лат. prima), яке полягало у вживанні типового закінчення на церковнослов’янський мотив із кириличною літерою “**ѣ**” наприкінці слова.

Третю групу становлять чотири записи молитовного характеру, розміщені на маргінесах львівської частини манускрипту. Першим таким записом є початок молитви Отче наш – Pater noster: “Отче наш, який є на небесах святий (“pater noster qui es in celis sancti”)” (ХА Львів, 4 зв.). Переписувач своєрідно написав слово “sancti” – святий, замість форми “sancti”, як це вжито, наприклад, у відповідній частині тексту ватиканського *Антифонарія* початку XII ст. (S. Pietro. В. 79, 95). Другий запис стосується слова “filius” – син, розташованого у нижньому зовнішньому куті того ж аркуша, де міститься попередня маргіналія (ХА Львів, 4 зв.).

Інший запис присвячений молитовному зверненню до святого Спиридона: “святий Спиридоне, Боже, помилуй мене (“fente spiridonuf deo men eleifon”)” (ХА Львів, 183 зв.). Адресатом молитовної опіки міг бути єпископ Тримитійський Спиридон (бл. 270–348), пам’ять якого у Східній Церкві святкується 12 грудня. Варто відзначити одну важливу особливість цього запису: латинську транслітерацію слова “eleifon” (гр. ελεῖφον), що перекладається як “помилуй”, що може свідчити про те, що переписувач, окрім кирилиці, глаголиці і латини, знав ще й греку. Схожого змісту четвертий, останній, запис латиною, який полягає у зверненні до святого Сильвестра: “святий Сильвестре (“fente filbestruf”)” (ХА Львів, 219). Цим святим міг бути Папа Римський Сильвестр I (285–335), день пам’яті якого відзначається 2 січня.

За палеографічним аналізом латинське письмо належить до пізнього каролінгового мінускулу. Схожий скрипт виявлено у *Вечірніх службах* XI ст. (Lect. post, 11). Однією з найбільш характерних ознак латинського письма переписувача *Христинопільського Апостола* є написання літери “e” із середнім штрихом вгору рядка від верхньої частини літери. У XII ст. ця лінія уже виводилась у середину рядка.

Переписувач розлогих коментарів

Палеографічний аналіз письма *Христинопільського Апостола* засвідчив, що додаткові тексти кодексу писав ще один писар. Його тексти розміщені на маргіналіях краківської та львівської частин (ХА Краків, 6–7 зв.; ХА Львів, 7–8 зв., 10–10 зв., 43 зв.–52, 53 зв.–61 зв., 63–68 зв., 70–8, 79–81, 82–84 зв., 100 зв.–135 зв., 137 зв.–170 зв., 172 зв.–195 зв., 197–208 зв., 210–222 зв., 223 зв.–232, 233–241 зв., 242 зв.–250, 251 зв.–254 зв., 257 зв.–285, 287–291 зв.). Їхня кількість, стиль розміщення і почерк написання є відмінними від практики письма основного переписувача. Коментарями другого переписувача записаний весь вільний простір полів, якими обрамлено основний текст із трьох сторін. Текст коментарів цих маргіналій написаний також без ліній для рядків, як в основного переписувача.

Письмо другого писаря характеризується дрібним каліграфічним раннім уставом XII ст. із довгими петлями літер. Коментарі написані атраментом світло-коричневого кольору, як і основний текст. Письмо тут теж двоєрове (**ѣ**, **ѥ**) юсове (**Ѧ**), як і в основному тексті. Накреслення літер чітке, витримане пропор-

ційно, переважно без кута нахилу між рядком і пером слабким натиском. Висота корпусу рядкових літер дорівнює 1–2 мм, ширина вузьких літер (**ѣ**, **ѥ**, **Ѧ**, **ѧ**) до 1 мм, а широких (**Ѩ**, **ѩ**, **Ѫ**, **ѫ**) – 2–3 мм. Висота виносних петель літер вгору становить 1–2 мм, а вниз – 1–3 мм. Відстань між рядками від верхньої частини літер одного рядка до нижньої частини літер другого – близько 7 мм.

Стилістика письма другого переписувача схожа до почерку рубрик писаря Мічки, який поміж інших працював над виготовленням *Архангельського Євангелія* 1092 р. (АЕ, 132–132 зв., 133 зв., 135, 138, 140, 144 зв., 155–155 зв. та ін.). Написання більшості літер коментарів мають ті ж характеристики, що й в основному тексті, однак деякі літери – відмінні. Доприкладу, літера **Ѧ** має дуже характерний довгий діагональний штрих, який виходить за межі верхньої та нижньої ділянки рядка. У букви **Ѫ** середня вигнута заокруглена лінія не виходить нижче вертикальних стовпців і нижньої лінії рядка. Її стовпці трохи нахилені один до одного, а вигнута лінія з’єднана на верхів’ях стовпців безпосередньо. У тексті використана літера **Ѩ**, верхні петлі якої виходять за верхню межу рядка. У **ѩ** дуже довгий верхній горизонтальний штрих, який майже повністю покриває верхню частину попередньої літери. У **Ѫ** щогла значно виступає над рядком, а коромисло міститься над рівнем верхньої умовної межі рядка.

У тексті коментарів вжито вісім різновидів лігатур, які конструювалися на основі літери **т**:

т+в – **поцѣтворенни**, **лнѣопильства**, **оцтвѣрженю**, **невѣрствни**, **црѣтѣна** (ХА Краків, 7 зв.; ХА Львів, 46, 54, 101 зв., 117);

т+н – **бесѣдовати**, **просити**, **прати**, **подати**, **авитиса** (ХА Краків, 6; ХА Львів, 46, 54, 101, 117);

т+л – **неживотворитли** (ХА Львів, 167);

т+и – **прати**, **сѣлѣроцѣль**, **илстни**, **илстни**, **лѣпотнѣ** (ХА Краків, 6; ХА Львів, 176 зв., 184 зв., 200);

т+р – **оцстроенне**, **страсть**, **бестрастьниго**, **сѣлотренне**, **требовѣ** (ХА Краків, 6; ХА Львів, 46, 54, 107 зв., 108 зв.);

т+ѣ – **животь**, **мѣдѣжель**, **дасть**, **подобель**, **погѣнть** (ХА Краків, 6; ХА Львів, 46, 54, 101 зв., 117);

т+ы – **сѣтъль**, **непостыднѣ**, **даты**, **богатынѣ**, **ѣасты** (ХА Краків, 7; ХА Львів, 10 зв., 46, 169 зв., 172 зв.);

т+Ѧ – **ѡтащнѣ**, **лѣстатѣ**, **лнѡгѡтажноѣ**, **пѡстанѣ**, **стѣлѣтѣ** (ХА Львів, 101, 101 зв., 104, 129, 141).

Коментарі нумерувалися та пов’язувалися із відповідним місцем тексту, за допомогою переважно кирилических літер. Другий писар, подібно як перший, для позначення чисел від 11 до 19 користувався теж давнім варіантом: “**їѣ**” – “**ѣѣ**” (ХА Краків, 6, 7; ХА Львів, 8–8 зв., ін.). Окрім цього, використовував грецьку копу “ϛ” для передачі числа 90 (ХА Львів, 7 зв., 100 зв., 102 зв., 104 зв., 106, 107, 141 зв., 193 зв., 205, 206 зв., 207 зв., 208 зв., 211, 212, 212 зв., 213 зв., 214 зв., 219 зв., 221, 274 зв., 277, 281). Варто відзначити, що другий переписувач також користувався знаками повернення, як і перший писар (ХА Краків, 7–7 зв.; ХА Львів, 52, 53 зв., 54–5, 61, 64 зв.–65, 74 зв., 78, 101, 103, ін.).

Рядкові, нарядкові знаки та скорочення

Аналіз письма основного тексту Діянь і Послань апостолів, а також додаткового – коментарів до них, засвідчив, що рядкові знаки – часу створення рукопису. Обоє переписувачів вживали однаковий набір рядкових знаків, призначений для пунктуації тексту.

Наймасовіше використовувалась крапка, яка вживалася для позначення зупинки при читанні: “**про- шьдъши же островъ до пифа. обрѣтости нѣкого влѣхъ. лѣжапрѣка жидовни. келюже бѣ нма бирсоцъ. нже бѣ сын-оцпатыль. сергноль нпавыль мюцжыль рцоцпнубыль.**” (ХА Краків, 4). Такі ж зупинки позначені в коментарях другого переписувача, наприклад в коментарі 14: “**ако паче обрцъ дшєванъ. ннепредѣлъ блгоживотанъ. словыль бѣши. вмагда глти. ажє требѣ оцунтели. внжжє. ако требѣ оцунтели оцстроєнне нмаѣти словѣ**” (ХА Краків, 6). Крапка писалася на нижній лінії рядка, трохи вище або ж на половині висоти літери. Для позначення кінців віршів чи глав використовувалась крапка й кома чи кілька крапок і ком: “**старнца акы мѣри. оцныя акы сестры. ввєакоц унстотоц.,.,**” (ХА Краків, 6 зв.). Наприкінці тексту Послання до Филип’ян переписувач вжив крапку у вигляді хреста, кілька ком і горизонтальну риску із заокругленнями: “**блѣдтѣ гѣ нишего іє хѣя. съдоц/ хъль вашиль. аминь.,.,~**” (ХА Львів, 232). Використовувалася також двокрапка, за її допомогою другий писар фіксував кінці кожного коментаря: “**ікі: єже обгубынаа елѣ мѣтѣа. прєставитѣ єписто- лии ннъинѣ:**” (ХА Львів, 232).

Для *Христинопільського Апостола* характерне застосування двох типів нарядкових знаків: титлів та знаків, які нагадують камору й оксію. Для скорочення слів використовувалися простий і літерний титли. Простий титл характеризувався невеличкою прямою рисою з опущеними вниз кутами над приголосними літерами слів, наприклад: **дхъль, стъль** (ХА Київ, 8 зв.), **вжѣ, охѣт іѣт** (ХА Краків, 4, 7), **уѣкы, оцѣи** (ХА Львів, 180, 226 зв.). Другий тип скорочення передбачав застосування літерних титлів у тій самій позиції, що й простий титл, однак титло в цьому випадкові має форму дуги, яка покриває виносну літеру:

- 1) аз-титло: **ѡѣходъ, ѡмабикоцмъ** (ХА Львів, 92, 93);
- 2) віди-титло: **глаѣ** (ХА Львів, 90 зв., 91);
- 3) глагол-титло: **лнѡше, ѡвторѣ** (ХА Львів, 80, 92);
- 4) добро-титло: **вѣзѣ, ѡнцхѣ, прѣ** (ХА Київ, 5; ХА Львів, 92, 94 зв.);
- 5) живіте-титло: **бывъши** (ХА Київ, 8), **кєгда, онцхѣ правѣдоц** (ХА Львів, 22, 31, 121);
- 6) како-титло: **пръ, ѡлєцѣтѣ** (ХА Львів, 91 зв.);
- 7) люди-титло: **авраамѣа, свѣдѣтѣ, пса** (ХА Львів, 1, 90 зв., 95);
- 8) мисліте-титло: **ікѣѣ, сакъ, кѣглатѣѣ** (ХА Краків, 6; ХА Львів, 91 зв., 93);
- 9) наш-титло: **закѣ, сололѣ** (ХА Львів, 92, 94 зв.);
- 10) он-титло: **апѣи, прѣцѣи** (ХА Київ, 5, 8 зв.), **лѣжапрѣка, блѣдти** (ХА Краків, 4, 7 зв.), **тыкъм, апѣ** (ХА Львів, 43, 43 зв.);
- 11) слово-титло: **нерѣмъ, неѣти** (ХА Київ, 8 зв.), **бѣи, уѣтѣом** (ХА Краків, 5 зв., 6), **днѣ, стѣтти** (ХА Львів, 25 зв., 43 зв.);

12) твердо-титло: **показѣт, вѣдаѣ** (ХА Львів, 62, 82 зв.);

13) червь-титло: **ѡпрѣтѣ** (ХА Львів, 92 зв., 93);

14) тіта-титло: **ѡмаѣ** (ХА Львів, 92, 92 зв.).

До другого типу нарядкових знаків тексту *Христинопільського Апостола* належать камора та оксія. Аналіз вживання камори засвідчив, що її застосовано над голосними та приголосними літерами:

1) над голосними літерами: **ѣхъ, лѣдыль, сѣнѣи** (ХА Київ, 2 зв., 4 зв., 5), **нѡѣнѣ, оцдѣвѣннны, нжє** (ХА Краків, 4 зв., 5, 7 зв.), **оцднвѣтєса, кєсарѣа, длоцѣрѣпнѣтѣ** (ХА Львів, 2, 23, 61 зв.);

2) над двома приголосними, розміщеними поруч: **ѡагѣєла, ѡнопѣнѣа, нєтѣорнжє** (ХА Київ, 2 зв., 4 зв., 7), **влѣхъа, зєлѣи, євагѣєлнєкєль** (ХА Краків, 4, 4 зв., 7), **вѣторѣлоц, накоєждѣ, пѣапоє** (ХА Львів, 270, 273 зв., 274);

3) для пом’якшення приголосних: **лѣдыль, свѣдѣтѣєльствѣѣтѣ, нпоклоѣшєса** (ХА Київ, 1, 4 зв., 8 зв.), **ѡстоцпѣшаго, єлѣина, лѣєвѣи** (ХА Краків, 5 зв., 7), **лѣєвѣє, єольшєи, оцнѣю** (ХА Львів, 265 зв., 271 зв., 272).

Знак оксії вживалася вкрай рідко, її виявлено над широкою **о** та вузькою **о** у краківській та львівській частинах: **ѡнспѣлѣнєє, тѣлѣѣѣи** (ХА Краків, 4, 5 зв.), **вѣтѣлѣѣѣи, кѣтѣлѣѣѣи, ѡѣлѣєє, тѣлѣѣѣи, нтѣлѣѣѣи** (ХА Львів, 97, 98, 120, 173 зв., 233).

Винятковим випадком нарядкових позначень є екфонетичні знаки, які нагадують написання невм. Наприкінці вірша Rm 15,27: **въ плѣтыкыхъ послѣжити нмаѣ** львівської частини виявлено кіноварні позначки над літерами **хъ послѣ**, вертикальну лінію | між ними, а також крапки під літерами **єслѣ** (ХА Львів, 133). Схожі позначення коричневим атраментом і кіновар’ю містяться в уривках Mt 21,1 і Lc 4,22 *Остромирового Євангелія* 1056–1057 pp. (ОЕ, 140, 211 зв.).

Ортографія

Дослідження ортографічних характеристик рукопису дає підстави вважати, що він міг бути створеним у першій половині XII ст. Літера **я** вжита на початку слів, після твердих приголосних та шиплячих: **аг- ѣєла, прѣзѣавѣ, сѣышахоц** (ХА Київ, 2, 3, 4 зв.), **аснѣ, нєподѣаєтѣ, оцжа** (ХА Краків, 4, 4 зв., 5 зв.), **ащє, вѣмъ, прѣуѣстнє** (ХА Львів, 70 зв.); після м’яких приголосних – **а: нма, хѣтнѣєса, ндаше** (ХА Київ, 5, 5 зв., 7), **сыказѣєтѣса, порѣдоц, вѣдахоц** (ХА Краків, 4, 4 зв., 5 зв.), **ѡвєакого, сѣвѣрѣаєтѣ- са, ѡдѣаѣтѣса** (ХА Львів, 70 зв., 71, 71 зв.). Йотація звука **я** передана на початку слів та після голосних через **я: нко, поѣшнєса** (ХА Київ, 5, 7), **єсазѣаѣ, нѣзѣнѣкъ** (ХА Краків, 4, 4 зв.), **єнѣаєтѣ, нєпрѣнѣзѣнъ, нмаѣа, сѣвѣрѣаѣа** (ХА Львів, 71 зв., 73, 73 зв.).

Кругле широке **є: євагѣєлнєкєль, єфєєѣ** (ХА Краків, 7, 7 зв.), **євагѣєлнєкє, єпѣстолаѣа, єщє, євєєвнѣ, єнѣорнѣа, єпннѣда** (ХА Львів, 69, 70, 87 зв., 88 зв., 90, 92 зв.). Вузьке **є** вжито переважно після приголосних: **нжє, пєтѣрѣ, прѣтѣєѣшнѣ** (ХА Київ, 1, 2 зв., 4), **єргноль, зєлѣи, нмаѣє** (ХА Краків, 4, 4 зв., 5), **оцѣєннѣкоц, єпєєннѣа, сѣлѣтѣрѣшє** (ХА Львів, 85 зв.), рідше на початку слів – **єнѣнѣа, єда** (ХА Київ, 1, 4 зв.), **єлнѣа, єлннѣ** (ХА Краків, 5 зв.), **євєєвнѣа, єпѣстолаѣннѣ, єрєлѣа, єцѣєтѣ** (ХА Львів, 87 зв., 91 зв., 92).

ставлено дев'ять: Римлянам, друге Корінтянам, Галатам, Ефесянам, Филип'янам, Колоссянам, перше Солунянам і Євреям.

Найбільше лакун тексту знаходиться в книзі Діянь апостолів, яка, власне, розпочинає кодекс. У ній не вистачає трьох уривків Act 1,1–9,27; 18,15–28; 28,14–25. Діяння апостолів нині містяться у трьох частинах *Христинопільського Апостола*: київській – Act 9,28–13,5 (ХА Київ, 1–8 зв.), краківській – Act 13,5–20 і 15,29–16,4 (ХА Краків, 4–5 зв.) – і львівській – Act 13,20–15,29; 16,4–18,14; 19,1–28,13; 28,26–31 (ХА Львів, 1–6 зв., 11–40). В інших книгах зафіксовано порівняно менше втрат. Так, у Першому соборному посланні Петра не вистачає уривка I Pt 2,13–25, Першому посланні Павла Корінтянам – I Cor 7,29–36; 14,22–31 і в Другому посланні Солунянам – II Th 2,4–14. У Першому посланні Тимотею бракує I Tim 6,3–21, окрім цього, перша та друга половини цієї книги знаходяться у львівській частині – I Tim 1,1–4,8; 5,5–6,2 (ХА Львів, 7–8 зв., 286 зв.–291 зв.), а середня міститься у краківській – I Tim 4,8–5,4 (ХА Краків, 6–6 зв.). У Другому посланні Тимотею відсутня друга половина – II Tim 2,5–4,22. Перша половина цього послання є у львівській частині – II Tim 1,1–10 (ХА Львів, 10–10 зв.) та краківській – II Tim 1,10–2,4 (ХА Краків, 7–7 зв.). У рукописі повністю втрачено Послання Титові та Филімону.

Отже, на сьогодні кодекс у трьох його відомих частинах складається з: Act 9,28–18,14; 19,1–28,13; 28,26–31; Iac 1,1–5,20; I Pt 1,1–2,12; 3,1–5,14; II Pt 1,1–3,18; I Io 1,1–5,21; II Io 1,1–13; III Io 1,1–15; Iud 1,1–25; Rm 1,1–16,24; I Cor 1,1–7,28; 7,37–14,21; 14,32–16,24; II Cor 1,1–13,13; Gal 1,1–6,18; Eph 1,1–6,24; Phil 1,1–4,23; Col 1,1–4,18; I Th 1,1–5,28; II Th 1,1–2,3; 2,15–3,18; Hbr 1,1–13,25; I Tim 1,1–6,2 і II Tim 1,1–2,4.

Виклад тексту *Христинопільського Апостола* подано послідовно за книгами від першої – Діянь апостолів до двадцятої – Другого послання Тимотеєві. Кожному Посланню передують передмови з переліком їхніх глав, перед Посланнями ап. Павла вміщено його життєпис, хронологію проповідування, перелік авторських послань, детальні характеристики їх наповнення й джерела, а під текстом його послань – підсумкові клавузи для Послань Римлянам, Корінтянам, Галатам, Ефесянам, Филип'янам, Колоссянам, Солунянам, Євреям та першому Тимотеєві, а також є апарат Евталія.

Для кращого розуміння структури змісту подаю нижче повний перелік текстів основної частини, у якому реконструйовано послідовність їх розміщення до моменту розпорошення кодексу на київську, краківську та львівську частини. Детально описано наявні та втрачені частини тексту, відписано оригінальні заголовки, інципіти, експліцити і подано бібліографію їх публікацій.

Перелік текстів основної частини *Христинопільського Апостола*:

Діяння апостолів.

Act 1,1–9,27 втрачено.

Act 9,28 без початку – Act 13,5 (ХА Київ, 1–8 зв.).

Инципіт (арк. 1): **ндѣрѣѡца онѣлени гѣ їа. гѣл/шеже неѣтаѣшеѡ съеллнны. онѣ/же науннаѡц ѡѣнтни.**

Експліцит (арк. 8 зв.): **неѣвѣши въеллнлннѣ. / проповѣда слово бжѣе. въѣнлї/щнхъ ннденикѣхъ. ннѣласта**

Публікація: Волощенко 2021b, 690 (Act 13,5); Геппенер та ин. 1969, 126–7 (фотокопія арк. 4); Гнатенко 2012a, 105–20 (фотокопія арк. 1–8 зв.); Грунський, Ковальов 1941, 257–8 (Act 9,36–42); Колесса 1923, 48 (фотокопія арк. 6 зв.); Кочубинський 1876, 194–5 (Act 9,28–31); Кочубинський 1892, 234–5 (Act 9,28–42); Маслов 1910b, 240, 244–69 (Act 9,28–13,5, коментарі й фотокопія арк. 6 зв.); Сімович 1932, 107–8 (Act 11,26–30).

Act 13,5–20 (ХА Краків, 4–4 зв.).

Инципіт (арк. 4): **нѡяна слоѡцоѡ. прошьдѣшаже о/стровъ допифа. обрѣтоста неѣкого / вълѣва. лѣжа прѣкѣ жндовини.**

Експліцит (арк. 4 зв.): **нрѣѡрь / сеѡлѣ нѣѣнѣкъ въѣллілн ханиснѣтѣ. / въѣлнлѣнѣ въѣллілн нхъ. нпоуѣты**

Публікація: Волощенко 2021b, 689–90 (Act 13,5–6; 13,20).

Act 13,20–15,29 (ХА Львів, 1–6 зв.).

Инципіт (арк. 1): **рѣхъ сътъ лѣтъ нпѣтндесѣтѣ да/ствѣ нѣлѣ соѡдннѣ доѡлнлнлн прѣкѣ.**

Експліцит (арк. 6 зв.): **въѣложити / вѣлѣ таѡтѣ. рѣѣ снхъ ноѡжѣ/нѣхъ. ѡѡдлѣитнѣ ѡтрѣѣ не**

Публікація: Волощенко 2021b, 690 (Act 13,20; 13,29); Сирку 1895, СХСІІ (Act 13,42–50); Kaluzhniatskyi 1896, 30–6.

Act 15,29–16,4 (ХА Краків, 5–5 зв.).

Инципіт (арк. 5): **прнѣѣннѣ. нѡѣкрѣѣ. ноѡдѣлѣ/нннѣ. нѡлѣобѣѣннѣ. ѡннхъ/же себе съѣлѣдѣнѣще добро сътворн/тн нлѣте. съдрѣвн боѡдѣте.**

Експліцит (арк. 5 зв.): **въѣдаѡцебо вен оѡца неѡ / нѣко еллннѣ бѣ. неѡдѣже проѡ/жѣста гѣдѣ. прѣдѣлѣше нлѣ.**

Публікація: Волощенко 2021b, 689, 690 (Act 15,29; 16,4).

Act 16,4– Act 18,14 без кінця (ХА Львів, 11–16 зв.).

Инципіт (арк. 11): **хлнннннѣ ѡѡуѣннѣ нѣрѣуѣннѣ ѡпѣлѣ. / нѣстарѣѣ соѡщнхъ вънѣрѣлѣтѣ.**

Експліцит (арк. 16 зв.): **ѡѡце ѡѡбо неѣрѣѣѣѣ неѣкаѣѣ бѣлѣ. / лн онѣѣѣ ѣлѣѣ ѡннѣѣн. послѡвоѡ**

Публікація: Kaluzhniatskyi 1896, 37–43.

Act 18,15–28 втрачено.

Act 19,1–28,13 без кінця (ХА Львів, 17–39 зв.).

Инципіт (арк. 17): **бѣѣже соѡщнѡцоѡ. ѡпѡлѣосоѡ въѣсѡрн/нѡѣ. пѣѡвоѡ прошьдѣши въѣшь/нѣѣѣѣ ѣтрѣнѣ.**

Експліцит (арк. 39 зв.): **прѣѣѣѣѣлѣ дѣнн / трн. нѡѡѡѡѡѡѡ прѣшьдѣше. прн/ѣѣѣѣѣлѣ върннѣнѣ. поѣдннѣѣѣ**

Публікація: Сімович 1932, 108–9 (Act 28,1–10); Kaluzhniatskyi 1896, 44–68.

Act 28,14–25 втрачено.

Act 28,26 без початку – Act 28,31 (ХА Львів, 40).

Иницијит (арк. 40): **рѣцѣ слоужыль оцслышнѣ. ннѣмлате рѣ/зѣцѣтн. ннѣдацѣ виднѣ ннѣмлате / видѣтн.**

Експлицит (арк. 40): **проповѣдѣ црѣтѣвѣ бѣ/іє. поцѣя ієже огнѣ іє хѣтѣ. свѣсцѣтѣ дѣ/рѣновѣнѣкѣ невѣзбраньно.**

Публикація: Kaluzhniatskyi 1896, 69.

Передмова Соборним посланням.

прѣдѣсловѣе съборныкѣ по/сѣляннѣкѣ (ХА Львів, 41–2).

Иницијит (арк. 41): **ѡмѣлѣ мѣла сълѣтѣцѣлѣ. / неботѣрѣнѣ. мѣлѣ нже мѣ / трѣдѣ науннѣнѣца**

Експлицит (арк. 42): **ікоцѣпноже нсѣвѣдѣ/тѣлѣствнѣкѣ рѣзѣлѣрно ѿсоц/дѣ сътворѣла.**

Соборне послання Якова (ХА Львів, 42–52).

Написаныє. н/іаковѣя епистолия.

Иницијит (арк. 42): **Понієже сѣлѣ іаковѣ снѣ пн/шѣтѣ рѣсѣяннѣкѣ. ѿбо/нѣ надѣсѣте іколѣноц.**

Експлицит (арк. 42 зв.): **оста/влѣннѣе грѣхѣвъ. нѣ тако іконѣ/уѣвѣієтѣ епистолию:**

Гла/вѣ іаковѣя епистолия.

Иницијит (арк. 42 зв.): **ѡ Отырѣннѣ невѣрѣ несоцѣлѣнѣтѣ. н/осѣлѣренѣ мѣцѣдрѣстнѣ ісѣбѣйтѣмѣлѣ.**

Експлицит (арк. 43 зв.): **ѡ Іако послѣожитнѣ по/добѣієтѣ епѣсннѣу нѣскрѣпнѣго.**

арк. 43 зв.:

Іакоже бѣсе мѣрѣстнѣ уѣлѣцнѣ вѣсѣ/пнѣсннѣ нѣхѣ жнѣснѣнѣтѣхѣ. нѣлѣ/нѣ свѣмнѣ сѣнѣмнѣ нѣмѣнѣнѣтѣ/сѣ лѣбѣтѣ. тако наплѣнѣ вѣнѣуѣ/тѣцѣхѣ съпнѣсннѣ свѣнѣхѣ. рѣ/вѣнѣ бѣ іє хѣ нѣмѣнѣнѣтнѣсѣ лѣтѣтѣ / рѣзѣцѣтнѣбѣ іако дрѣцѣнѣ нѣнѣжнѣ / творѣтѣ епистолию снѣ нѣіаковѣ_лѣ. / іакоже рѣчѣ еѣсѣвннѣ вѣцѣрѣкѣвѣнѣтнѣ повѣсѣтнѣ:

Iac 1,1–5,20.

Иницијит (арк. 43 зв.): **Іаковѣ бѣі нѣгѣі іє хѣіоцѣ рѣвѣ. / обѣмѣ надѣсѣте іколѣноц**

Експлицит (арк. 52): **спѣсѣтѣ дѣшнѣ / ѿсѣлѣртнѣ. нѣпоіскрѣпѣтѣ мнѣо/жѣство грѣхѣвъ.**

Публикація: Kaluzhniatskyi 1896, 73–9.

Перше соборне послання Петра (ХА Львів, 52–61 зв.).

Писаныє / петрова посланья първаго.

Иницијит (арк. 52): **Понієже петрѣ соцѣнѣлѣ нѣдѣоцѣлѣ / вѣрѣсѣянннѣ. невѣвѣшнѣлѣ хрѣ/стнѣнѣноцѣлѣ.**

Експлицит (арк. 52 зв.–53): **дѣслово // вѣдѣдѣтѣ соцѣдннѣ. нѣ тако іконѣуѣвѣієтѣ епистолию.**

Главы епѣлія. ѡ. нже охѣтѣ.

Иницијит (арк. 53): **ѡ Опѣкѣ бѣтннѣ нохѣтѣ. нѣотѣрѣннѣ / ннѣпѣстннѣ нѣспѣсннѣ невѣрѣтѣ.**

пропо/вѣданѣ прѣкѣтѣ ❖

Експлицит (арк. 53 зв.): **ѡ Мѣтѣ оцѣвѣрѣшѣннѣ вѣроцѣнѣнѣкѣлѣ.**

Петрова епистолия първаго [I Pt 1,1–2,12 без кінця].

Иницијит (арк. 53 зв.): **Петрѣ апѣлѣ іє хѣвѣ. нѣзѣвѣрѣ/ноцѣлѣ съ^{пн}шѣлѣцѣлѣ. рѣ/сѣянннѣу пѣнѣтоцѣ**

Експлицит (арк. 56 зв.): **хѣцѣлѣтѣ вѣтѣ мѣкѣтѣлѣдѣтѣ. / ѿдѣбрѣтѣ дѣлѣтѣ видѣвѣшѣе про**

Публикація: Kaluzhniatskyi 1896, 80–2.

I Pt 2,13–25 втрачено.

I Pt 3,1–5,14.

Иницијит (арк. 57): **Тѣкоже нѣженѣтѣ повннѣоцѣтѣсѣ / мѣоцѣкѣлѣ свѣнѣлѣ. дѣ нже прѣтѣ/внѣтѣсѣ слѣвоцѣ.**

Експлицит (арк. 61 зв.): **цѣ/лоцѣтѣ себѣ лѣбѣзѣаннѣкѣлѣ лѣмѣбѣ/вѣ. мѣнѣрѣ вѣсѣлѣ. нже охѣтѣ нѣієтѣ мѣлнѣ.**

Публикація: Грунський, Ковальов 1941, 254–7 (I Pt 4,1–5,14); Kaluzhniatskyi 1896, 83–7.

Друге соборне послання Петра (ХА Львів, 61 зв.–68 зв.).

нашѣнѣе пѣ/тровѣ епистолия. вторѣя.

Иницијит (арк. 61 зв.): **Понієже снѣ пѣкѣтѣ сѣлѣтѣ петрѣ постѣ/лѣієтѣ. вѣрѣовѣвѣшнѣлѣ оцѣже.**

Експлицит (арк. 62 зв.): **неѿ/пѣстнѣ ѿѿцѣлѣ вѣрѣтѣ нѣ тако іконѣуѣвѣієтѣ / епистолию.**

Главы петровѣ епѣстолия.

Иницијит (арк. 62 зв.): **ѡ Оцѣвѣнннѣ вѣрнѣкѣлѣ. дѣлѣтѣ нѣзѣвѣсто/вѣноцѣлѣ. добрѣнѣ дѣтѣлнѣ.**

оцѣпѣ/ннѣкѣлѣ бѣоцѣцѣнѣхѣ бѣлѣгѣ.

Експлицит (арк. 62 зв.): **ѡ Іако подобѣієтѣ гѣовнѣтнѣсѣ. вѣсѣлнѣ / добрѣкнѣ дѣтѣлѣмнѣ.**

петрова е/пистолия іако-ѿолнѣуѣкѣлѣ. ѿ. [II Pt 1,1–3,18].

Иницијит (арк. 63): **ѡнѣноцѣ петрѣ рѣвѣтѣ наплѣтѣ іє хѣѿ/вѣ. іакоуѣшнѣлѣсѣ вѣрѣвѣ/ноцѣ уѣбѣтѣноцѣ**

вѣроцѣ сѣнѣмнѣ.

Експлицит (арк. 68 зв.): **н/рѣзѣоцѣлѣ гѣнѣ нашѣго нѣспѣ іє хѣіа. то/мѣоцѣ слѣвѣ. ннѣнѣтѣ. невѣдѣннѣ**

вѣікоцѣ мѣлнѣ.

Публикація: Kaluzhniatskyi 1896, 88–92.

Перше соборне послання Йоана (ХА Львів, 68 зв.–78).

написаннѣ іѿѣновѣ епѣлія. ѡ. іако-ѿолнѣкѣ.

Иницијит (арк. 68 зв.): **Понієже сѣлѣтѣ нѣѿѣнѣтѣ нашѣ^{вѣ} вѣвѣгѣлѣннѣ. сѣлѣтѣ нѣспѣ постѣ/лѣієтѣ.**

Експлицит (арк. 69): **нѣѣтѣ нѣстнѣнѣтѣ. нѣдѣ то/мѣоцѣ порѣботѣнѣ/мѣ. нѣдѣхрѣннѣлѣсѣ ѿнѣдоцѣ.**

главы Иоаннѣ/вѣ епѣстолия първѣя.

Иницијит (арк. 69): **ѡ Сѣвѣгѣлѣннѣсѣ бѣгѣослѣовѣсѣствнѣннѣ хрѣстовѣ ❖**

Експлицит (арк. 69 зв.): **ѡ вѣннѣнѣнѣжѣ. вѣѿмѣтѣнннѣ бѣсѣскѣтѣ уѣбѣтнѣ.**

Іоанова епістолиа първѣя [I Io 1,1–5,21].

Инициѣм (арк. 70): **Бже вѣ испѣва. неже слыши/хощѣ. неже видѣхощѣ оун/ли своиа.**

Експлицит (арк. 78): **Чадыа моя / храни теса ѿтрѣбѣ. аминь.**

Публикація: Kaluzhniatskyi 1896, 93–100.

Друге соборне послання Йоана (ХА Львів, 78 зв.–79 зв.).

Написаныи епістолиа. второе.

Инициѣм (арк. 78 зв.): **Сии како старѣць пишеть. гдѣи гни уадоуъ кѣя. / раслышати ении**

Експлицит (арк. 78 зв.): **нигѣл/ти цѣлованиа нѣлѣ. нтако конуаваетъ епи/столиа.**

Главы Иоановы епѣлѣ. второе.

Инициѣм (арк. 78 зв.): **Ѧ Попрѣшениа оправѣлѣ житни. вѣлѣбѣи бжѣи. / вѣром бѣгоутѣном.**
непрѣложном.

Експлицит (арк. 78 зв.): **Ѧ Обѣщаниа пришьствѣя него. оцѣванни / напоуѣоц.**

Иоанова епістолиа. ѣ. [II Io 1,1–13].

Инициѣм (арк. 79): **Старѣць нѣбраниѣн гдѣи гни. / нуадоуъ кѣя. каже азъ лѣблѣ.**

Експлицит (арк. 79 зв.): **цѣлоуитѣта уада сестры твоѣя. / нѣбраниѣн аминь.**

Публикація: Kaluzhniatskyi 1896, 101–2.

Трете соборне послання Йоана (ХА Львів, 80–1).

нашаныи Иоановы епістолиѣ ❖

Инициѣм (арк. 80): **Ипѣрвѣ неже приѣлаетъ него. свѣдѣтелѣс Твоѣ/кѣя вѣкли.**

Експлицит (арк. 80): **инѣвѣдѣ/ти бѣ. диклнтриаже съставиаетъ. свѣдѣтелѣс Твоѣя.**

Главы Иоановы епістолиѣ ❖

Инициѣм (арк. 80): **Ѧ Мѣтѣа оъбвршениа. нпохвалѣ. онсповѣданиа. / страньноуиениа**
братни хѣ риди.

Експлицит (арк. 80): **Ѧ Опришьствѣни кнѣиуъ вѣскорѣ напоуѣоц.**

Иоанова епѣлѣ. ѣ. [III Io 1,1–15].

Инициѣм (арк. 80): **Старѣць ганиѣви вѣз лѣблѣенѣ/лоу. негоже азъ лѣблѣо вѣн/стиноу.**
вѣз лѣблѣенѣ овѣлѣ.

Експлицит (арк. 81): **ли/рѣ тобѣ. цѣлоуитѣта дроуѣн. / цѣлоуи дроуѣгы. наникѣнѣ аминь.**

Публикація: Kaluzhniatskyi 1896, 103–4.

Соборне послання Юди (ХА Львів, 81 зв.–84).

Написаныи иудовы епістолиа.

Инициѣм (арк. 81 зв.): **Сии епістолиа пишеть. вѣровавѣшиуъ оцже. ри/злышати ении жесе.**

Експлицит (арк. 81 зв.): **Нео нлиханилѣ ариагѣлѣ. непотърѣѣ хощѣ 'днѣволиа,**

Главы иудовы епістолиѣ.

Инициѣм (арк. 81 зв.): **Ѧ Овѣниклнни ндѣвнѣ вѣрѣ. занннѣтѣ неубствѣхѣ / Ѧ нлибѣдѣнѣца**
лоуѣжѣ.

Експлицит (арк. 82): **Ѧ Мѣтѣа оѣнхѣ вѣстни. ндарѣновение утѣ сълавоу/вѣствѣлѣ бжѣиѣлѣ.**

Иудова епѣлѣ [Iud 1,1–25].

Инициѣм (арк. 82): **Иуда іс хѣовѣ рѣвѣ. братѣже н/иковлѣ. оцѣенѣшѣ бѣлѣ оцѣ/лѣ іс хѣлѣ.**

Експлицит (арк. 84): **дѣ/рѣва нѣблѣствѣ. прѣже вѣкѣ н/нѣиѣтѣ. нѣвѣса вѣкѣгы. аминь.**

Публикація: Колесса 1923, 47 (фотокопія арк. 82); Kaluzhniatskyi 1896, 105–7, фотокопія арк. 82.

Передмови посланням Павла.

сѣлѣ. Ѧ. пацѣлѣ / апѣлѣ прѣдѣ/уинаѣло кнѣи/гилѣ си/лѣ (ХА Львів, 84–84 зв.).

Инициѣм (арк. 84): **лѣбѣвѣноуоу оцѣуениа нѣцѣаниа. днѣлѣса твоѣи / лѣбѣви оѣе уѣствѣнѣи.**

Експлицит (арк. 84 зв.): **на/уиннѣа оцѣо бесѣдоу сѣдѣ. какоже истиннѣа кѣствѣ.**

повѣ/ствѣвоуи ❖

Публикація: Kaluzhniatskyi 1896, XXII–III.

Друге слово Павла (ХА Львів, 84 зв.–85).

Инициѣм (арк. 84 зв.): **Павлѣ апѣлѣ жидовнѣнѣ вѣ родѣлѣ. / ѿколѣнѣ вѣннѣамнѣвоа.**

ереснѣже фарѣсѣнѣ.

Експлицит (арк. 85): **Ѧунѣлѣствѣа сътворнѣтѣа ѿстоуитни. нли достоуноу / стѣтѣ**

длѣпрнѣлоуѣтѣ зѣхѣоу вѣроу.

Трете слово Павла (ХА Львів, 85–85 зв.).

Инициѣм (арк. 85): **Прннѣлѣже павлѣ ѿѣтѣлѣ оцѣунѣлѣ епістолиа. вѣтовѣрѣ/лѣ оцѣстрѣлнѣса**
нажнѣоуѣнѣа вѣдѣлѣсѣтѣ.

Експлицит (арк. 85 зв.): **оцѣунѣлѣствѣо. нѣовѣдоу огражѣннѣ бѣвѣшѣ. нѣдѣви/жнѣло**

оцѣтѣврѣжѣннѣе вѣрѣгы вѣдѣшѣ дѣносѣтѣ ❖

Четверте слово Павла без кінця (ХА Львів, 85 зв.).

Инициѣм (арк. 85 зв.): **Полѣтѣже нѣкоуѣлѣ вѣнѣрѣлѣлѣ пѣкѣгы ндѣ павлѣ. / хѣта вѣдѣтнѣ пѣтра.**

Експлицит (арк. 85 зв.): **павлѣ. / пѣтровнѣже дѣндѣ нѣдѣнѣа оцѣунѣтнѣ. лѣноуѣжѣ гѣрдѣгы**

Перелѣк 14 посланѣ Павла без початку (ХА Львів, 86–87 зв.).

Инициѣм (арк. 86): **уениа оѣтѣ. нпѣуѣже ѿнѣствѣнѣнѣхѣ полѣгы/шлѣннѣи нпѣкѣзѣннѣе. тѣлѣже**

Експлицит (арк. 87 зв.): **епѣрѣхннѣисѣоуи вѣлѣствѣ. прѣ/вѣнѣнѣлѣ голѣннѣи. оѣоуѣжѣннѣе лѣѣннѣа**

прѣтѣрпѣвѣ.

Пояснення апарата Евталія (ХА Львів, 87 зв.).

Иницијит (арк. 87 зв.): **Онце вса кннгы нмоцъ. образъ всакого жития на/вѣдращеніе.**

Експлицит (арк. 87 зв.): **вѣслѣдъ / ходоше утениа ради напншелъже леіе попарвѣль / селъ словесе.**

Розповідь про хронологію проповідування Павла (ХА Львів, 87 зв.–90).

Иницијит (арк. 87 зв.): **Потрѣбноже ѡн бѣ вырѣтѣ наѡ/ти. нлѣт̄ проповѣданнѣ павла.**

Експлицит (арк. 90): **ѡкоже прѣди съписа. лѣт̄. ̄. ѿ. вѣ/хъже высоупѣ лѣт̄. ̄. ѿ. ѿ. нхѣъ лѣт̄. лѣ.**

Характеристика глав.

Главопоуннаниа утениаѡ. колнко ѡждо еписто/лнѣ главъ нмлатъ. нсвѣдѣтелѣствн нгра– несъ (ХА Львів, 90–8).

Иницијит (арк. 90): **Чтение. ̄. главъ. 1-ѣ. / свѣдѣтелѣствн / ѡн. грнесъ. / Чтение. ѿ. глава. ̄. ѿ. ̄.**

Експлицит (арк. 98): **всакоя еписто/лнѣ павла апла. нлѣ/щамъ нѣкыѡ. уасѣ/наѣ рѣдѣленнѣ уѣ/рвленнѣ.**

Послання Римлянам (ХА Львів, 98–135 зв.).

Главнѣны римскы/ѣ епистола.

Иницијит (арк. 98): **ѿ бвангелъскоіе оцунѣ/іе носоццнхъ. вѣнѣоц/доц блѣдти хѣы. носоццн/хъ вѣблѣдти. носоцпа/ннн. ножитн дхѣнѣ.**

Експлицит (арк. 99): **1-ѣ Ослѡжеѣ него бѣвѣши/н навѣстоікъ ннаѣападъ. / грнесъ. лѣ.**

Прѣдъсловнѣ римскы/ѣ епистола.

Иницијит (арк. 99): **Онн посылаѣтъ ѡкорн/н-ѣа. неоцнѣще вндѣвъ римлянъ.**

Експлицит (арк. 100): **невѣзноснтнса нлѣ. прнсаженнѣ радн. / теуе пооцунѣв оцлѣлнсноц.**

къримлянѡмъ епистола павла апостола [Rm 1,1–16,24].

Иницијит (арк. 100 зв.): **Павль рмѣъ іѣ хѣовъ. ѣва/нъ аплѣ. ѡлоцунѣ вѣ/ваггелнѣ бжнѣ.**

Експлицит (арк. 135 зв.): **Блѣдтѣ гнѣ нашѣго іѣ хѣа. свѣсѣлн / вапн аплннѣ.**

Публікація: ВіВ 2013, 28–9 (фотокопія арк. 100 зв.–101); Сімович 1932, 109–10 (Rm 8,22–32); Ясіновська 2011а, 103, 119–20 (фотокопія арк. 100 зв., 102, 104 зв.); Kaluzhniatskyi 1896, XXIII–VII, 111–37.

къримлянѡмъ напѣана бѣ ѡ/корнн-ѣа. фнвнѣю слѡжбѣнн/цен. грнесъ. *а. стѣховъ. іѣ.

[Клавзула, арк. 135 зв.]

Перше послання Коринтянам (ХА Львів, 135 зв.–170 зв.).

прѣдъсловнѣ корнн-ѣннскыѣ / епистола павла.

Иницијит (арк. 135 зв.): **Онн поццнѣтъ ѡлннскыго ефе/са. вндѣвъ нхъ парвѣіе. ноц/унѣв.**

Експлицит (арк. 136 зв.): **наѣаѣа слова пнше/тѣ. нпѡдари нѣтѣмъ прѣтнѣ. нтѣко съ/конуѣвнѣтъ посланнѣ.**

главнѣны корнн-ѣннскыѣ парвѣѣ епистола.

Иницијит (арк. 136 зв.): **Олнѡѣхъ наѣапунѣнхъ грѣсѣхъ корнн-ѣнн/анъ. ѡного нсправленнѣ нмлатъ епистола.**

Експлицит (арк. 137): **вѣподобнѣ вѣстанцнхъ рнстолахъ сѣлен. / Онѣнѣннн вѣславоц нѣвнлоц.**

къкорнн-ѣнолѣ епистола. ѿ. [I Cor 1,1–7,28 без кінця].

Иницијит (арк. 137 зв.): **Павль ѣванъ аплѣ іѣ / хѣъ. волен бжнѣн.**

Експлицит (арк. 149 зв.): **ащелн ножѣнншнса. / несъгрѣшилъ нен. нацѣ по**

Публікація: Ясіновська 2010, 97 (фотокопія арк. 137 зв.); Kaluzhniatskyi 1896, 138–46.

I Cor 7,29–36 втрачено.

I Cor 7,37 без початку – I Cor 14,21 без кінця.

Иницијит (арк. 150): **блнстн свою дѣоц. добрѣ тво/рнтѣ. тѣмъже нѣдлѣѣнн / свою дѣоц.**

Експлицит (арк. 163 зв.): **вѣако нѣ несть ѡно. / ѿко нноѣаѣуѣннскы. ноцѣтъ**

Публікація: Kaluzhniatskyi 1896, 147–57.

I Cor 14,22–31 втрачено.

I Cor 14,32 без початку – I Cor 16,24.

Иницијит (арк. 164): **лѣ повинѡцнтѣса. нѣстѣбо / нестроѣннн бѣ нѣлнроц. на/ко вѣвѣхъ црѣвахъ стѣхъ.**

Експлицит (арк. 170 зв.): **лѣбѣ ѡлоѣ свѣсѣлн ва/лн. охѣѣ іѣѣ аплннѣ.**

Публікація: Kaluzhniatskyi 1896, 157–62.

Павла апла епистола пѣ/рваѣ. къкорнн-ѣола. на/пѣана бѣ ѡфнлппѣ. сте/фнннѣмъ.

нфѡртоцнатѣ/лѣ. нахннѣмъ. нтнлѡ/ѣ-енѣмъ. утени. ̄. главнѣнъ. / ̄-ѣ. послѡцшѣствн. іѣ. грнесъ. ѡ. н. ̄ѡ. [Клавзула, арк. 170 зв.]

Друге послання Коринтянам (ХА Львів, 171–195 зв.).

сѣаѣа нн корнн-ѣннскыѣ епистола вторѣѣ.

Иницијит (арк. 171): **Онн посылаѣтъ ѡмакедоннѣ. авннн еписто/лнѣ несть се.**

Експлицит (арк. 171 зв.): **нѣпокаятнса сѣгрѣшнцнлѣ. нпѡхвалѣ/ѣ сѣвршнѣтъ епистола.**

Главнѣны корнн-ѣннскыѣ епистола вторѣѣ [Инша розповідь про II Cor].

Иницијит (арк. 171 зв.): **все слово несть вѣепистола себе радн. носко/рнн-ѣхъ.**

Експлицит (арк. 171 зв.): **нпѡдатынѣ добро/дѣтелн. ногрѣдѣннн. нлоцѣавн лѣжнхъ аплѣ.**

Перелік глав II Cor.

Инципіт (арк. 171 зв.): **Ѧ** Похвалєннє поклошн бжїи. напгѣже оцпъ/вати реує.

Експліцит (арк. 172): **Ѧ** Приготованнє набоцдоцщєє єго пршаствїє.

Кыкорннѣомъ епистолиа втора [II Cor 1,1–13,13].

Инципіт (арк. 172 зв.): **Павълъ аплѣ ꙗко хрѣовъ.** воленъ / бжїиєи. нтиклѣѣи брѣ/тъ.

Експліцит (арк. 195 зв.): **набѣгы бжїи.** / **повѣщеннє єтго дхѣ.** свѣстѣ/ли вѣли. **аминь.**

Публікація: Kaluzhniatskyi 1896, 163–79.

Кыкорннѣомъ епистоли/а. Ѧ. напѣана бѣѣ ѿфиліппѣ. / **титыль нлоцком.** утєннѣ. / **д.** **главнѣнѣ. ꙗ.** свѣдѣтелѣ/ствїє. **ѣ.** **гранєсѣ.** **ѣ.** **н.** **ѣ.** [Клавзула, арк. 195 зв.].

Послання Галатам (ХА Львів, 195 зв.–208 зв.).

скасѣаннє галатѣкыѣ епистолиѣ.

Инципіт (арк. 196): **Ѧ**ни посылѣютъ ѿрнѣли. **вндѣвѣ нхъ** прѣже ноц/унѣвѣ.

Експліцит (арк. 196): **нєнцє пакы о/бгыуанѣ накасѣавѣ.** **ннѣоцунѣвѣ нхъ** свѣрши/ютъ **епистоли.**

Главнѣнѣ галатнѣкыѣ епѣли.

Инципіт (арк. 196): **Ѧ** Попрѣдѣпѣаннѣ повѣсѣ. **освоєєль прѣставлє/ннѣ.** **нѣжндѣовѣсѣ** **попѣвлєннѣ.**

Експліцит (арк. 196 зв.): **Ѧ** **Отылѣтаннєє ѿвлѣкоцщнхъ** **наосѣрѣдѣ/ннѣ.** **поврѣщеннє** **кѣновѣн жнѣнн доцхѣ/внѣ.** **гранєсѣ.** **ѣ** **ѣ** **ѣ.**

Кѣгалатомъ павлоѣ епистолиа [Gal 1,1–6,18].

Инципіт (арк. 197): **Павълъ аплѣ нє ѿулѣкѣ.** **нн/улѣкыль нѣ ꙗко хрѣовъ** **бѣє о/цѣль.**

Експліцит (арк. 208 зв.): **блѣдѣ ꙗко нашего** / **ѣ хрѣ.** **сѣдхѣль вѣшнѣль.** / **брѣтнє аминь.**

Публікація: Сімович 1932, 110–11 (Gal 4,21–31); Ясіновська 2011а, 119 (фотокопія арк. 200 зв.); Kaluzhniatskyi 1896, 180–8.

Кѣгалатомъ напѣсѣ ѿрн/ли. **утєннѣ. Ѧ.** **главнѣнѣ.** / **Ѧ.** **свѣдѣтелѣсѣтвнѣ.** **ѣ.** / **гранєсѣ.** **сѣг.** [Клавзула, арк. 208 зв.].

Послання Ефесянам (ХА Львів, 208 зв.–222 зв.).

скасѣаннє ефєсѣкыѣ епистоли.

Инципіт (арк. 209): **Ѧ**ни посылѣютъ ѿрнѣли. **нєоцвндѣвѣ нхъ.** **нѣ/слышѣвѣ онѣхъ.**

Експліцит (арк. 209 зв.): **оцлѣзѣвѣ вѣ словєсѣ.** **насотѣноц.** / **нлѣтн брѣждѣ.** **нцє** **сѣконуѣвѣютъ епистоли.**

Главнѣнѣ ефєсѣкыѣ епистоли.

Инципіт (арк. 209 зв.): **Ѧ** **Онѣбрѣннѣ нашєєль.** **єже охѣт.** **повѣвожєнн/н.** **нѣсвѣршеннѣ.**

Експліцит (арк. 210): **Ѧ** **Обѣрѣ вѣроцжєннѣ охѣт** **нлѣ.**

кѣефєснолѣ павлоѣ епистоли [Eph 1,1–6,24].

Инципіт (арк. 210): **Павълъ аплѣ. ꙗко хрѣовъ.** / **воленъ бжїиєи.** **соцщнѣль** / **вѣефєсѣ.**

Експліцит (арк. 222 зв.): **блѣдѣ** / **сѣвѣстлѣ.** **лѣбѣщнѣлн гѣ** / **нашего ꙗко хрѣ.** **вѣнєстѣлѣ/ннѣ** **аминь.**

Публікація: Воскрєсєнський 1908, 284–326 (Eph 4,9–6,24); Ясіновська 2008, 313 (фотокопія арк. 221 зв.); Kaluzhniatskyi 1896, 189–97.

Кѣефєснолѣ напѣанн бѣѣ / **ѿрнѣли.** **тѣхнѣкыль.** **утє/ннѣ. Ѧ.** **главнѣнѣ. ꙗ.** **сѣвѣ/дѣтелѣсѣтвнѣ.** **Ѧ.** **гранєсѣ.** / **ѣ.** **н.** **Ѧ.** [Клавзула, арк. 222 зв.].

Послання Филип'янам (ХА Львів, 222 зв.–232).

скасѣаннє флїппннѣкыѣ епистолиѣ.

Инципіт (арк. 222 зв.): **Ѧ**ни посылѣютъ ѿрнѣли. **вндѣвѣ нхъ** **высоц/пѣ ннѣоцунѣвѣ.**

Експліцит (арк. 223): **ннѣкасѣавѣ пѣкы оѣгы/уанѣль свонѣль.** **нцє** **кѣонѣуѣвѣютъ епистоли.**

Главнѣнѣ флїппннѣкыѣ епистоли.

Инципіт (арк. 223): **Ѧ** **Похѣла одѣбрѣдѣтелн флїппннѣнѣ.** **нлѣтѣвѣ** / **сѣвѣршеннѣ.**

Експліцит (арк. 223): **Ѧ** **Прнѣятнє послѣанѣєє** **кѣлоц слѣоцжѣвѣ.**

кѣфлїппнснолѣ павлоѣ епистолиа [Phil 1,1–4,23].

Инципіт (арк. 223 зв.): **Павълъ нтнклѣѣи рѣвѣ** / **бѣ ꙗко хрѣовъ.** **вѣтѣль сѣты/лѣ.** **охѣтѣтѣ.**

Експліцит (арк. 232): **блѣдѣ гѣ** **нашего ꙗко хрѣ.** **сѣдоц/хѣль вѣшнѣль.** **аминь.**

Публікація: Ясіновська 2016, 589 (фотокопія арк. 231); Kaluzhniatskyi 1896, 198–203.

Кѣфлїппнснолѣ напѣсѣ ѿрнѣли. **єпѣфрѣднѣтѣль.** **утєннѣ/н** **дѣтѣ.** **главнѣнѣ. Ѧ.** **гранєсѣ. сѣ.** [Клавзула, арк. 232].

Послання Колосянам (ХА Львів, 232–241 зв.).

скасѣаннє колѣсаннѣкыѣ епистоли

Инципіт (арк. 232): **Ѧ**ни поцщѣютъ ѿрнѣли. **нєвндѣвѣ н/хъ.** **нѣлѣшы** **єже онѣхъ.**

Експліцит (арк. 232 зв.): **нѣлѣоднѣкн** **поунѣстн епистоли.** **нѣжє** **нѣ/лѣоднѣкнѣ.** **дѣпоуѣтоцѣтѣ нєнн.**

Главнѣнѣ колѣсаннѣкыѣ епистоли.

Инципіт (арк. 232 зв.): **Ѧ** **Похѣлєннє околѣсаннѣхъ.** **пѣзнѣвѣшнѣль бѣ** / **оцпѣвѣаннѣєль.**

Експліцит (арк. 233): **Ѧ** **вѣнѣєжє** **кѣпрнѣсѣтѣль** **єдннѣоднѣшнѣ.** **нѣкѣ/унѣжнѣль** **лѣоцдрѣно.** **нѣлѣотрѣно.**

кѣколѣсаннѣєль. павлоѣ епистолиа [Col 1,1–4,18].

Инципіт (арк. 233): **Павълъ аплѣ ꙗко хрѣовъ.** **во/ленъ бжїиєи.** **нтнклѣѣи/н** **брѣтѣ.**

Експліцит (арк. 241 зв.): **цѣловѣаннє** **лѣоєи роцѣкѣо** **пѣ/вѣлєи.** **полннѣтѣ** **лѣоѣ оцѣгы.** / **блѣдѣтѣ** **сѣвѣлн** **аминь.**

Публікація: Kaluzhniatskyi 1896, 204–9.

Къколасиенъ написана бысть / ѿрима. тцхникъ. понни/мъ. утени двѣ. главн/знь. ї. гринь. сї. [Клавзула, арк. 241 зв.]

Перше послання Солунянам (ХА Львів, 241 зв.–250).

сыказаннїе фессалоннубыкыя първья епистоли

Инициит (арк. 241 зв.): **Сии пощияеть ѿа-фннъ. видѣвъ нхъ прѣже. / нходнвъ исквоѣнїа.**

Експлицит (арк. 242): **заклиннаи нхъ. поунсти епистоли сию всен / братни. неице сыконѹавиаетъ епистоли.**

Публікація: Сирку 1895, СХСIII; Kaluzhniatskyi 1894, 595.

главнзны фессалоннубыкыя първья епистоли

Инициит (арк. 242 зв.): **ї Похвала фессалонникномъ. одостоннхъ подвѣ/зѣхъ апльсѣхъ.**

Експлицит (арк. 242 зв.): **ѣ Млѣва остѹинї дѣа. идѣи нтѣлесе.**

къфессалонникномъ павлова първья епистоли [I Th 1,1–5,28].

Инициит (арк. 242 зв.–243): **Павла нсплоцанъ. нти/лѣ-фен. црїѣви селоцнѣ/сѣн. овозѣ оїн наше//мъ**

Експлицит (арк. 250): **блѣдтъ гї нашего їе хїа свѣмѣ мннъ.**

Публікація: Kaluzhniatskyi 1896, 210–15.

Къфессалонникномъ първья / написана ѿа-фннъ. утение. ї. / главъ. ѣ. гринь. рсѣ. написана / бѣ ѿлица пацлова. нсплоцаннѣ. / нтилѣ-фѣова [Клавзула, арк. 250].

Друге послання Солунянам (ХА Львів, 250 зв.–254 зв.).

сыказаннїе фессалоубыкыя вторья епистоли.

Инициит (арк. 250 зв.): **Сии пощияеть ѿрима. авни епистолиа ксть / си. дроцн нсплоцнїанїе.**

Експлицит (арк. 251): **цѣлованнїе своєю роцкою напис/въ. еже си знименнїе въсѣхъ епистолиахъ сыказа.**

главнзны фессалоннубыкыя вторья епистоли.

Инициит (арк. 251): **ї Похвала о-фессалонникнхъ. вѣры нлїбве. нтѣрпѣ/ннїа въѹтѣннѣ. нмлѣва осконѹаннїи нхъ сѣм/внѣ. въславѣ хѣѣ.**

Експлицит (арк. 251): **ѣ Млѣва оспроц. нже ѿхїа.**

къфессалонникномъ вторья / павлова епистоли [II Th 1,1–2,3 без кінця].

Инициит (арк. 251 зв.): **Павла нсплоцанъ нти/лѣ-фен. црїѣви селоцнѣ/сѣн. овозѣ поїн на/шѣмъ.**

Експлицит (арк. 252 зв.): **даннїстоже / васъ прѣлѣстнѣ. ннпоїедї/ноклоцже исковарствоц. ниско а/ше непрадѣтъ оѣстоцпаеннїе**

Публікація: Kaluzhniatskyi 1896, 216–17.

II Th 2,4–14 втрачено.

II Th 2,15 без початку – II Th 3,18.

Инициит (арк. 253): **сѣ нпоѹнсте. ащеже ли сло/въмъ. ащеже ли епистоли/їен нашен.**

Експлицит (арк. 254 зв.): **блѣдтъ гї нашего їе хїа. / свѣѣли вѣли мнннъ.**

Публікація: Kaluzhniatskyi 1896, 218–19.

Къфессалонникномъ вторья. / написана бѣ ѿа-фннъ. утени/їе їединно. главнзнь. ѣ. грм/несь. рѣ. [Клавзула, арк. 254 зв.]

Послання Евреям (ХА Львів, 254 зв.–285).

сыказаннїе евреискыя епистолиа.

Инициит (арк. 254 зв.): **Сии пощияеть ѿнталиа. авни епистоли/їа си. понїеже жидове стоахоц възаконѣ.**

Експлицит (арк. 255): **хїа дѣлиа тѣрпѣннїе. нпринноцднвѣя ѹтїтї / попы. свѣршиаетъ епистоли.**

Друга передмова.

Инициит (арк. 255): **Епистолиаже къевреомъ. мнннїаїетъ ниско / нѣсть павлова. зѣобразъ.**

Експлицит (арк. 255 зв.): **дѣмѣ оѣво свѣрнїавою въмъсѣхъ. аїеже о/петровѣ ѹдн въобрѣзаннїе.**

Третья передмова.

Инициит (арк. 255 зв.): **ї понїеже обѣщаннїе проповѣданнїе. поѹннїи / бѣши нже ѿнїден. ниско оѣстоцпаеннїе оѹннѣ**

Експлицит (арк. 256): **многъ исраты пїати ннно много. кѣжетъ нѣпа/влѣѣ бѣтїи епистоли се. нискоже нїлатъ поѹ/тение їен.**

главнзны евреискыя епистолиа.

Инициит (арк. 256): **ї Бѣсловнѣ хѣо. въславоц оїа нѣмѣсть. надъ вѣѣли. / сѣоунцнннїемъ зѣмннѣхъ. ѿнїелнже възїде / вѣнѣсѣскоцн славоц.**

Експлицит (арк. 257): **исѣ Млѣва къбоѹ обѣвоженнїи въ/дѣлндрѣтелѣ. нѣмѣлѣтннн/н. гринь. оѣ.**

къевреомъ павлова епн/столиа [Hbr 1,1–13,25].

Инициит (арк. 257 зв.): **ї многоѹастанно. нлѣно/горацнѣмѣно. дрѣвлїе / бѣ глѣвъ оїѣмъ прїїсѣ.**

Експлицит (арк. 285): **Цѣлоцнѣ въсоцннн ѿнта/лнїа. / блѣдтъ свѣѣли вѣли мнннъ.**

Публікація: Ясіновська 2010, 99, 101 (фотокопія арк. 273, 279 зв.); Ясіновська 2016, 590 (фотокопія арк. 279); Kaluzhniatskyi 1896, 220–39.

Къевреомъ написана ѿнталиа. / тнлѣ-фенѣмъ. утениа трн. / главнзнь. исѣ. свѣдѣтелѣсѣтѣ. / к-ф. гринь. ѣ. тнтрн [Клавзула, арк. 285].

Перше послання Тимотею.

СЫКАЗАННІЄ ТИМОФЕОВЫ ПЕРВЫЯ ЕПИСТОЛНІА (ХА Львів, 285 зв.–286).

Инципіт (арк. 285 зв.): **СНН ПОЦІАЮЄТЪ ѿМОДНИКІЯ ФАЦІНІСЪЯ. / АВИНА ЕПИСТОЛНІА СН. ВЪЕФЕСЪ ДРОЦН НЖИДО/ВЫСЪ ЖИВОЦЦЕ.**

Експліцит (арк. 286): **ПРЪСЪТЪ/ПНША ВЪРОЦ. ТИ ТАКО СВЪРШАЮЄТЪ ЕПИСТОЛІН.**

ГЛІВЦНЪ ЕПИСТОЛНІА ПЕРВЫА. КЪТИМОФЕУ (ХА Львів, 286–286 зв.).

Инципіт (арк. 286 зв.): **І ОНАСТАВЛЕННІ ВЪЛЮБЪВЪ БОЖИ.**

Експліцит (арк. 286 зв.): **ІН БОГАТЫЛЪ НАСТАВЛЕННІЄ. НАИСТИННОЦІ / ЖИЗНЪ. ГРАНСЪ. КЪ.**

a timoteu pauluf epiftolif piruaja. // **КЪТИМОФЕУ ПЕРВА ЕПИСТОЛНІА. ПАВЛОВА** [I Tim 1,1–4,8] (ХА Львів, 286 зв.–291 зв.).

Инципіт (арк. 287): **ПАВЛА АПЛА ІЄ ХЪОВЪ. / ѿПОВЕЛЪННІА СІСА НА/ШЕГО БІ.**

Експліцит (арк. 291 зв.): **СИВРНЫЯХЪЖЕ ИСТАРЪУСЪ/ХЪ БАСННІ ѿРЦАНСА. /**

ПРОЦУАНЖЕСА ВЪЛЮГОВЪРСТІН. / ТЪЕСЪСКОЮЄО ПРОЦУАННІЄ. ВЪ

Публікація: Ясіновська 2011b, 367 (фотокопія арк. 287); Kaluzhniatskyi 1896, 240–3.

I Tim 4,8–5,4 (ХА Краків, 6–6 зв.).

Инципіт (арк. 6): **КЛАЛЪ ІЄСТЪ ПОЛЪСНО. АЕЛЮГОВЪ/РЪСТІЄ ІЄТВЪСАКОЛОЦ ІЄСТЪ ПО/ЛЪСНО. ОБЪТОВАННІЄ ПЦІА.**

Експліцит (арк. 6 зв.): **УЪСТИ РОДІ/ТЕЛІЄЛЪ ВЪЗДАІТИ. СЕБО ІЄСТЪ / ДОБРО ИПРИЯТЪНО ПРЪДЪ БІІ.**

Публікація: Волощенко 2021b, 689 (I Tim 4,8; 5,4).

I Tim 5,5–6,2 (ХА Львів, 7–8 зв.).

Инципіт (арк. 7): **АНСТАІА ВЪДОВЦА ПОЦІЄДІНЪ/НА ОЦПЪАЮЄТЪ НАБІ. ИПРЪБЪ/ВІАЮЄТЪ ВЪЛІТВАХЪ НОЦЪ ИДІНЪ. / ПЪМОЛІЄННІАХЪ.**

Експліцит (арк. 8 зв.): **ІАКО / ВЪРНИ СОЦЪ. ПЪЗЪЛІЄЛЕНІ. / ЗАСОЦПАЩЕН БЛІДЪ. СІ / ОЦУИ ПЛОЛІ.**

Публікація: Боянівська 2001, 245 (фотокопія арк. 7); Kaluzhniatskyi 1896, XXIX, 244–5.

I Tim 6,3–21 втрачено.

ІАЖЕ ІЄСТЪ КАНТРОПЪЛЪСАІА ФАЦІНІ ІСАПАТІАНЪ/СЪ. УТЕННІЄ. І. ГЛІ. ІН. СВЪДЪТЪЛЪСТВЪ. Ї. / ГРАНСЪ. І. ТН. І. [Клавзула без початку, арк. 9].

Друге послання Тимотею.

СЫКАЗАННІЄ ВТОРЪЯ ЕПИСТОЛНІА ПАВЛОВЫ КЪТИМОФЕУ (ХА Львів, 9–9 зв.).

Инципіт (арк. 9): **СНН ПОЦІАЮЄТЪ ѿРЦІА. / АВИНА ЕПИСТОЛНІА ІЄ/СТЪ СН. ШЪДЪШІАХЪ СВНІІА**

Експліцит (арк. 9 зв.): **ІАКО/ ПІНОГО ЗЪЛО ПОКАЗАВЪША ІЄЛОЦ. И ТАКО СВЪ/РШАЮЄТЪ ЕПИСТОЛНІН.**

ГЛІВЦНЪ КЪТИМОФЕУ ВТОРЪЯ ЕПИСТОЛНІА (ХА Львів, 9 зв.–10).

Инципіт (арк. 9 зв.): **І ПОХВАЛА ВЪРЪ ТИМОФЕОВЪ. НЕБЪЖЕННІЄ ТЪ/РПЪННІА. ІАКО ПОДОБАЮЄТЪ БЛЮГДЪТІН.**

Експліцит (арк. 10): **ѿ ОВОЦДОЦІННІ ІЕГО ІКОМЪУНІТЪ.**

КЪТИМОФЕУ. Ї. ЕПИСТОЛІА ПАЦЛО [II Tim 1,1–10] (ХА Львів, 10–10 зв.).

Инципіт (арк. 10): **ПАВЛА АПЛА ІЄ ХЪОВЪ. ВО/ЛІЄН БЖЪІЄН. ПОПОВЕЛЪ/ННІ ЖИЗНІ ІАЖЕ ОХЪТЪ / ІЄТЪ.**

Експліцит (арк. 10 зв.): **ІАВЛЪШЕ/СА НЪІНЪ. ПРОСЪТЪЩЕННІЄЛЪ / СІСНТЕЛІА НАШЕГО ІЄ ХЪІА. РАСДРОЦ**

Публікація: Запаско 1995, 198 (фотокопія арк. 10); Стасів 2015, 21 (фрагмент фотокопії арк. 10); Kaluzhniatskyi 1896, 248.

II Tim 1,10–2,4 без кінця (ХА Краків, 7–7 зв.).

Инципіт (арк. 7): **ШЪШАГО ОЦЪО СВЪЛЪРЪТЪ. ПРОСЪТЪ/ТИВЪШАГОЖЕ ЖИВОТЪ. ИНЪ/ИСТЪЛЪННІЄ СВІАГЪЛІЄЛЪ.**

Експліцит (арк. 7 зв.): **НИКТОЖЕ ВОИНЪ БЫВАІА О/БАЗІАТЪСА ІКОЦПАІІН ЖИ/ТИНІСАІІН. ДІАВОЄВОДЪ ГОДЪ**

Публікація: Волощенко 2021b, 690 (II Tim 1,10; 1,15–2,4).

II Tim 2,5–4,22 втрачено.

Організація тексту

Христинопільському Апостолові притаманний, як іншим уставним тогочасним кодексам, частковий розподіл тексту на групи слів, що максимально наближено передано в цій статті при наведенні цитат чи передачі переліку текстів. Писар передбачив наявність заголовків та рубрикації, натомість не подав колонтитулів. Окрім цього, наявні ініціали та заголовні літери, призначені для кращої уваги читача, адже вони фіксують межі окремих новозавітних книг, глав і віршів. Послання апостолів поділені на глави із внутрішніми заголовками. Навколо основного тексту розміщені паралельні коментарі до нього на верхніх, нижніх і зовнішніх берегах.

Структурні частини Христинопільського Апостола розпочинаються кіноварними заголовками, які стосуються передмов (ХА Львів, 9, 41, 42, 52, 61 зв., 68 зв., 78 зв., 80, 81 зв., 94, 99, 135 зв., 171, 195 зв., 209 зв., 222 зв., 232, 241 зв., 250 зв., 254 зв., 285 зв.), списків глав (ХА Львів, 9 зв., 42 зв., 53, 62 зв., 69, 78 зв., 80, 81 зв., 90, 98, 136 зв., 171 зв., 196, 209 зв., 223, 232 зв., 242 зв., 251, 256, 286) і безпосередньо Послать (ХА Львів, 10, 53 зв., 62 зв., 70, 78 зв., 80, 82, 100, 137 зв., 172, 196 зв., 210, 223 зв., 233, 242 зв., 251 зв., 257 зв., 286 зв., 287), збережених у львівській частині.

Автентичне структурування тексту відображене в маркуванні його складових частин, які можна умовно класифікувати на два типи. Перший спосіб полягав у тому, що індекс глав ставився безпосередньо в межах тексту на початку відповідної глави вгорі перед її першим словом кіновар'ю чи коричневим атраментом. За цим індексом під текстом на нижньому березі вміщувалася назва відповідної глави. Вона записувалися кіновар'ю або коричневим атраментом. Доприкладу, на початку уривка Act 13,16, перед словами **ВЪСТАВЪ ЖЕ ПАВЛА ИПОКІАНОЦЪ РОЦІСОЮ РЕУЄ. КЛОЦЖИ НЪЛІНТЪНЄ. НЕВОІЩІНІСА БІ ПОСЛОЦ_ШІАТЪ**, переписувач поставив кирилицею номер **ІІ** [20]. Під цим же номером на нижньому березі записав **ІІ ПАВЛІЄ ЦВЪТНОЄ ВЪХІ ОЦУЕНІЄ. ѿЗАКОНІА ЖЕ ИПОРАДОЦ ѿПРІІСЪ**, що відповідає назві заголовку цієї глави (ХА Краків, 4 зв.).

Другий спосіб передбачав, що номер глави ставився на зовнішньому березі коричневим атраментом. Заголовок писався, як в першому випадку, під текстом (індекс і назва глави – кіновар’ю), а в разі, коли на одній сторінці містились початки двох глав, то заголовок першої з них містився над текстом, а другої – внизу. Наприклад, для уривка I Tim 4,11 переписувач проставив коричневим атраментом цифру **ϥ** [9] на відстані близько 20 мм зліва від тексту, поруч слів **запрѣщати снѣ поученикъ**. Цьому номерові відповідає кіноварний заголовок під текстом: **ϥ опрлежанинъ его и оцѣкън** (ХА Краків, 6). Ідентичний заголовок є в перелікові глав до послання I Tim львівської частини *Христинопільського Апостола* (ХА Львів, 286 зв.).

У разі наявності на одній сторінці початків двох глав, переписувач виніс заголовок першої глави вгору над текстом **ї опрнклѣуенинъ**, який стосується уривка I Tim 5,1 **старци не сътвори пакости. нъ оцѣшани лѣзы оца. оцнѣны лѣзы браты**. Другий заголовок знаходиться під текстом – **їѡ овѣдовнъ вѣстѣ вѣрѣenni**, який написаний до уривка I Tim 5,3 із початковими словами **вѣдовница уѣти истиннъ. нъня. вѣдовница** (ХА Краків, 6 зв.).

Писар за допомогою маргінальних дописок “**нѣтѣпи на се**” (перейди на це) від одного уривка скерував читача до іншої частини тексту. Наприклад, на внутрішньому березі початку вірша I Tim 4,9 – **вѣрно слово и всако слово приятии достоинно**, написав вираз “**нѣтѣпи на се**” й додав позначку, яка нагадує літеру іжицю V, у середині якої міститься хрест, виконаний із кіноварних крапок (ХА Краків, 6). Вказаний символ V, він проставив між словами вірша I Tim 4,16 – **даниа поученикъ прилежи нхъ. V се бо творам себе спсешн. и послошамцага тебе** (ХА Краків, 6 зв.). У львівській частині поруч вірша I Cor 5,9 писар скерував читача до уривка, який починається з вірша Gal 3,13, за допомогою символу f і приписки “**нѣтѣпи въ галицѣнъ епѣ хнѣны нисѣпи ѿ клатвы. ісѣ. да овѣтованыѣ дѣа прилежѣлѣ вѣрою**” (ХА Львів, 145, 201 зв.). Натомість біля початкових слів Gal 3,13 він занотував, що уривок є прикладом “**прикладъ къ**” до уривка I Cor 5,9 (ХА Львів, 201 зв.). Схожих перехресних посилань на окремі частини тексту, з використанням різноманітних маркерних символів, у львівській частині нараховується понад двадцять (ХА Львів, 10, 10 зв., 20 зв., 53 зв., 54 зв., 100 зв., 101, 197, 198 зв., 261, 261 зв., 271 зв., 272, 277 зв., 278 зв., 279, 279 зв., 283, 285, 288 зв., 289).

Рубрикаційний апарат тексту доповнює система індексування уривків. Вона складається з кирилических цифрових позначень кіновар’ю, які писар помістив на маргінесах. Навпроти того чи іншого уривка знаходяться дві цифри: перша означає день тижня, який розпочинався неділею, а друга – номер тижня, починаючи від Великодня чи Зіслання Святого Духа, або ж тиждень у часових рамках Великоднього посту. Позначення **ѡ. дѣ.** у київській частині означало, що уривок, поруч з яким записані ці цифри, належить читати в неділю четверту після Великодня (ХА Київ, 1 зв.), **дѣ. ѣ.** у краківській частині – в середу п’ятого тижня по Воскресінню Ісуса (ХА Краків, 4 зв.). Позначення **ѣ. кѣ.** у львівській частині означало про призначення уривка для читання п’ятниці 26 Неділі після Зіслання Святого Духа (ХА Львів, 10), а маркування **ѡ. ѡ. пѣ.** – в неділю другу Великоднього посту (ХА Львів, 258). Основний переписувач також відзначив рубриками тексти, призначені у день початку індікту, тобто церковного

новоліття, який припадав на 1 вересня, тоді ж згадувалася пам’ять Симеона стовпника “**новолѣцъ лѣтѣ**”, “**секеонѣ. ѡ. ѣ. р.**” (ХА Львів, 288 зв., 291). У краківській частині переписувач додав рубрику текстові суботи першої неділі Великоднього посту, у яку також випадало відзначення свята Теодора Тирона “**въ соѣ. ѡ. пѣ. сѣлѣ ѡ-еодорѣ**” (ХА Краків, 7 зв.).

Аналіз тексту засвідчив, що, окрім основного переписувача, наносили маркування інші особи упродовж XII–XVI ст. Передовсім варто згадати дописки писаря розлогих коментарів, який залишив десять маргінальних записів календарного характеру. Він підписав уривки, які читаються у дванадцяті свята Різдва Христового “**на рѣство**”, Богоявлення “**вѣ на вѣовленне**”, першу неділю після Богоявлення “**ѡ по вѣовленни**”, Стрітення “**на вѣстарѣтєнне**”, Преображення “**на преображенне**”, Успіння “**на вѣспєнне сѣтѣн вѣн**” та Різдва Богородиці “**на рѣство сѣтѣн вѣн**” (ХА Львів, 63 зв., 153, 203, 204 зв., 216, 226, 267). Йому належать позначення уривків у день пам’яті апостолів Петра і Павла “**петровъ дѣнѣ**”, а також загальної служби мученикам “**ѡѡ. овѣць**” (ХА Львів, 118, 191).

Уставним типом письма, подібно першому та другому писарям, інша, третя людина, залишила рубрикаційні позначки до тексту в XIII–XIV ст. Вони стосувалися насамперед дублювання маркування основного писаря, але більш розлогіше: **въ пацѣ дѣ нѣ** (ХА Київ, 4 зв.), **въ сѣ. ѣ. нѣ** (ХА Краків, 4 зв.), **въ ѡѣ. ѡ. нѣ** (ХА Львів, 110 зв.). Його почеркові належать також підписи до уривка, який читається у Переполовинення свята П’ятидесятниці “**преполовєныѣ**” (ХА Львів, 3). Інший вид його позначень стосувався написання кінців уривків за допомогою скорочень **коньч** (ХА Київ, 1, 1 зв., 5 зв.; ХА Краків, 4 зв.; ХА Львів, 17, 24 зв.), **ісѣ** (ХА Краків, 5 зв., 6 зв., 7 зв.; ХА Львів, 4 зв., 7, 14) і **дѣ** (ХА Краків, 6; ХА Львів, 8, 20 зв., 46 зв.).

Четвертим почерком, раннім півуставом, який за палеографічними ознаками належить XVI ст., підписано вісім уривків, зокрема, на Воздвиження Чесного Хреста Господнього “**на възвѣнѣ**”, “**возвѣнѣнѣ**”, днів пам’яті Йоана Хрестителя “**пѣтунѣ**”, “**коч пѣтунѣ**”, “**па пѣтунѣ**”, Діонісія Ареопагіта “**ѡ сѣ дѣѡсѣнѣ**”, “**коч дѣѡннѣ**” та імператора Костянтина “**цѣн костѣттинѣ**” (ХА Львів, 1, 1 зв., 14 зв., 16, 17, 33 зв., 138 зв., 139). Цим почерком також відзначено початки (зачала) читань і межі уривків за допомогою спеціальних скорочень: **ѣ лѣ**, **ѡ тѣ**, **ѡ тѣ**, **ѡ тѣ** (ХА Краків, 5, 6, 6 зв., 7 зв.). Окрім цього, він проставив кінці уривків, призначених для щоденного читання. Доприкладу, кінець вірша Act 13,12, який визначений для вівторка п’ятого тижня після Великодня, позначив скороченням **вто** чи завершення уривка Act 15,34 п’ятниці п’ятого тижня після Великодня – **коч па** (ХА Краків, 4 зв., 5).

Додатковий текст

Коментарі

Основний текст кодексу у XII ст. був доповнений понад п’ятьма тисячами паралельних коментарів. Вони належать письму двох осіб: переписувачеві текстів Діань і Послань апостолів, а також іншому писареві. Коментарів основного переписувача небагато – всього 44. Вони розташовані на зовнішніх та нижніх берегах у трьох частинах *Христинопільського Апостола*. Коментарі з’єднані з відповідною частиною тексту за допомогою літер глаголичного і латинського письма, а також знаків повернення. Наприклад, у краків-

ській частині коментар до уривка Act 13,13 пов'язаний глаголичною літерою “Ѣ”. Наприкінці останнього слова вірша **отъвѣдъше/же ѿ пиѿа. нже съпывльль прѣ/доши въпергни пиѿфлннѣ. нѡ/анъже ѡлоуцнвѣса ѡннѣн възвѣр/тнѣса въперѣль** записана літера Ѣ, яка також міститься на маргіналії, під якою розміщено коментар:

“ноанъ бѣ съннѣа лѡда / попоцти ѡвѣнѣлннѣсоц. / ѡпалѣстннѣ. нпергни / пиѿфлннѣсѣнѣа. тауѣ а/плѡцъ вѣтѣль срдѣцѣль ннѣвѣ/звратнѣлоу дѣѣн. тѣкоц/щн надѣло. лѣркѣже тѣко / всѣко улѣкѣ розлѣнѣса / ннѣлогѣ нѣзннѣа толн/кѣа поцти. ѡбратнѣса кѣ/палѣстннѣоц. нѣ хѣ ѡвѣргѣ/са нѣпоцти нѣсѣсти/гнѣ нгоннѣти. дѣкдѣса / възвратнѣсти пѣцѣль нѣвѣ/рнѣвѣ. ѡуѣцѣа ѡзѣконѣ гѣнн. / въперѣльѣсоцѣо цѣркѣвѣ. нѣуѣ/шнѣа уѣдѣ лѣвѣлннѣти. ѡтѣоц/дѣ нѡдѡблѣстннѣнѣо. лѣркѣ/же внѣдѣ нѣслѣшнѣа лѣвѣлннѣ/лѣ. въспѣуѣса срдѣцѣль. н/ѡоцѣдѣтѣ тѣко полѣтѣслннѣль. / снѣтѣуѣ. лѣвѣхѣ съннѣа / бѣлѣ въдѣлѣ толѣ. то/бѣхѣ нѣлѣлѣа дѡстѡннѣ / бѣлѣ. нѣвѣхѡтѣ нѣзннѣти / сѣпѣлоуѣа нѣоуѣнѣнѣѣ ❖”
(ХА Краків, 4 зв.).

Ідентична методика збережена в усіх решта 43 коментарях переписувача основного тексту (ХА Київ, 2 зв., 4, 6 зв., 8 зв.; ХА Краків, 4 зв., 5 зв.; ХА Львів, 2, 3 зв., 4, 11, 12, 13, 15, 15 зв., 16 зв., 17, 17 зв., 19, 20 зв., 21 зв., 22, 25, 26, 35 зв., 39 зв., 77, 81, 82, 82 зв., 83). З усіх коментарів писар лише у двох випадках зазначає їх авторів. Вони розташовані у львівській частині кодексу. Перший підписаний “Оригена (“**орнгѣнѡво**”)” (ХА Львів, 26), що означає про приналежність Оригену Олександрійському (бл. 184 – бл. 253 рр.). Він стосується вірша Act 22,10. Другий автор підписаний “Максима (“**максѣмѡво**”)” (ХА Львів, 82 зв.), тобто належить Максиму Сповіднику (бл. 580–662 рр.) і коментує вірш Jud 1,7.

Почерком іншої людини написано решту коментарів до усіх Соборних послань і 12 Послань Павла (Іл. 36). Ці коментарі в такий же спосіб пов'язані з уривками Послань, як і в практиці переписувача основного тексту. Їхні кількість, щільність розташування нагадують грецькі *Апостоли* XI ст., які мають такі ж розлогі пояснення до усіх частин книги, зокрема, Діянь апостолів, що засвідчують екземпляри із Британської бібліотеки (Gregory-Aland 641; Gregory-Aland 911; іл. 37, 38). У згаданих кодексах коментарі до тексту розміщені ідентично як у львівській, так і краківській частинах *Христинопільського Апостола*, тобто написані майже суцільно навколо тексту – на верхньому, зовнішньому та нижньому берегах (ХА Краків, 6–7 зв.; ХА Львів, 7–8 зв., 10–10 зв., 43 зв.–52, 53 зв.–61 зв., 63–68 зв., 70–8, 79–81, 82–84 зв., 100 зв.–135 зв., 137 зв.–170 зв., 172 зв.–195 зв., 197–208 зв., 210–222 зв., 223 зв.–232, 233–241 зв., 242 зв.–250, 251 зв.–254 зв., 257 зв.–285, 287–291 зв.). Другий писар, на відміну від основного, навів більше імен авторів коментарів. Мені вдалося відшукати 21 ім'я:

- 1) Акакій Кесарійський (ХА Львів, 101 зв.);
- 2) Аммоній Олександрійський (ХА Львів, 58 зв.);
- 3) Аполінарій Лаодійський (ХА Львів, 46);

- 4) Атанасій Олександрійський (ХА Львів, 67 зв.);
- 5) Василій Великий (ХА Львів, 48, 55 зв., 56, 57 зв., 58, 79 зв., 116, 120, 142, 247);
- 6) Геннадій Константинопольський (ХА Львів, 102 зв., 154, 161, 202 зв.–203);
- 7) Григорій Богослов (ХА Львів, 120, 125, 141, 166);
- 8) Дідим Олександрійський (ХА Львів, 43 зв.–44, 49 зв., 58);
- 9) Екуменій Трицький (ХА Краків, 6, 7 зв.; ХА Львів, 7 зв., 115, 117 зв., 118 зв., 121, 124, 140 зв.–141, 142, 146–147, 149–149 зв., 150 зв., 152 зв., 154, 158, 159, 162, 164 зв., 166–166 зв., 167 зв.–168, 185 зв., 190, 191 зв., 192 зв., 194 зв., 195 зв., 207 зв., 212–213, 215 зв., 217 зв., 219, 220, 221 зв., 223 зв., 224 зв., 226, 234 зв., 236–236 зв., 243 зв., 245, 246, 259 зв.–260, 262 зв.–263, 264, 268 зв., 270 зв.–271, 273–273 зв., 277, 278 зв., 279 зв., 280 зв., 291);
- 10) Евсевій Кесарійський (ХА Львів, 55 зв., 66, 67–67 зв.);
- 11) Ефрем Сирін (ХА Львів, 65);
- 12) Исидор Пелусіот (ХА Львів, 103, 153);
- 13) Исихій Єрусалимський (ХА Львів, 45–45 зв., 48, 50–50 зв., 57 зв.–58, 65, 82 зв.);
- 14) Йоан Золотоустий (ХА Львів, 52 зв., 75 зв., 104, 107 зв., 111, 116 зв., 127, 131–131 зв., 140 зв., 144 зв., 161, 166, 191, 192 зв., 234 зв.);
- 15) Кирило Олександрійський (ХА Львів, 47–47 зв., 50 зв.–51, 54 зв., 55, 56, 58, 61, 65 зв., 68, 71–72, 74 зв., 77, 82, 102, 112, 118 зв., 140 зв., 150 зв., 166, 284);
- 16) Максим Сповідник (ХА Львів, 51 зв., 73, 84 зв.);
- 17) Методій Патарський (ХА Львів, 167 зв.–168, 179);
- 18) Ориген Олександрійський (ХА Львів, 44 зв.–45, 49 зв., 54);
- 19) Севир Антіохійський (ХА Львів, 44 зв.–45 зв., 46 зв.–47 зв., 49, 55 зв., 56 зв.–57, 59–59 зв., 65 зв., 66 зв., 70, 72–73, 78, 79 зв., 106, 112, 128 зв., 132 зв., 135, 138, 140 зв., 144, 252 зв.);
- 20) Теодорит Кирський (ХА Львів, 54 зв., 55 зв.–56, 102, 105 зв., 107 зв., 112 зв., 114 зв., 118 зв., 138, 139, 141 зв., 153, 155 зв., 156 зв., 157 зв.–158, 161, 163 зв., 170 зв., 175, 179, 192 зв., 194, 200 зв.–201, 202 зв., 205, 237 зв., 252 зв.);
- 21) Філон Олександрійський (ХА Львів, 65).

Маргінальні записи

Другу частину додаткових текстів становлять маргінальні записи XII–XIX ст. Тут йдеться про окремі вирази, слова чи літери, які розташовані на берегах кодексу. Ці записи належать до непровенієнційних, позаяк не містять прямої інформації, яка розповідає про історію, приналежність чи побутування *Христинопільського Апостола*. Проте вони є важливим свідченням до історії манускрипту, адже документують активне користування у різні часові проміжки багатьма особами, які залишили після себе записи. Їх можна поділити на дві групи: перша – нотатки духовного змісту, друга – написи окремих слів та літер.

Першу групу маргіналій репрезентують записи переписувача основного тексту. Так, у верхньому зовнішньому куті арк. 65 він написав слово “**пискоцпль/шагоа**” тим самим атраментом і почерком, що й текст (ХА Львів, 65). Натомість на нижньому березі арк. 165 кіновар’ю він записав слово помилуй “**по-цнлц**” (ХА Львів, 165). У XIII–XIV ст. один із користувачів повторив заголовок до глави I Pt 1,1 “**нже оѣст пакы бытан/н**” коричневим атраментом на нижньому березі арк. 53 зв. (ХА Львів, 53 зв.). Інша людина в XIV ст. коричневим атраментом і кіновар’ю написала молитовні звернення до Бога з проханням про допомогу: “**гн покло / Ѡ**”, “**гн положн**” і “**гн покл**” (ХА Львів, 66 зв., 101, 137). Наступний користувач скопіював початок коментаря до уривка Eph 3,14 “**і: на земли оубо оубства роды зоветь**”, а також залишив інший допис: “**п. процеевъ зы**” (ХА Львів, 215, 221). Інші дві маргіналії належать до XVI ст. Вони написані різними людьми півуставом коричневим атраментом. Перший запис “**за млтви**”, а другий – “**стге**” (ХА Львів, 43, 54 зв.).

До другої групи записів зараховано нотатки, які, на мій погляд, ілюструють вправляння в письмі. Це окремі літери чи слова. Найдавнішою маргіналією, яку віднесено до цього типу записів, є відтворення неповного кириличного алфавіту: “**абвгдежзѣниклмнопрстцфх**” (ХА Львів, 157 зв.). Вони виведені коричневим атраментом уставним типом письма. Графіка літер свідчить, що їх було написано у XII ст. У межах цього століття різними почерками написано й інші літери: **а** (ХА Львів, 124, 151), **б** (ХА Львів, 39 зв.), **авб** (ХА Львів, 23 зв.), **г** (ХА Львів, 187, 218 зв.), **з** (ХА Львів, 11), **зз / р / с с с** (ХА Львів, 16 зв.), **і г г** (ХА Львів, 57), **л** (ХА Львів, 38 зв.). На аркушах, вільних від тексту, окрім літер, віднайдено записи слів: **сыка** (ХА Львів, 21 зв.), **прѣ / прѣ** (ХА Львів, 40 зв.) і **твоа** (ХА Львів, 134 зв.). У XIV–XV ст. користувачі залишили по собі менше записів. Вони знаходяться лише на двох аркушах: літери **д р р д / ц ц ц д / ц / а а в рр / а б в а / ниввгдеже** (ХА Львів, 222) і слово **стра** (ХА Львів, 262 зв.).

До написів XVI ст. зараховано два випадки – це дві літери **лэ** (ХА Львів, 138) й ім’я **жнкгнмѣт** (ХА Львів, 183). Остання наведена маргіналія, можливо, означала ім’я одного із тогочасних правителів Речі Посполитої Сигізмунда I Старого, Сигізмунда II Августа чи Сигізмунда Баторія, які посідали монарший трон у XVI ст. Серединою XVII ст. можна датувати напис **ро*** (ХА Львів, 40). Він належить Андрію Ричицькому, який є автором маргіналії історичного характеру про перебіг Козацької революції і участі в ній гетьмана Богдана Хмельницького. Останній запис належить до XVIII–XIX ст., він стосується слова: **суцея и** (ХА Львів, 120).

Висновки

Кодикологічне вивчення *Христинопільського Апостола* дає підстави вважати, що він переписаний у першій половині – середині XII ст. на теренах Русі-України. Аналіз провенієнцій й архівних матеріалів показало, що відправною точкою його побутування був Городиський монастир. У XVIII ст. рукопис було переміщено спершу до Волсвинського, а потім Христинопільського монастиря. Часта зміна локації призвела до розпорошення рукопису на межі XVIII і XIX ст. на три частини: київську, краківську та львівську. Від кінця XIX ст. ці частини кодексу були складовими світських колекцій. Аналіз повноти книжкового блоку засвідчив, що книга на момент створення могла складатися з понад 360 аркушів. Рукопис щонайменше чотири рази оправлявся: у XII ст., XV–XVI ст., кін. XIX ст. і поч. XXI ст. *Христинопільський Апостол* переписаний на тонкому пергаменті візантійського типу, розміром 295×245 мм, на виготовлення якого могло піти понад 150 шкір телят. Аркуші розлінійовано за двома схемами на 20 і 23 рядки в одну колонку з широкими берегами. Книга складалася щонайменше з 43 зшитків, що засвідчують автентичні сигнатури у внутрішніх нижніх кутах. Тексти написані атраментом коричневого кольору, а рубрики, позначення, елементи оздоблення – ртутною кіновар’ю. У книзі збережено 36 ініціалів старовізантійського стилю з рослинними елементами та антропологічним сюжетом. Палеографічний аналіз засвідчив, що книга переписана каліграфічним раннім уставом двох почерків двоєровим юсовим письмом. Основний текст і 44 коментарі належать почерку однієї особи, а розлогі коментарі, яких нараховано понад 5 тисяч, – іншій людині. Писар основного тексту використовував кириличну, латинську та глаголичну абетки. Встановлено, що письмо другого переписувача за графікою виконання та манерою близьке почеркові писаря Мички в *Архангельському Евангелії* 1092 р. Писарі *Христинопільського Апостола* використовували однакові рядкові пунктуаційні знаки: крапки, коми і двокрапки. Слова скорочувалися за допомогою простих і літерних титлів, останніх нараховано 14. Застосовувалися на письмі камора, оксія, а також екфонетичні знаки. Орфографічний аналіз дав підстави вважати, що книга могла постати в першій половині XII ст., що найбільше підтверджують вживання подвійного пом’якшення приголосних літер **л і н**, редукованих **ѣ і ѥ**, давніх сполучень **-ѣр-** і **-ар-** між приголосними. У рукописі міститься щонайменше 22 мовні особливості, притаманні для давньоукраїнської редакції церковнослов’янської мови. Дослідження складу і структури змісту засвідчило, що рукопис складається з основного та додаткових текстів. До основного тексту належать Діяння апостолів (Act 9,28–18,14; 19,1–28,13; 28,26–31), сім Соборних послань (Iac 1,1–5,20; I Pt 1,1–2,12; 3,1–5,14; II Pt 1,1–3,18; I Io 1,1–5,21; II Io 1,1–13; III Io 1,1–15; Iud 1,1–25) та 12 Послань Павла (Rm 1,1–16,24; I Cor 1,1–7,28; 7,37–14,21; 14,32–16,24; II Cor 1,1–13,13; Gal 1,1–6,18; Eph 1,1–6,24; Phil 1,1–4,23; Col 1,1–4,18; I Th 1,1–5,28; II Th 1,1–2,3; 2,15–3,18; Hbr 1,1–13,25; I Tim 1,1–6,2; II Tim 1,1–2,4). Діяння та Послання подано послідовно за окремими книгами із структуруванням на глави та маркуванням уривків на маргінесах. Додаткові тексти об’єднують понад 5 тисяч коментарів часу створення кодексу та маргінальні записи XII–XIX ст.

Бібліографія

Джерела – Рукописи

- АЕ: Російська Федерація, Москва, Російська державна бібліотека (далі: РДБ), фонд 178 Музейне зібрання, *Евангеліє апракос короткий (Архангельське Евангеліє)*, од. зб. 1666, режим доступу: <<https://search.rsl.ru/ru/record/01003149175>> [Дата звернення: 17.07.2022].
- Арх. 40: Україна, Київ, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імени В. І. Вернадського (далі: ІР НБУВ), фонд 432 Архів ІР НБУВ, оп. 1, *Акти про придбання рукописних колекцій, перевірку їх стану, видачі у тимчасове користування та матеріалів до актів (списки, листування, розписки та инш.) за 1919–1929 рр.*, од. зб. 40.
- АСП 161: Україна, Львів, Львівська національна наукова бібліотека імени Василя Стефаника (далі: ЛННБ), фонд 77 Петрушевич Антон Степанович, оп. 4 (далі: АСП), *Дашкевич М. Листи до Антона Степановича Петрушевича*, од. зб. 161/п. 4.
- АСП 597: ЛННБ, АСП, *Університет Св. Володимира в Києві. Листи до Антона Степана Петрушевича*, од. зб. 597/п. 16.
- АСП 730: ЛННБ, АСП, *Картотека “Каталог бібліографічно-археологічної виставки Львів. Ставропіг. інституту”*, спр. 730/п. 60.
- АссЕ: Ватикан, Апостольська бібліотека (далі: АБ), *Ассеманієве Евангеліє*, Cod. Vat. slav. 3, режим доступу: <https://digivatlib.it/view/MSS_Vat.slav.3> [Дата звернення: 07.09.2020].
- ГЕ: Російська Федерація, Москва, Державний історичний музей (далі: ДІМ), Фонд синодального слов'янського зібрання рукописів (далі: Син.), *Евангеліє тетр (Галицьке Евангеліє)*, од. зб. 404, режим доступу: <<https://catalog.shm.ru/api/spf/2z2zcrdfNyIa-HjClju7nlpGvf2hviOztYZkoQOmH7cZKrfJOL4tyPx2rFzZIBHK0.data>> [Дата звернення: 19.08.2020].
- ДЕ: РДБ, фонд 256 Зібрання рукописних книг М. П. Румянцева (далі: Рум.), *Евангеліє апракос повний (Добрилове Евангеліє)*, од. зб. 103, режим доступу: <<https://lib-fond.ru/lib-rgb/256/f-256-103/#image-2>> [Дата звернення: 04.09.2020].
- ЗЕ: РНБ, фонд 185 Зібрання глаголичних рукописів, *Зографське Евангеліє*, од. зб. Глаг. 1, режим доступу: <http://expositions.nlr.ru/ex_manus/Zograph_Gospel/_Project/page_Manuscripts.php?izo=D2D92E28-51F6-4085-B3D7-B2AAB8DA9BDD> [Дата звернення: 10.09.2020].
- ЗТ: РНБ, ОРК, *Златоструй і фрагмент Торжественника*, од. зб. Ф.п.І.46, режим доступу: <<http://nlr.ru/manuscripts/RA1527/elektronnyiy-katalog?ab=44E992E1-0CE3-4145-A6A4-9A3831A6EC84>> [Дата звернення: 29.11.2021].
- Інв. ф. VIII: ІР НБУВ, *Інвентарний опис фонду VIII Київський університет Св. Володимира (1834–1919). Колекція рукописів XII ст. – 1927 р.*, кн. 1.
- КМ: ІР НБУВ, фонд 301 Церковно-археологічний музей Київської духовної академії (1872–1919). Колекція рукописів III тис. до н. е. – XIX ст. (далі: КДА), *Київські гла-*
- КУ 3213: *голичні аркуші (Київський Міссал)*, од. зб. 328п, режим доступу: <https://www.loc.gov/resource/gdcwdl.wdl_07488/?st=gallery> [Дата звернення: 18.07.2022]. ІР НБУВ, фонд VIII Київський університет Св. Володимира (1834–1919). Колекція рукописів XII ст. – 1927 р. (далі: КУ), *Лист Петрушевича А. С. Дашкевичу М. П., 13(26) грудня 1900 р.*, од. зб. 3213.
- ЛСІ 746: Україна, Львів, Центральний державний історичний архів України (далі: ЦДІА-УЛ), фонд 129 Львівський Ставропігійський Інститут м. Львів, 1586–1940 рр., оп. 2 (далі: ЛСІ), *Список книг і рукописів, зданих василіянськими монастирями в депозит музею інституту і листування з ігуменом василіянського монастиря про їх повернення та придбання Апостола XII ст., Буцацького Евангелія XIII ст. та ин. творів*, спр. 746.
- ЛСІ 757: ЦДІАУЛ, ЛСІ, *Листи Чоловського Олександра і художника Вигживальського Фелікса та доповідна записка Чайковського Романа в справі повернення музейної колекції і утримання її охоронця Цибука Івана в Ростові-на-Дону*, спр. 757.
- ЛСІ 763: ЦДІАУЛ, ЛСІ, *Листування з Міністерством закордонних справ у Варшаві і дирекцією Національного музею у Львові про реєвакацію музейної колекції з СРСР*, спр. 763.
- МВ 133: ЛННБ, фонд 3 Збірка рукописів Центрального василіянського архіву і бібліотеки у Львові (далі: МВ), *Інвентар василіянських монастирів у Городищі Василянському та Волсвині 1731–1760 рр.*, од. зб. 133.
- МВ 409: ЛННБ, МВ, *Матеріали в справі василіянського монастиря в Кристинополи 1763–1809 рр.*, од. зб. 409/1а-і.
- МЕ: ДІМ, Син., *Евангеліє апракос повний (Мстиславове Евангеліє)*, од. зб. 1203, режим доступу: <https://catalog.shm.ru/api/spf/2z2zcrdfNyIa-HjClju7ntuSFkHcYdzpDt8UaJwrV_2T2Z83U7t81ldDfKF28KpL.data> [Дата звернення: 04.09.2020].
- ОЕ: Російська Федерація, Санкт-Петербург, Російська національна бібліотека (далі: РНБ), фонд 550 Основне зібрання рукописної книги (далі: ОРК), *Евангеліє апракос короткий (Остромирове Евангеліє)*, од. зб. Ф.п.І.5, режим доступу: <<https://nlr.ru/manuscripts/RA1527/elektronnyiy-katalog?ab=B42EB88E-8BD8-44A1-9754-EF88B39E7C8C>> [Дата звернення: 02.08.2022].
- ОрЕ: ІР НБУВ, КДА, *Евангеліє апракос повний (Оришанське Евангеліє)*, од. зб. 555п, режим доступу: <https://www.loc.gov/resource/gdcwdl.wdl_11804/?st=gallery> [Дата звернення: 18.07.2020].
- Прот. ЧСВВ 3076: ЦДІАУЛ, фонд 684 Протоігуменат монастирів Чину св. Василя Великого м. Львів, 1772–1946 рр., оп. 1, *Інвентарний опис монастиря та його філій у селах Волсвин та Городище 1774–1865 рр.*, спр. 3076.
- ПТ: РНБ, ОРК, *Псалтир тлумачний (Псалтир Толстого)*, од. зб. Ф.п.І.23, режим доступу: <<http://nlr.ru/manuscripts/RA1527/elektronnyiy-katalog?ab=5823ACCE-4A21-4279-A9E2-B26CCA09D826>> [Дата звернення: 28.11.2021].
- Рум. 68.01: РДБ, Рум., *Зобов'язання луцького єпископа Йоана віддати 200 гривень і 30 коней польському королеві Владиславу II Ягайлу за право посідання Галицької митрополії, напи-*

- сане в Опатові 1398 року, од. зб. 68.01, режим доступу: <<https://lib-fond.ru/lib-rgb/256/f-256-68-01/#image-3>> [Дата звернення: 10.09.2020].
- Рум. 68.02: РДБ, Рум., *Грамота Великого князя Литовського Свидригайла Ольгердовича кухмістрові Петру Мишичичу на нерухомі володіння в Кременецькому повіті, видана в Луцьку 4 лютого 1438 року*, од. зб. 68.02, режим доступу: <<https://lib-fond.ru/lib-rgb/256/f-256-68-02/#image-9>> [Дата звернення: 09.09.2020].
- Рум. 68.03: РДБ, Рум., *Грамота Великого князя Литовського Свидригайла Ольгердовича на володіння місцевістю Ричегів Теодорові Жуку, братам Ходорові та Ігнаткові Чоботарям, видана в Луцьку 3 березня 1445 року*, од. зб. 68.03, режим доступу: <<https://lib-fond.ru/lib-rgb/256/f-256-68-03/#image-2>> [Дата звернення: 09.09.2020].
- Рум. 198: РДБ, Рум., *Ліствиця Йоана Синайського*, од. зб. 198, режим доступу: <<https://lib-fond.ru/lib-rgb/256/f-256-198/#image-3>> [Дата звернення: 04.09.2020].
- ТЕ no. 6: Російська Федерація, Москва, Російський державний архів давніх актів, фонд 381 Рукописний відділ бібліотеки Московської Синодальної типографії (колекція), оп. 1, *Евангеліє апракос повний (Типографське Евангеліє no. 6)*, спр. 6, режим доступу: <http://rgada.info/kueh/index2.php?str=381_1_6&name=%D0%95%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%B5%20%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%B0%BA%D0%BE%D1%81%20%D0%BF%D0%BE%D0%B%D0%BD%D1%8B%D0%B9> [Дата звернення: 04.09.2020].
- ТуЕ: Республіка Литва, Вільнюс, Бібліотека Академії наук Литви імені Врублевського, фонд 19 Руські кириличні книги, *Турівське Евангеліє*, од. зб. 1, режим доступу: <http://aleph.library.lt/F?func=direct&local_base=mab04&doc_number=000072257> [Дата звернення: 16.07.2022].
- ХА Київ: ІР НБУВ, КУ, *Христинопільський Апостол*, од. зб. 3М/22.
- ХА Краків: Республіка Польща, Краків, Бібліотека князів Чарторийських Національного музею в Кракові, Колекція рукописів (далі: БкЧ), *Христинопільський Апостол*, од. зб. 11601.
- ХА Львів: Україна, Львів, Львівський історичний музей, фонд Рукописи, *Христинопільський Апостол*, од. зб. 39/37.
- ХЕ: РДБ, Рум., *Евангеліє апракос повний (Холмське Евангеліє)*, од. зб. 106, режим доступу: <<https://lib-fond.ru/lib-rgb/256/f-256-106/#image-7>> [Дата звернення: 03.10.2020].
- Gregory-Aland 203: Велика Британія, Лондон, Британська бібліотека (далі: ББ), *Новий Завіт, який розпочинається з Діянь апостолів (Gregory-Aland 203; Scrivener act. 232; von Soden a 203)*, з апаратом Евталія та іншими творами, Add MS 28816, режим доступу: <http://www.bl.uk/manuscripts/Viewer.aspx?ref=add_ms_28816_f001r> [Дата звернення: 01.09.2020].
- Gregory-Aland I 330: ББ, *Евангеліє лекціонарій (Gregory-Aland I 330)*, Add MS 28817, режим доступу: <http://www.bl.uk/manuscripts/Viewer.aspx?ref=add_ms_28817_f001r> [Дата звернення: 01.09.2020].
- Gregory-Aland 641: ББ, *Діяння апостолів; Соборні послання; Послання Павла, включно з Посланням Єврея (Gregory-Aland 641)*, з коментарями Екуменія, єпископа Трікки, Add MS 22734, режим доступу: <https://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Add_MS_22734&index=0> [Дата звернення: 01.09.2020].
- Gregory-Aland 911: ББ, *PARHAM MS XVII: Новий Завіт, Діяння та Послання апостолів (Gregory-Aland 911 [formerly 227ac., 282p.]; Scrivener act. 217 and Paul. 235; von Soden o29)*, неповний, з екфонетичними невмами та коментарями на маргіналіях, Add MS 39599, режим доступу: <https://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Add_MS_39599> [Дата звернення: 01.09.2020].
- Gregory-Aland 2280: ББ, *Евангеліє темп (Gregory-Aland 2280)*, Add MS 36752, режим доступу: <http://www.bl.uk/manuscripts/Viewer.aspx?ref=add_ms_36752_f001r> [Дата звернення: 01.09.2020].
- Lect. noct.: Швейцарія, Санкт-Галлен, Бібліотека монастиря Святого Галла, *Вечірні служби*, Cod. Sang. 428, режим доступу: <<https://www.e-codices.unifr.ch/en/csg/0428/11/0/Sequence-538>> [Дата звернення: 19.08.2020].
- Perg. 430: БкЧ, *Великий князь Литовський Свидригайло Ольгердович, порадившись з князями та радою, дає своєму слугі Григорію Стреченовичу в нагороду за вірну службу села Біликівці та Слобідку Летичівського повіту з усім, що йому належить з обов'язком військової служби в разі необхідності*, од. зб. 430 Perg., режим доступу: <<https://polona.pl/item/swidrygiello-wielki-ksiaze-litewski-w-porozumieniu-z-kniaziami-i-rada-daje-sludze,NDMzNjEwNzk/0/#info:metadata>> [Дата звернення: 09.09.2020].
- Perg. 546: БкЧ, *Андрій Одровонж зі Спрови, генеральний воєвода і староста руський, дбаючи про розвиток країни, передає Ячкові Семашку зі Стронної поле під назвою Ігасхова Поляна, розташоване на річці Сян у Руській землі в Самбірському повіті*, од. зб. 546 Perg., режим доступу: <<https://cyfrowe.mnk.pl/dlibra/publication/13244/edition/13040/content?ref=desc>> [Дата звернення: 09.09.2020].
- Perg. 548: БкЧ, *Великий князь Литовський Свидригайло Ольгердович, за згодою з панамі та радою, віддає на вічні часи своєму слугі Пашкові Проконійовичу в нагороду за вірну службу село Холопичі Володимирського повіту та усім, що йому належить*, од. зб. 548 Perg., режим доступу: <<https://polona.pl/item/swidrygiello-olgierdowicz-wielki-ksiaze-w-porozumieniu-z-panami-i-rada-daje-na,NTgxNzg5OTM/0/#info:metadata>> [Дата звернення: 09.09.2020].
- Perg. 779: БкЧ, *Великий князь Литовський Свидригайло Ольгердович надає своєму слугі Йосипу Чусі, його дружині та дітям село Басово Луцького повіту з усім, що йому належить*, од. зб. 779 Perg., режим доступу: <<https://polona.pl/item/swidrygiello-wielki-ksiaze-litewski-nadaje-sludze-swemu-jozefowi-czusie-jego-zonie-i,NTk4Nzk5OTg/1/#info:metadata>> [Дата звернення: 09.09.2020].
- S. Pietro. B. 79: АБ, *S. Pietro. B. 79*, Arch. Cap. S. Pietro. B. 79, режим доступу: <https://digi.vatlib.it/view/MSS_Arch.Cap.S.Pietro.B.79/197> [Дата звернення: 31.08.2020].

– Публікації

- АЛМ 1896: *Ө. Н. ЛЕОНТОВИЧЪ (сост.), Акты Литовской Метрики. Томъ первый. Выпускъ первый. 1413–1498 гг.* (Варшава: Типографія Варшавскаго учебнаго округа, 1896).
- ВО: *Віденський Октоїх. Codex Vindobonensis Slavicus 37 / Видання факсимільного типу* (Київ: Видавництво “Торбець”, 2019).
- Воскресенський 1906: Г. ВОСКРЕСЕНСКИЙ, *Древне-славянскій Апостолъ. Вып. 2: Послания святаго апостола Павла къ Коринтянамъ I-е, по основнымъ спискамъ четырехъ редакцій рукописнаго славянскаго апостольскаго текста съ разночтеніями изъ пятидесяти семи рукописей Апостола XII–XVI вв.* (Свято-Троицкая Сергіева Лавра: Собственная типографія, 1906).
- Воскресенський 1908: Г. ВОСКРЕСЕНСКИЙ, *Древне-славянскій Апостолъ. Вып. 3: Послания святаго апостола Павла къ Коринтянамъ II-е, къ Галатамъ и къ Ефесянамъ по основнымъ спискамъ четырехъ редакцій рукописнаго славянскаго апостольскаго текста съ разночтеніями изъ пятидесяти шести рукописей Апостола XII–XVI вв.* (Сергіевъ Посадъ: Типографія Св.-Тр. Сергіевой Лавры, 1908).
- КРП: *Пособие для изучения Русской Правды. Краткая Русская Правда (по Академическому списку половины XV в.)* [Електронний ресурс], режим доступу: <<http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/RP/krp.htm>> [Дата звернення: 08.09.2020].
- Прот. Унів. 1902: “Протоколы засѣданій Совѣта Императорскаго Университета св. Владиміра за 1901 годъ”, *Университетскія извѣстія* 8, ч. 1 (офіційна) (1902), 1–61.
- Розов 1928: ВОЛОДИМИР РОЗОВ, *Українські грамоти. Том перший: XIV в. і перша половина XV в.* (Київ: З друкарні Української Академії Наук, 1928).
- ССУМ 1978: Д. Г. ГРИНЧИШИН (гол. ред.), *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. у двох томах, т. 2: Н–Ө* (Київ: “Наукова думка”, 1978).
- Biblia 1983: BONIFATIUS FISCHER et al. (ad.), *Biblia Sacra Iuxta Vulgatam Versionem, ed. 3* (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1983).
- Kaluzhniatskyi 1896: AEMILIANUS KAŁUŻNIACKI, *Actus Epistolaeque Apostolorum palaeoslovenice. Ad fidem codicis Christinopolitani saeculo XII° scripti* (Vindobonae: Apud Caroli Geroldi Filium, 1896).
- Література**
- Боянівська 2001: М. Б. БОЯНІВСЬКА, “Освіта, книгописання, книгозбірні”, *Історія української культури у 5 т., т. 2* (Київ: Наукова думка, 2001), 241–55.
- Будовниц 1969: И. У. БУДОВНИЦ, *Словарь русской, украинской белорусской письменности и литературы до XVIII века* (Москва: Издательство Академии наук СССР, 1969).
- Бузук 1927: ПЕТРО БУЗУК, *Нарис історії української мови: вступ, фонетика і морфологія з додатком історичної хрестоматії* (Київ, 1927).
- ВіВ 2013: СОЛОМІЯ САВЧУК (відпов. ред.), *Велике і Величне: з нагоди 1025-річчя хрещення Київської Русі* (Київ, 2013).

- Владимиров 1890: П. В. ВЛАДИМИРОВЪ, “Обзоръ южно-русскихъ и западно-русскихъ памятниковъ письменности отъ XI до XVII ст.”, *Чтенія въ Историческомъ обществѣ Нестора Лѣтописца* кн. 4, отд. 2 (1890), 101–42.
- Возняк 1920: МИХАЙЛО ВОЗНЯК, *Історія української літератури у 3-х т., т. 1* (Львів: Накладом Товариства “Просвіта” з друкарні Наукового Тов. ім. Шевченка, 1920).
- Волощенко 2021a: С. А. ВОЛОЩЕНКО, “Краківські фрагменти Христинопільського Апостола XII ст.”, *Слов’янські мови, літератури і культури в умовах глобальної цифровізації. Міжнародна наукова конференція до Дня слов’янської писемності і культури* (Київ, 2021), 114–16.
- Волощенко 2021b: С. А. ВОЛОЩЕНКО, “Пергаментні фрагменти Апостола з колекції Бібліотеки князів Чарторийських: атрибуція тексту”, *Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями: матеріали Міжнар. наук. конф.* (Київ, 2021), 688–91.
- Волощенко 2021c: С. А. ВОЛОЩЕНКО, *Устав церковний Єрусалимський останньої третини XV – другої третини XVII ст.: кодикологічне дослідження кириличних списків, збережених в Україні: монографія* (Київ, 2021).
- Волощенко 2022: Stanislav Voloshchenko, “A Recently Discovered Folia from the 12th-century Apostolus Christinopolitanus”, *Biblioteka* 26, no. 35 (2022), 33–85, doi: <https://doi.org/10.14746/b.2022.26.3>
- Воскресенський 1897: Г. ВОСКРЕСЕНСКИЙ, “Христинопольская рукопись славянскаго Апостола XII в., изданная проф. Е. Калужняцкимъ на средства Вѣнскаго Императорскаго Академіи Наукъ (Вѣна, 1896)”, *Actus epistolaeque apostolorum palaeoslovenice. Ad fidem codicis Christinopolitani saeculo XII° scripti edidit Aem. Kaluzniacki. Sumptibus Caes. litterarum Academiae. Vindobonae. MDCCCXCVI (8°, XXXIV + 375 и снимокъ)”, *Богословскій вѣстникъ* 1, no. 1 (1897), 198–208.*
- Геппенер та ин. 1969: М. В. ГЕППЕНЕР, М. П. ВІЗИР, Й. В. ШУБІНСЬКИЙ, *Слов’янські рукописи XI–XIV ст. у фондах відділу рукописів Центральної наукової бібліотеки Академії наук Української РСР (Огляд, опис, публікації)* (Київ: Видавництво “Наукова думка”, 1969).
- Гнатенко 2012a: Л. А. ГНАТЕНКО, *Слов’янська кирилична рукописна книга XII–XIII ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: каталог. Кодиколого-палеографічне та графіко-орфографічне дослідження. Палеографічний альбом* (Київ, 2012).
- Гнатенко 2012b: Л. А. ГНАТЕНКО, “Уривки з кириличних кодексів XII–XIII ст. з книгозховищ України, Росії, Болгарії у фондах Інституту рукопису НБУВ: історія виявлення та атрибуція”, *Рукописна та книжкова спадщина України* 15 (2012), 128–31.
- Грунський, Ковальов 1941: М. К. ГРУНСЬКИЙ, П. К. КОВАЛЬОВ, *Нариси з історії української мови* (Львів: Українське видавництво, 1941).
- Дашкевич 1901: НИКОЛАЙ ДАШКЕВИЧЪ, “Одинъ изъ памятниковъ религіозной полемики XVI вѣка (Послание прота Аѳонской горы 1534 года)”, *Чтенія въ историческомъ обществѣ Нестора Лѣтописца* кн. XV, отд. III, вып. 4 (1901), 179–88.

- Дубровіна 2018: Л. А. ДУБРОВІНА (ред.), *Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–2018* (Київ, 2018).
- Дурново 1969: Н. Н. ДУРНОВО, *Введение в историю русского языка* (Москва: Издательство “Наука”, 1969).
- ЕУ 1984: “Христинопільський Апостол”, *Енциклопедія українознавства. Словникова частина у 11 томах*, т. II/10 (Париж – Нью-Йорк: Видавництво “Молоде Життя”, 1984), 3635.
- Жовтобрюх та ін. 1979: М. А. ЖОВТОБРЮХ, В. М. РУСАНІВСЬКИЙ, В. Г. СКЛЯРЕНКО, *Історія української мови* (Київ: Наукова думка, 1979).
- Жовтобрюх та ін. 1980: М. А. ЖОВТОБРЮХ, О. Т. ВОЛОХ, С. П. САМІЙЛЕНКО, І. І. СЛИНЬКО, *Історична граматики української мови* (Київ: Головне видавництво видавничого об’єднання “Вища школа”, 1980).
- Запаско 1957: Я. П. ЗАПАСКО, “Орнаментовані рукописи XI–XVI ст. в книгосховищах Української РСР”, *Матеріали з етнографії та художнього промислу* 3 (1957), 145–59.
- Запаско 1960: Я. П. ЗАПАСКО, *Орнаментальне оформлення української рукописної книги* (Київ: Видавництво Академії наук Української РСР, 1960).
- Запаско 1995: Я. П. ЗАПАСКО, *Памятки книжкового мистецтва: Українська рукописна книга* (Львів: Видавництво “Світ”, 1995).
- Іст. УРСР 1982: *Історія Української ССР в 10 т.*, т. 2 (Київ: Наукова думка, 1982).
- Карський 1897: Е. КАРСКИЙ, “Критико-библиографическія замѣтки, I. Actus epistolaeque Apostolorum palaeoslovenice. Ad fidem codicis Christinopolitani saeculo XII° scripti edidit Aemilianus Kalužniacki. Vindobonae. MDCCCXCVI (Стр. XXXVI + 376 + 1 снимокъ)”, *Русскій филологическій вѣстникъ* XXXVIII, no. 3–4 (1897), 338–42.
- Колесса 1923: ОЛЕКСАНДЕР КОЛЕССА, *Південно-волинське Городище і городиські рукописні пам’ятники XII–XVI в.* (Прага: Наклад Українського Університету в Празі. Державна друкарня в Празі, 1923).
- Колесса 1924: ОЛЕКСАНДЕР КОЛЕССА, *Погляд на історію української мови. Інавгураційний виклад, виголошений в Українському В. Університеті в Празі дня 23. Жовтня 1921* (Прага: Державна друкарня в Празі, 1924).
- Корнієнко 2015: ВЯЧЕСЛАВ КОРНІЄНКО, “Холмське Євангеліє: до історії рукопису”, *Холмське Євангеліє XIII століття. Видання факсимільного типу* (Київ: Видавництво “Горобець”, 2015), 351–8.
- Коссак 1867: ЕМІЛІАНЪ КОССАКЪ, *Шематизмъ Провинціи св. Спасителя Чина св. Василія Великого въ Галиции и короткій поглядъ на монастыри и на монашество руске* (Львовъ, 1867).
- Коструба 1989: ТЕОФІЛ КОСТРУБА, *Бел і Белзька земля від найдавніших часів до 1772 року* (Нью-Йорк – Торонто: Об’єднання надбужанців, 1989).
- Кочубинський 1876: А. КОЧУБІНСКИЙ, “Отчетъ о занятіяхъ славянскими нарѣчїями, командированнаго за границу доцента Импер. Новорос. университета А. Кочубинскаго за время отъ 1-го августа 1874 г. по 1-е февр. 1875 г.”, *Записки Императорскаго Новороссійскаго университета XVIII* (1876), 191–266.
- Кочубинський 1892: А. КОЧУБІНСКИЙ, *Рецензія на книгу Г. Житецкаго “Очеркъ литературной исторіи малорусскаго нарѣчїя”* (Санктпетербургъ: Типографія Императорской академіи наукъ, 1892).
- Кримський 1907: А. КРЫМСКИЙ, *Украинская грамматика для учениковъ высшихъ классовъ гимназій и семинарій Приднѣпровья*, т. 1, no. 1 (Москва: Типографія Вяч. Ал. Гатцукъ, 1907).
- Маслов 1910а: С. И. МАСЛОВЪ, *Обзоръ рукописей библиотеки Императорскаго Университета Св. Владимира* (Київ: Типографія Императорскаго Университета Св. Владимира, 1910).
- Маслов 1910б: С. И. МАСЛОВЪ, “Отрывокъ Христинопольскаго Апостола, принадлежащій библиотецѣ Университета св. Владимира”, *Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи наукъ XV*, no. 4 (1910), 229–69.
- Новак 2017: М. О. НОВАК, “Феноменология и типология ошибок в древнерусских списках Апостола XII–XIV вв.”, *Slověne. International Journal of Slavic Studies* 6, no. 1 (2017), 291–306.
- Новак 2018а: М. О. НОВАК, “Древнеславянская Евфалиана: структура и язык оглавления к первому посланию апостола Павла к коринфянам”, *Вестник Волгоградского государственного университета*, серия 2 (языкознание) 17, no. 4 (2018), 6–15, doi: <https://doi.org/10.15688/jvolsu2.2018.4.1>
- Новак 2018б: М. О. НОВАК, “Христинопольский Апостол XII века как лексикографический источник», *Slovanská lexikografie počátkem 21. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference Praha 20.–22. 4. 2016. Slovanský ústav AV ČR* (2018), 495–502.
- Орлевич 2013: ІРИНА ОРЛЕВИЧ, “Повернення Ставропігійського музею до Львова в контексті протистояння русофілів та українофілів”, *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* 23 (2013), 389–401.
- Перетц 1913: В. Н. ПЕРЕТЦЪ, “Отчетъ профессора В. Н. Перетца о занятіяхъ во время заграничной командировки лѣтомъ 1912 года”, *Университетскія извѣстія* 7 (1913), 1–18.
- Петрушевич 1882: А. С. ПЕТРУШЕВИЧЪ, *Краткое историческое извѣстіе о введеніи христіанства въ Предкарпатскихъ странахъ во времена св. Кирилла и Мефодія тихже учениками и проповѣдниками* (Львовъ: Изъ типографіи Ставропігійскаго Института, 1882).
- Петрушевич 1888: А. С. ПЕТРУШЕВИЧЪ (сост.), *Каталогъ церковно-словенскихъ рукописей и старопечатанныхъ книгъ кирилловскаго письма, находящихся на Археологическо-библиографической выставкѣ въ Ставропігійскомъ заведеніи* (Львовъ: Типомъ и накладомъ Ставропігійскаго Института, 1888).
- ПС 1966: Н. Б. ШЕЛАМАНОВА (сост.), “Предварительный список славяно-русских рукописей XI–XIV вв., хранящихся в СССР (для “Сводного каталога рукописей, хранящихся в СССР, до конца XIV в. включительно)”, *Археологический ежегодник за 1965 год* (1966).
- Розов 1977: Н. Н. РОЗОВ, *Книга древней Руси XI–XIV в. в.* (Москва: Издательство “Книга”, 1977).
- Свенціцький 1906: ІЛАРІОН СВЕНЦІЦКИЙ, *Опис рукописів Народного Дому з колекції Ант. Петрушевича* no. 1 (Львів: Накладом Наукового товариства імені Шевченка, 1906).
- Свенціцький 1908: І. С. СВѢНЦІЦКІЙ, *Опись Музея Ставропігійскаго Института во Львовѣ* (Львовъ: Типографія Ставропігійскаго Института, 1908).
- Свенціцький 1920: ІЛАРІОН СВЕНЦІЦКИЙ, *Нариси з історії української мови* (Львів: З друкарні “Діла”, 1920).

- Свенціцький 1933: ІЛАРІОН СВЕНЦІЦКИЙ, *Опис рукописів*, по. 1. *Кириличні пергамини XII–XV вв.* (Львів: Видання Національного музею за допомогою Міністерства віроісповідань і освіти публичної, 1933).
- Сирку 1895: П. А. СЫРКУ, “Краткій отчетъ о занятіяхъ за границей доцента Императорскаго С.-Петербургскаго университета П. А. Сырку въ лѣтніе мѣсяцы 1893 и 1894 гг.”, *Извѣстія Императорской академіи наукъ* 2, по. 5 (1895), CLXXXVIII–CCXV.
- Сімович 1932: ВАСИЛЬ СІМОВИЧ, *Хрестоматія з пам'ятників староукраїнської мови (старого й середнього періоду до кінця XVIII стол.) – з додатком вибору зі староболгарських пам'яток зі словничком* (Прага: Накладом видавн. тов. “Сіяч” при Укр. Висок. Педаг. Інституті, 1932).
- СК 1984: Л. П. ЖУКОВСКАЯ (отв. ред.), *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР: XI–XIII вв.* (Москва: Издательство “Наука”, 1984).
- СК 2002: А. А. ТУРИЛОВ (отв. ред.), *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в России, странах СНГ и Балтии. XIV век. Вып. 1 (Апокалипсис – Летопись Лаврентьевская)* (Москва: Издательство “Индрик”, 2002).
- Соболевський 1903: А. И. СОБОЛЕВСКИЙ, *Лекції по історії русскаго языка* (Москва: Университетская типографія, 1903).
- Стасів 2015: КЛАИМЕНТІЙ ВАСИЛЬ СТАСІВ, *Місія високого слова: Василіянське книговидання: минуле, сучасне і майбутнє* (Жовква: Місіонер, 2015).
- Стецик 2013: ЮРІЙ СТЕЦИК, “Візитаційний опис Волсвинського василіянського монастиря Воздвиження Чесного Хреста (1764 р.)”, *Актуальні питання гуманітарних наук* 5 (2013), 65–73.
- Столярова 2004: Л. В. СТОЛЯРОВА, “Заказчики древнерусских кодексов XI–XIV вв. Ч. 2: Заказчики XII в., упомянутые в записях на книгах”, *Древнейшие государства Восточной Европы* (Москва: “Восточная литература”, 2004), 236–58.
- Темчінас 2011: СЕРГЕЙ Ю. ТЕМЧИН, “Послесловие к четъему “Апостолу” 1183 года монаха Исаяи в супрасльском списке Матвея Десятого 1502–1507 годов”, *Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne* VI (2011), 103–36.
- Тимченко 1927: ЄВГЕН ТИМЧЕНКО, *Курс історії українського языка: вступ і фонетика* ([Харків]: Державне видавництво України, 1927).
- Турилов 2005: А. А. ТУРИЛОВ, “Талицкое Евангелие 1144 г.”, *Православная энциклопедия* X (2005), 340–1.
- Фрис 2003: В. Я. ФРИС, *Історія кириличної рукописної книги в Україні X–XVIII ст.* (Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2003).
- Хауптова 1984: ЗОЕ ХАУПТОВА, “Древнейший славянский перевод текста Апостола”, *Palaeobulgarica* 8, no. 1 (1984), 59–63.
- Шараневич 1888: JZYDOR SZARANIEWICZ (zest.), *Katalog Archeologiczno-bibliograficznej wystawy Instytutu Stauropigiańskiego we Lwowie* (Lwów: Czcionkami i nakładem Instytutu Stauropigiańskiego, 1888).
- Шараневич 1889: ИСИДОРЪ ШАРАНЕВИЧЪ (сост.), *Отчетъ изъ Археологическо-библиографической выставки въ Ставропигійскомъ Институтѣ* (Львовъ: Изъ типографіи Ставропигійскаго Института, 1889).
- Шараневич 1890: ИСИДОРЪ ШАРАНЕВИЧЪ (сост.), *Каталогъ археологическо-артистическихъ предметовъ, церковно-словенскихъ рукописей и старопечатанныхъ книгъ кирилловскаго письма находящихся ся въ Музейѣ Ставропигійскаго Института на дни 1./13. Марта 1890* (Львовъ: Типографія Ставропигійскаго Института, 1890).
- Шахматов, Кримський 1922: ОЛЕКСІЙ ШАХМАТОВ, АГАТАНГЕЛ КРИМСЬКИЙ, *Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'ятників письменської старо-українщини XI–XVIII вв.* (Київ: Видавниче Т-во “Друкар”, 1922).
- Шевченко, Асаулова 2009: Н. О. ШЕВЧЕНКО, О. В. АСАУЛОВА, “Дослідження пам'ятки стародруків XII ст. – рукописної пам'ятки на пергамені “Христанопільський Апостол” методами світлової мікроскопії, Зберігання історико-культурної спадщини. Наука та практика: наук. доп. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22–24 вересня 2009 р.)”, 334–7.
- Щепкін 1967: В. Н. ЩЕПКИН, *Русская палеография* (Москва: Издательство “Наука”, 1967).
- Яковенко 2008: НАТАЛЯ ЯКОВЕНКО, *Українська шляхта з кінця XIV – до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. Видання друге, переглянуте і виправлене* (Київ: Видавництво “Критика”, 2008).
- Ясіновська 2008: ОКСАНА ЯСІНОВСЬКА, “Кристинопольський Апостол – цінна пам'ятка українського рукописного мистецтва XII ст. (палеографічний та кодикологічний опис)”, *Наукові записки [Львівського історичного музею] XII* (2008), 303–22.
- Ясіновська 2010: ОКСАНА ЯСІНОВСЬКА, “Катени як жанр герменевтичної літератури: візантійська традиція і слов'янська рецепція (на прикладі Кристинопольського апостола XII століття)”, *Княжа доба: історія і культура* 3 (2010), 72–103.
- Ясіновська 2011а: ОКСАНА ЯСІНОВСЬКА, “Кристинопольський (Городиський) Апостол зі збірки Львівської Ставропігії”, *Апологет: Матеріали III наукової конференції “Львівське Ставропігійське Успенське братство в духовній культурі України” (до 425-ліття надання Львівському Ставропігійському Успенському братству Патріаршої Ставропігії)* (Львів, 2011), 115–24.
- Ясіновська 2011б: ОКСАНА ЯСІНОВСЬКА, “Характер і функції художнього оформлення Кристинопільського Апостола як книги четъйого типу”, *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника* 3, no. 19 (2011), 362–79.
- Ясіновська 2016: ОКСАНА ЯСІНОВСЬКА, “Візантійська спадщина у слов'янських рукописах (на прикладі катен у Кристинопольському апостолі XII ст.)”, *Стародавнє Причорномор'я* 11 (2016), 586–93.
- Bakker 1995: MICHAEL BAKKER, “The Slavonic Version in UBS”, *Novum Testamentum* 37, no. 1 (1995), 92–4.
- Bakker & van der Tak 1994: MICHAEL BAKKER, JOHANNES VAN DER TAK, “Collating Greek and Slavic Apostolos Manuscripts” *Palaeobulgarica* 18, no. 2 (1994), 32–49.

Ілюстрації / Illustrations

Bakshaeva et al. 2020: ALIONA BAKSHAeva, OLEG ZHOLOBOV, JAN SOSNOWSKI, "Apostolus Christinopolitanus from the 12th Century: Manuscript History and their Dialectal Features", *Utopia Y Praxis Latinoamericana* 25, no. 1 (2020), 383–9

Gilissen 1969: LÉON GILISSEN, "Un élément codicologique trop peu exploité: la réglure", *Scriptorium* 23, no. 1 (1969), 150–62, doi: <https://doi.org/10.3406/scrip.1969.3361>

Kaluzhniatskyi 1894: EMIL KALUŽNIACKI, "Zur Geschichte der bulgarischen Benennung der Stadt Philippopol", *Archiv für Slavische Philologie* 16 (1894), 594–6.

Kyrychenko 2005: ALEXANDER KYRYCHENKO, "The Old Slavonic Acts in Apparatus Critici of the Greek NT: Observations and Suggestions", *Novum Testamentum* 47, no. 1 (2005), 69–74.

Leroy 1976: JULIEN LEROY, *Les Types De Reglure Des Manuscrits Grecs* (Paris, 1976).

Nedeljković 1972: OLGA NEDELJKOVIĆ, "Problem strukturnih redakcija staroslavenskog prijevoda Apostola", *Slovo* 22 (1972), 27–40.

Nowak & Pezda 2012: JANUSZ NOWAK, JANUSZ PEZDA (oprac.), *Inwenterz rękopisów Biblioteki XX Czartoryskich w Krakowie, sygn. 11600–12141. Różne. Archiwum Orzeszków. Młochów* (Na prawach rękopisu) (Kraków 2012).

Sokołowski 1889: MARIAN SOKOŁOWSKI, "Sztuka cerkiewna na Rusi i na Bukowinie (wystawa Stauropijalna we Lwowie z r. 1888/9)", *Kwartalnik historyczny* 3 (1889), 619–57.

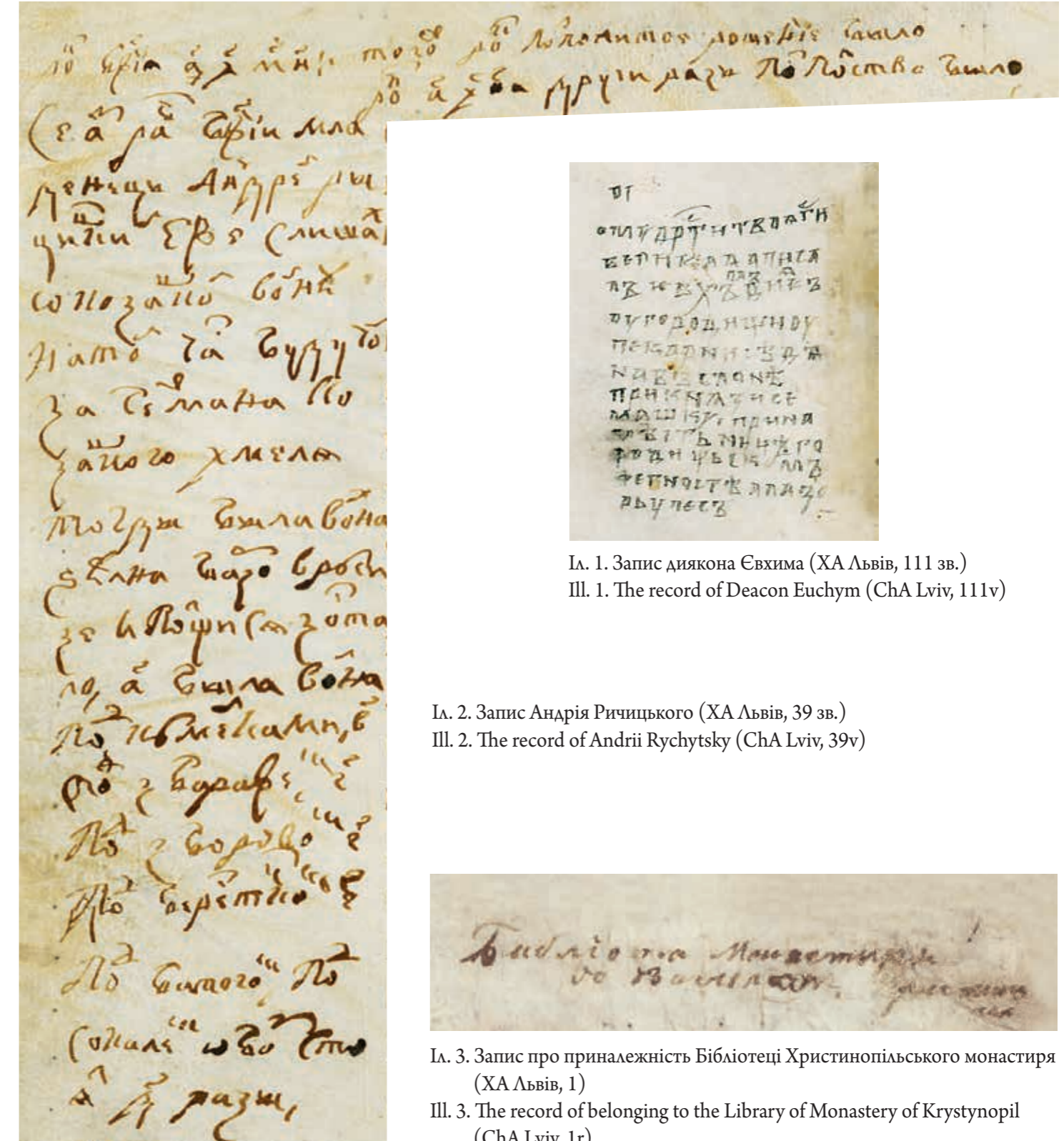
Steinová 2017: EVINA STEINOVÁ, "Technical Signs in Early Medieval Manuscripts Copied in Irish Minuscule", *The Annotated Book in the Early Middle Ages: Practices of Reading and Writing* (Turnhout: Brepols Publishers, 2017), 37–85, doi: <https://doi.org/10.1484/M.USML-EB.5.115017>

Van der Tak 1992: JOHANNES G. VAN DER TAK, "Der Apostolus Christinopolitanus in Neuerer Sicht", *Die Slavischen Sprachen* 30 (1992), 95–104.

Van der Tak 1996: JOHANNES G. VAN DER TAK, "The Apostolus Christinopolitanus and the Text of the Old Slavic Apostolus: The Lessons for Saturday and Sunday of Weeks 10-20 after Pentecost", *Polata Knigopisnaia* 29–30 (1996), 4–49.

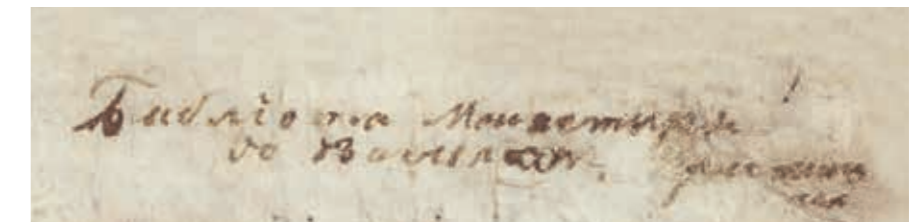
Van der Tak 1999: JOHANNES G. VAN DER TAK, *The Old Slavic Apostolos. The Lessons of the Short Lectionary from Pentecost to Great Lent and the Abstracts of the Epistles* (Amsterdam, 1999).

Walther & Wolf 2018: INGO F. WALTHER, NORBERT WOLF, *Codices illustres. The world's most famous illuminated manuscripts 400 to 1600* (Köln: Taschen, 2018).

Іл. 1. Запис диякона Євхима (ХА Львів, 111 зв.)
 Ill. 1. The record of Deacon Euchym (ChA Lviv, 111v)

Іл. 2. Запис Андрія Ричицького (ХА Львів, 39 зв.)
 Ill. 2. The record of Andrii Rychytsky (ChA Lviv, 39v)

Іл. 3. Запис про приналежність Бібліотеці Христинопільського монастиря (ХА Львів, 1)
 Ill. 3. The record of belonging to the Library of Monastery of Krystynopil (ChA Lviv, 1r)

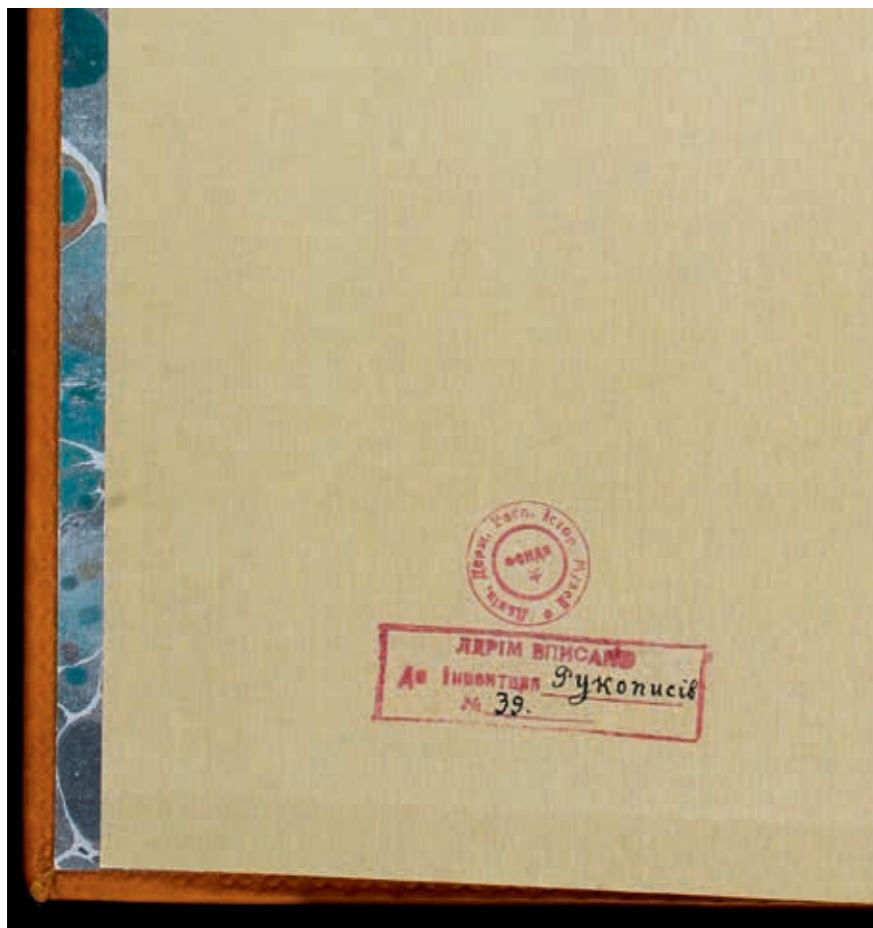
Іл. 4. Штамп Бібліотеки Київського університету
(ХА Київ, обкладинка)
ІІІ. 4. The stamp of the University of Kyiv Library
(ChA Kyiv, cover)

Іл. 5. Екслібрис Бібліотеки Київського університету (ХА Київ, обкладинка)
ІІІ. 5. The University of Kyiv bookplate
(ChA Kyiv, cover)

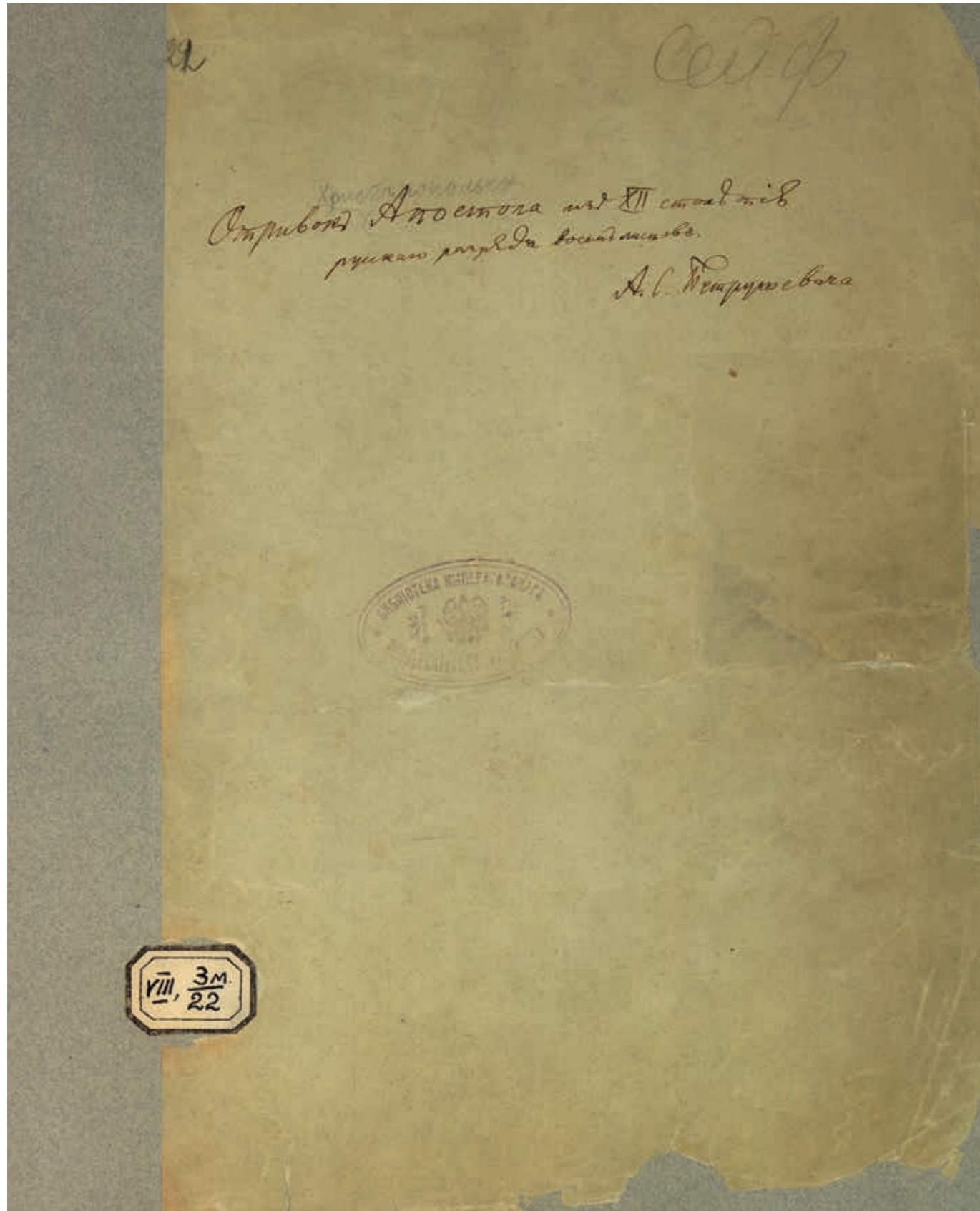
Іл. 7. Оправа Христинопільського Апостола кін. XIX ст.
ІІІ. 7. The 19th-century binding of the *Apostolus Christinopolitanus*

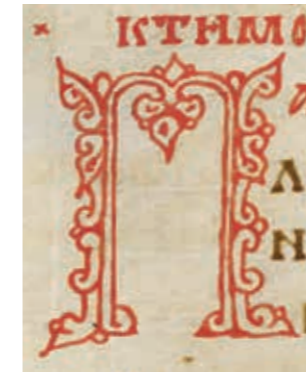
Іл. 6. Штампи Львівського історичного музею
(ХА Львів, форзац)
ІІІ. 6. The Lviv Historical Museum stamp
(ChA Lviv, endpaper)

Іл. 8. Сучасна оправа львівської частини Христинопільського Апостола (ХА Львів)
ІІІ. 8. Modern binding of the Lviv part of *Apostolus Christinopolitanus* (ChA Lviv)

Лл. 9. Обкладинка київської частини Христинопільського Апостола (ХА Київ)
Ill. 9. The cover of Kyiv part of *Apostolus Christinopolitanus* (ChA Kyiv)

Лл. 10. Ініціял "П"
(ХА Львів, 10)
Ill. 10. The initial 'П'
(ChA Lviv, 10r)

Лл. 11. Ініціял "П" (ВО, 225)
Ill. 11. The initial 'П' (OV, 225r)

Лл. 12. Ініціял "П"
(ХА Львів, 53 зв.)
Ill. 12. The initial 'П'
(ChA Lviv, 53v)

Лл. 13. Ініціял "П"
(ЗТ, 78 зв.)
Ill. 13. The initial 'П'
(ZT, 78v)

Лл. 14. Ініціял "П"
(ХА Львів, 242 зв.)
Ill. 14. The initial 'П'
(ChA Lviv, 242v)

Лл. 15. Ініціял "П" (ЗТ, 74 зв.)
Ill. 15. The initial 'П' (ZT, 74v)

Лл. 16. Ініціял "П"
(ХА Львів, 251 зв.)
Ill. 16. The initial 'П'
(ChA Lviv, 251v)

Лл. 17. Ініціял "П" (ГЕ, 112)
Ill. 17. The initial 'П'
(HG, 112r)

Лл. 18. Ініціял "И"
(ХА Львів, 82)
Ill. 18. The initial 'И'
(ChA Lviv, 82r)

Лл. 19. Ініціял "И" (ГЕ, 180)
Ill. 19. The initial 'И'
(HG, 180r)

Лл. 20. Ініціял "И" (ЗТ, 100)
Ill. 20. The initial 'И'
(ZT, 100r)

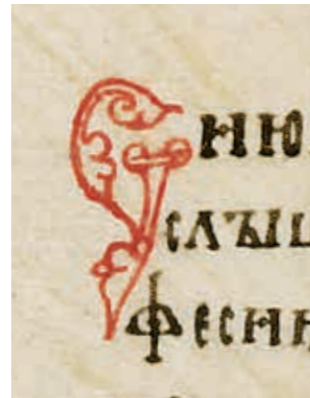
Лл. 21. Ініціял "С"
(ХА Львів, 63)
Ill. 21. The initial 'С'
(ChA Lviv, 63r)

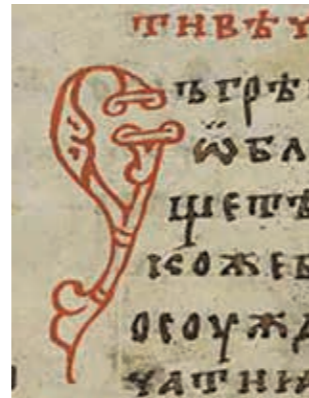
Лл. 22. Ініціял "С" (ПТ, 115)
Ill. 22. The initial 'C' (PT, 115r)

Лл. 23. Ініціял "С"
(ХА Львів, 80)
Ill. 23. The initial 'C'
(ChA Lviv, 80r)

Лл. 24. Ініціял "С"
(ХА Львів, 209)
Ill. 24. The initial 'C'
(ChA Lviv, 209r)

Лл. 25. Ініціял "С" (ЗТ, 12)
Ill. 25. The initial 'C'
(ZT, 12r)

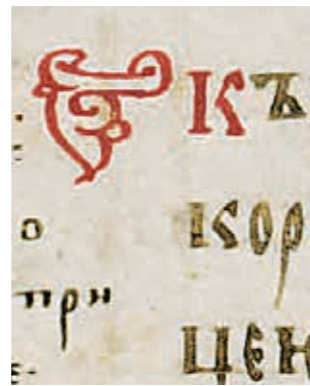
Лл. 31. Рисунок орла чи грифона
(ХА Львів, 238 зв.)
Ill. 31. The drawing of an eagle
or a gryphon (ChA Lviv, 238v)

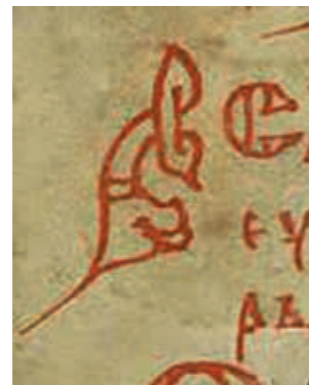
Лл. 26. Ініціял "П"
(ХА Львів, 52)
Ill. 26. The initial 'П'
(ChA Lviv, 52r)

Лл. 27. Ініціял "П" (ЗТ, 193 зв.)
Ill. 27. The initial 'П' (ZT, 193v)

Лл. 28. Декоративний елемент
(ХА Львів, 135 зв.)
Ill. 28. The decorative element
(ChA Lviv, 135v)

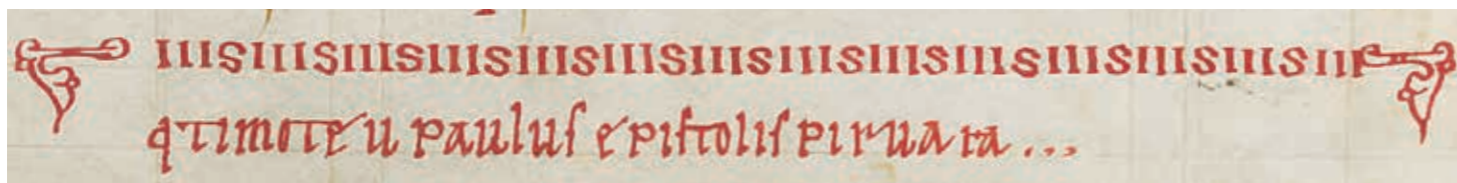
Лл. 29. Декоративний елемент
(ЗТ, 102 зв.)
Ill. 29. The decorative element
(ZT, 102v)

Лл. 32. Рисунок грифона Галицького
Евангелія 1144 р. (ГЕ, 261 зв.)
Ill. 32. The drawing of a gryphon from
Halych Gospel of 1144 (HG, 261v)

Лл. 33. Зображення грифона на мініятурі Луки
Добрилового Евангелія 1164 р. (ДЕ, 106)
Ill. 33. The gryphon's depiction from the miniature
of St Luke from Dobrylo Gospel of 1164 (DG, 106r)

Лл. 30. Орнаментальна смужка (ХА Львів, 286 зв.)
Ill. 30. The ornamental line (ChA Lviv, 286v)

Лл. 34. Фрагмент рисунка (ХА Львів, 8)
Ill. 34. A fragment of a drawing (ChA Lviv, 8r)

Лл. 35. Кіноварний рисунок (ХА Львів, 187)
Ill. 35. The cinnabar drawing (ChA Lviv, 187r)